

**T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

TÜRK SİYASİ HAYATI'NDA MAHMUT SOYDAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RIDVAN KIZILKAYA

VAN-2018

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

TÜRK SİYASİ HAYATI'NDA MAHMUT SOYDAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RİDVAN KIZILKAYA

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. MEHMET PINAR

VAN-2018

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Prof. Doç. Dr. Metin AYISIGI

İmza:

ÜYE (Danışman)

Doç. Dr. Mehmet PINAR

İmza:

ÜYE

Dr. Öğrt. Üyesi Mehmet ÖZALPER

İmza:

ÜYE

:

İmza:

ÜYE

:

İmza:

ONAY: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

09 / 11 / 2018
B.Y.Ü. T.C.
Enstitü Müdürü
Doç. Dr. Bekir KOÇLAR

ETİK BEYANI

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek çalışmada sunulduğunu, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan çalışmada şahsıma ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Rıdvan KIZILKAYA

TÜRK SİYASİ HAYATI'NDA MAHMUT SOYDAN

ÖZET

Bu çalışmada, Türk siyasi hayatının önemli bir ismi Mahmut Soydan'ın yaşam öyküsü ile birlikte, basın faaliyetleri, iş dünyasındaki çalışmaları ve politika serüveni incelenmektedir. 1883 yılında Siirt'te dünyaya gelen Soydan, uzun yıllar devletin çeşitli kademelerinde görevler almış ve 28 Haziran 1923 tarihinde TBMM'nin II. Dönem seçimlerine katılarak yapılan genel seçimlerde Siirt'ten milletvekili seçilerek meclise girmiştir. Meclis bünyesinde çeşitli görevlerde bulunarak görevini iyi bir şekilde yerine getirmiştir. Soydan, TBMM'nin III. Dönemine (1927- 1931) ve 1935 yılında yapılan genel seçimlerde yine aynı şekilde Siirt'ten milletvekili olarak seçilmişti. 5 dönem Siirt milletvekili adayı olarak mecliste yer alan Soydan, gerek meclis içinde gerekse meclis dışında sevilen bir sima olmuştu. 1924 yılında CHF grup yöneticisi olarak siyasi yaşamını CHF milletvekili olarak tamamladı. Siyasi yönü bu şekilde olan Soydan, aynı zamanda hem basın ilişkileri hem de iş dünyası da çok renkli geçmekteydi. Öncelikli olarak Hâkimiyet-i Milliye (1920) ve Milliyet gazetelerinin (1926) hem sahipliğini yapmıştır hem de bu gazetelerde başyazar olarak çalışmalarını sürdürmüştü. Hükümeti destekleyici bir yayın politikası benimsemişti. Basın dünyası dışında iş dünyasında da 1924'te kurulan İş Bankası'nın genel müdürlük görevini 1936 yılı yani ölümüne kadar sürdürmüştü. 3 Aralık 1936 yılında kalp rahatsızlığı nedeniyle İstanbul'da hayatını kaybetmişti.

Anahtar Kelimeler: Mahmut Soydan, Türk Siyasi Hayatı, Siirt, Hâkimiyet-i Milliye, Milliyet, İş Bankası, TBMM, CHF.

IN TURKEY POLITICAL LIFE MAHMUT SOYDAN

ABSTRACT

In this study, the life story of Mahmut Soydan, who has an important name in Turkish political life, is examined in press activities, business World studies and policy adventure. Soydan, who came to the world in 1883, worked in various stages of the state for many years and on June 28, 1923, Parliamentary elections were held in Siirt from the parliamentary elections in the elections. He has fulfilled his duties in various positions within the Assembly. Soydan, the Parliament III. It was again elected as a deputy from Siirt in the general elections held in the period (1927-1931) and 1935. Occupying the parliament as a candidate for the 5th term Siirt, Soydan was a popular feature both in the parliament and outside the parliament. In 1924, as CHF group manager, he completed his political life as CHF deputy. Soydan, whose political aspect is this way, was also very colorful, both in the press and in the business world. He was the first owner of both the Hâkimiyet-i Milliye (1920) and Milliyet newspapers (1926), and continued to work as a chief writer in these newspapers. The government adopted a supportive publication policy. Apart from the press world, he was also the head of İşbank, which was founded in 1924 in the business world, until 1936 until his death. On December 3, 1936 he lost his life in Istanbul due to heart problems.

Keywords: Mahmut Soydan, Turkish Political Life, Siirt, Business Bank, Milliyet, Hâkimiyet-i Milliye, TBMM, CHF.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR DİZİNİ	v
ÖNSÖZ.....	vi

GİRİŞ.....	1
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MAHMUT SOYDAN'IN HAYATI VE BASIN

1.1. Mahmut Soydan'ın Hayatı ve Eserleri.....	3
1.2. Mahmut Soydan'ın Basın İlişkisi.....	6
1.2.1.Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi.....	7
1.2.2. Milliyet Gazetesi	8
1.2.3. Mahmut Soydan ve Tan Gazetesi.....	9

İKİNCİ BÖLÜM

2. MAHMUT SOYDAN'IN İÇ POLİTİKAYA YAKLAŞIMI

2.1. Mahmut Soydan'ın Ekonomi ile İlgili Görüşleri	10
2.1.1. Kapitülasyonlar	19
2.1.2. Borçlar Meselesi.....	21
2.1.3.Türkiye’de Şeker Fabrikaları Meselesi	24
2.1.4. Kambiyo Meselesi ilgili Görüşleri	27
2.2. Mahmut Soydan'ın Siyasal ve Toplumsal Konularla ilgili Görüşleri.....	29
2.2.1. Devletçilikle İlgili Görüşleri	29
2.2.2. İnkılâplarla İlgili Görüşleri.....	31
2.2.3. Kürtlük ve Kürdistan Düşüncesiyle İlgili Değerlendirmeleri	35
2.2.4. Mahmut Soydan'ın Şeyh Said İsyanı ile İlgili Görüşleri	37
2.2.5. Azınlık Meselesine Yaklaşımı.....	44
2.2.6. Soydan'ın Eğitim ile İlgili Görüşleri.....	47
2.2.7. Mahmut Soydan'ın Siyasi Hayata Atılması	50
2.2.8. Soydan'ın Siyasi Partilere Yaklaşımı.....	50
2.2.8.1. Birinci Meclis'teki Siyasi Gruplar.....	51

2.2.8.2. Mahmut Soydan’ın Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile İlgili Görüşleri	53
2.2.8.3. Mahmut Soydan’ın Cumhuriyet Halk Fırkası ile İlgili Görüşleri.....	57
2.2.8.4. Mahmut Soydan’ın Serbest Cumhuriyet Fırkası ile İlgili Görüşleri..	60
2.2.9. Mahmut Soydan ve Kadro.....	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MAHMUT SOYDAN’IN DIŞ POLİTİKAYA YAKLAŞIMI

3.1. Türkiye’nin Doğu Devletleriyle İlişkileri	71
3.1.1. Türkiye-İran İlişkileri.....	71
3.1.2. Türkiye-Afganistan İlişkileri.....	75
3.1.3. Türkiye-Rusya İlişkileri	77
3.1.4. Soydan’ın Doğu ve Asya Topluluklarına Yaklaşımı	80
3.2. Türkiye’nin Batı Devletleriyle İlişkileri	83
3.2.1. Türkiye-İngiltere İlişkileri ve Musul Meselesi.....	83
3.2.2. Türkiye-Fransız İlişkileri ve Suriye Sınırı Meselesi	87
3.2.3. Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri.....	89
3.2.4. Türkiye-İtalya İlişkileri	92
3.2.5. Türk-Yunan İlişkileri ile Hacı Sami Çetesi Olayı ve Diğer Meseleler	96
3.2.6. Soydan’ın Avrupa Devletleri ile İlgili Değerlendirmeleri.....	101
3.2.7. Soydan’ın Cemiyeti Akvam’a Yaklaşımı	103
3.2.8. Türkiye-Yugoslavya İlişkileri	106
3.2.9. Soydan’ın Balkan Devletleri ile İlgili Görüşleri	108
3.2.10. Soydan’ın Dış Politikayla İlgili Genel Yaklaşımı.....	112
SONUÇ.....	118
EKLER.....	123
KAYNAKÇA.....	133
ÖZGEÇMİŞ.....	144

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g. e	: Adı Geçen Eser
a.g. m	: Adı Geçen Makale
a.g. t	: Adı Geçen Tez
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
BCA	:Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BMM	: Büyük Millet Meclisi
C.	: Cilt
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
ESA	: Emekli Sandığı Arşivi
HM	: Hâkimiyet-i Milliye
HAZ	: Hazırlayan
S.	: Sayı
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİB	: Türkiye İş Bankası
TPCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
Vd.	: Ve Diğerleri
ZC	: Zabıt Cerideleri

ÖNSÖZ

Mahmut Soydan, Siirt özelinde siyasi çalışmalar yürüterek başladığı politika hayatına devletin önemli kademelerinde devam etmiş ve önemli hizmetlerde bulunmuştu. Siyasi çalışmaları dışında iş ve basın dünyası da çok renkli geçen Soydan, Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve politik konularıyla yakın ilişki içerisinde olmuş, önemli bir figür olarak tarih sahnesinde yer almaktaydı. Bu açıdan bakıldığında hem politik bir figür hem de iş ve basın dünyasındaki konumundan dolayı dönemin siyasal, kültürel ve ekonomik olaylarını tarihsel bir bakış açısıyla değerlendirmek çalışmanın önemini ortaya çıkarabilir.

Çalışmanın ana eksenini Harbiye'den 1905 yılında mezun olduktan sonra çeşitli görevlerde bulunan Mahmut Soydan'ın Türk siyasi hayatında üstlendiği rol oluşturmaktadır.

Mahmut Soydan'ın 1923'ten 1936 yılına kadar 5 dönem Siirt'ten meclise milletvekili olarak seçilmesiyle aktif siyasi hayatı başlamıştı. Bunun dışında basın ve iş dünyasındaki faaliyetleriyle Türk siyasi hayatında etkin bir figür olan Soydan, Cumhuriyet döneminde önemli bir kişilik olarak tarih sahnesinde yer alır.

Çalışmada Mahmut Soydan'ın tüm bu siyasi, basın ve iş dünyasındaki çalışma süreci göz önünde tutularak, Türk siyasi hayatına katkılarına değinilmiştir. Çalışmanın amacı Mahmut Soydan'ın siyasete katılmadan önceki hayatını izah etmekle birlikte özellikle milletvekilliği ve meclisteki çalışmaları, Türkiye İş Bankası'nın kurucusu ve müdürlüğü, basındaki çalışmaları süresince ne gibi siyasi faaliyetlerde bulunduğunu tespit etmektir.

Çalışmanın giriş kısmından sonra I. Bölüm'de, Mahmut Soydan'ın hayatı ve basın ile olan ilişkisi ele alınmıştır.

II. Bölüm'de Mahmut Soydan'ın sahibi olduğu Hâkimiyet-i Milliye (1920) ve Milliyet gazetelerinde (1926) yazmış olduğu yazılarından iç politikamıza yönelik görüşleri değerlendirilmiştir.

İç politika kısmında bir alt başlık olarak yine bu gazetelerdeki yazılarından hareketle ekonomi, İnkılâplar ve iç siyasetimize yönelik çalışmaları aktarılmıştır.

Çalışmanın son bölümü ve III. Bölüm'de dış politikamıza yönelik görüşleri ele alınmıştır.

Tezin sonuç kısmında ise, Mahmut Soydan'ın Türk siyasi hayatına katkılarında ve Türk siyasi hayatında gerek milletvekili olarak siyasete katılması gerekse basın ilişkileri ve faaliyetleri, iş dünyasındaki çalışmaları ve faaliyetleri değerlendirilmiştir.

Çalışma esnasında, değerli katkılarında dolayı danışmanın Doç. Dr. Mehmet Pınar'a, lisansa başladığım ilk günden bugüne kadar ilgisini eksik etmeyen Prof. Dr. Zafer Koylu'ya, yardımlarından dolayı Doç. Dr. Ömer Obuz'a ve elbette bu süreçte maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen sevgili aileme çok teşekkür ederim.

GİRİŞ

Milletlerin geçmişlerinde, onların kaderlerini değiştiren, geleceklerini aydınlatan, toplumu bütünüyle kavrayarak köklü bir değişim ve gelişme, yeni bir yapı ve oluşuma yönelten önemli olaylar ve tarihler vardır. Bu tarihler ve olaylar eğer, bir büyük inkılâbın, parlak geleceğin hareket noktası, başlangıcı olabilmişlerse, gittikçe önem kazanarak bayramlaşır ve kalıcı hale gelirler. Kalıcı hale gelmesini sağlayan en önemli nokta ise devletleşme sürecinde içinde bulunduğu siyasal, ekonomik ve sosyal yapının çok iyi bir şekilde korunup ve bu uğurda amansızca mücadele etmektir. Dünya siyasetinde yer almanın ve dünya siyasetinde söz sahibi olmanın tek yolu bağımsızlıktı. Bu minvalde Mustafa Kemal'in Anadolu'da başlattığı hareket bu amacı gerçekleştirmeye yönelik en büyük hizmeti.¹

Bu bağlamda silahlı mücadeleye hukuki ve siyasi yön veren ve yeni kurulan Türk Devleti'ni uluslararası toplulukta tanıtan Lozan Barış Antlaşması ile Türk Devrimi'nin aksiyon aşaması tamamlanmıştı. Bundan sonra yıkılan, bozulan eski düzenin yerine yenisi kurulmaya başlanmış, sosyal hayatın gerekliliklerine uygun olarak topluma ve yeni kurulan devlete şekil ve düzen verilmeye çalışılmıştı. Modern devleti kurmak için sosyal bünye değişikliği bir zorunluluk halini almıştı. Atatürk'ün deyişiyle; *“Türk milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak, yerlerine milletin en yüksek medeni icaplara göre ilerlemesini temin edecek yeni müesseseleri koymuş olmak”* şeklindeki ifadesi, Türk devriminin gerçekleşmesinin gerekliliğini ifade etmektedir.²

Türk Devrim sürecinde gerçekleştirilen yenilikler aslında birer araçtı. Siyaset, hukuk, eğitim-kültür, ekonomik ve gündelik hayatta yapılan düzenlemelerle, Türk toplumunun çağdaş uygarlıklar düzeyine yükseltilmesine çalışılmıştır. Eski köhnemiş kurumların yerini yenilerinin alması ve çağın gereklerine uygun bir hayat tarzının kurulması bu anlamda bir zorunluluktu. Ama asıl amaç Türk Devleti'nin varlığını ve bağımsızlığını korumaktı. Atatürk, çağın gerisinde kalmış olan ve kendini yenileyemeyen ülkelerin ve toplumların nasıl sömürüldüklerine ve yok edildiklerine

¹Yaşar Özçetin, “Milli Mücadele İçerisinde “19 Mayıs 1919”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.5, Sayı:2, 2004, s. 66.

²Temuçin F. Ertan, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitapevi, Ankara 2011, s. 5.

tanık olduğu için, var olmak ve yaşamak için modernleşmeyi ve kalkınmayı temel çözüm olarak görmüştü. Bununla birlikte toplumun kendini keşfetmesi ve kimliğini kaybetmemesi için de özen göstermiş ve ulusun tarihi ve dilini temel dinamikler olarak kullanmıştı. Buradan hareketle özetlemek gerekirse; Atatürk dönemi devrimleri ile Türk ulusunun kendi kimliğini koruyarak çağdaş uygarlığın bir parçası olması hedeflenmişti.³

Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli devlet adamı ve aydını olan Mahmut Soydan, sahibi ve başyazarı olduğu gazetelerde başından beri yer aldığı Anadolu Devrimi'nin geçirmiş olduğu aşamaları gözlemleyerek ve bu gözlemlerini oldukça başarılı bir şekilde aktarmıştı. Anadolu Devrimi'nin gerçekleşmesinde yer alan kadronun yanında bulunarak fikri mücadele kısmında yer almıştı. Milli Mücadele'nin haklılığını içte ve dışta başarılı bir şekilde duyurmayı başarmıştı. Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal başarılarından sonra her alanda yapılması düşünülen inkılâplarla ilgili olarak yazmış olduğu yazılarla rejimi destekleyici yazılar kaleme almıştı.

Bu çalışmada Mahmut Soydan'ın hayatıyla birlikte kendi kaleminden sahibi ve başyazarı olduğu Hâkimiyet-i Milliye ve Milliyet gazetelerinde dönemin iç ve dış sorunlarına yaklaşımı ele alınmaktadır. Bunun dışında basın alanındaki faaliyetleri ve iş dünyasındaki çalışmalarıyla önemli bir sima olan Mahmut Soydan'ın Türk tarihine katkılarına değinilmiştir. Görüşleri ve yorumlamalarıyla farklı ufuklara götüren düşünce dünyasının şekillenmesi üzerinde dönemin şartları çok etkili olmuştur. Cumhuriyet rejimine farklı perspektiflerle yaklaşarak, düşünce örüntüsünün şekillenmesinde katkıda bulunmuştur.

³ Temuçin F. Ertan, a.g.e., s. 6.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MAHMUT SOYDAN'IN HAYATI VE BASIN

1.1. Mahmut Soydan'ın Hayatı ve Eserleri

Mahmut Soydan 1883 yılında Siirt'te doğdu. “*Millici*” takma adıyla da bilinmektedir. Babası Rüştü Efendi, annesi Emine Hanım'dır. Bazı kaynaklarda Mahmut Nedim Soydan olarak da bilinir. Eşi Nahide Soydan'dan iki Erkek ve bir de Kız çocuğu vardı. Kızı Fazilet Soydan Berlin'de Osmanlı askeri ataşelik görevini de yürütmüş ve Brest-Litowsk Antlaşmasında Osmanlı İmparatorluğunu temsilen katılmış olan Zeki Baraz Paşa'nın oğlu Mehmet İzzet Baraz ile evlenmiştir.⁴

Mahmut Soydan'ın Meclis'teki Tercüme-i Hal kâğıdında doğum yeri Siirt olarak kayıtlıdır. Ancak Emekli Sandığı arşivinden edindiğimiz bilgilerde doğum yerinin Selanik olarak kayıtlı olduğu bilgisi de yer almaktadır.⁵

Mahmut Soydan, henüz idadının ikinci sınıfında öğrenci bulunduğu 1900-1901 yıllarında tercümeler yapmaya ve M. Sükûti imzasıyla, İrtika ve Musavver Fenn-i Edebî gibi dergilerde yazılar yazmaya başladı.⁶ Basına olan ilgisi daha öğrenci olduğu yıllarda başlamış ve ilerde önemli bir yazar olarak basın dünyasında kendisine yer edinmişti.

Mahmut Soydan 1905 yılında Harp Okulu'ndan mezun olduktan sonra Harbiye Mektebi'nde okumaya devam etti ve burayı bitirdikten sonra da bir süre yazı hayatını sürdürdü. 1906 yılında, bir Fransız yazarının 1870 seferinden on yıl sonra yazdığı bir kitabı, Hamiyet-i Vatanîye ismiyle yayınladı. 1908'de II. Meşrutîyet'in ilanından sonra, Selanik Hukuk Mektebi'ne de devam etti ve bu tarihten itibaren on bir yıl hiçbir yazı yayınlamadı.⁷

Harbiye'yi bitirdikten sonra ilk görevine Rumeli 3. Ordu Komutanlığı'nda başladı.⁸ Selanik'te Mustafa Kemal ile tanışan Mahmut Soydan, bu sıralarda üsteğmen

⁴Kâzım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-II. Dönem 1923-1927*, III. Ankara 1995, s. 690-691.

⁵Emekli Sandığı Arşivi, Mahmut Soydan Dosyası, No: AO 149 773.

⁶M. Zekeriya Sertel, *Resimli Ay Almanakı*, İstanbul 1928, s. 171.

⁷M. Zekeriya Sertel, a. g. e., s. 171.

⁸*İş Dergisi*, Sayı:277, Kasım 1989. s. 22.

görevindeydi. Mustafa Kemal ise kolağasıydı.⁹ 1908 yılına kadar Kosova ve Manastır vilayetlerinin değişik bölgelerinde Nizamiye birlikleriyle eşkıya takibinde bulundu. 1908 yılı başında Manastır Fırkası Kurmaylığına atandı. Nisan 1909'da 31 Mart olayı sonunda Selanik'e götürüldü ve Abdülhamid'in muhafız subaylığı görevine getirilen Soydan, Balkan Savaşlarına kadar bu görevde kaldı.¹⁰

Manastır Fırkası Kurmayı, Sultan II. Abdülhamit'in Muhafız Subayı, Şehzadeler Okulu Askerî Mürebbisi oldu. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nda çeşitli birliklerde görev aldı. 1913'te Sultan Abdülhamit'in Beylerbeyi Sarayına getirilmesi üzerine, aynı görevle İstanbul'a döndü. Muhafız Subaylığına ek olarak Padişah'ın yanındaki oğlu Abit Efendi'nin eğitim ve öğretimini de üstlendi. Daha sonra İhlamur Köşkü'nde açılan Şehzadeler Okulu'nda görev aldı.¹¹

20 Nisan 1920 tarihinde Anadolu'ya geçerek Mustafa Kemal Paşa'nın Refakat Subaylığına Binbaşı olarak atandı.¹² Binbaşı olarak bulunduğu bu görev sırasında Times gazetesinin yeni Türkiye ve Milli irade aleyhinde yayınladığı bir yazıya Hâkimiyet-i Milliye'de Mustafa Kemal kendisinden cevap yazmasını istemesi üzerine Mahmut Soydan bunu yerine getirmişti. Mustafa Kemal Paşa, Hâkimiyet-i Milliye'nin Yazı İşleri Müdürlüğünü yapan Recep Zühtü Soyak'ın yerine¹³ gazetenin Başyazarlığına Mahmut Soydan'ın getirilmesini sağlamıştı.¹⁴

Bu göreve getirilen Mahmut Soydan, Fransızca, Almanca ve Arapça dillerini bilmekteydi. İstiklal Harbi'nden sonra, 1926 yılında İstanbul'da Milliyet gazetesini kurdu. Gazetenin sahibi ve Başyazarlığını yürüttü.¹⁵ 11 Şubat 1926 tarihinde ilk sayısı çıkan gazete, 13 Mart 1926'dan itibaren "Mustafa Kemal Paşa'nın Hatıralarını" Hâkimiyet-i Milliye ile aynı tarihlerde yayınlayarak dikkatleri üzerine çekti.¹⁶

⁹<https://www.google.com.tr/search?q=kola%C4%9Fas%C4%B1+nedir&oq=kola%C4%9Fas%C4%B1&qs=chrome.2.69i57j0l5.6197j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8>, Erişim Tarihi: 25.08.2018.

¹⁰Cevat Abbas Gürer, *Cepheden Meclise Büyük Önder ile 24 yıl*, Gürer Yayınları, Ankara 1999, s. 184.

¹¹Cevat Abbas Gürer, a.g.e, s. 184.

¹²Ömer Obuz, *Siirt'in Cumhuriyet Serüveni(1923-1950)*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul 2017, s. 100.

¹³<http://www.biyografya.com/biyografi/11777>, Erişim Tarihi: 30.10.2018.

¹⁴M. Zekeriya Sertel, a.g.e, s. 171.

¹⁵*İş Dergisi*, s. 22.

¹⁶M. Zekeriya Sertel, a.g.e, s. 171.

Gazetenin dışında Mahmut Soydan, 6 Nisan 1920 tarihinde kurulan Anadolu Ajansı, 6 Ocak 1926 Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi¹⁷, 31 Ocak 1928'de Türk Eğitim Derneği 18 Aralık 1929'de Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti gibi kurum ve kuruluşlarda da, kurucu olarak görev yapmıştı.¹⁸ Görüldüğü gibi Mahmut Soydan, Cumhuriyet'in düşünce örüntüsünün şekillenmesinde önemli sayılabilecek dernek ve kuruluşlarda görev almıştı.

3 Aralık 1936 tarihinde, İstanbul Fransız Hastanesi'nde uzun bir tedavi sürecinden sonra Kalp rahatsızlığı nedeniyle öldü.¹⁹

Mahmut Soydan'ın, Muhabbeti Vataniye eseri ve Milli Mücadele Tarihine Dair Notlar; Ankaralı'nın Defteri adlı anılarından oluşan iki eseri mevcuttur.

Muhabbeti Vataniye adlı eseri, Fransızcaya olan ilgisinden dolayı bu dili öğrenen Soydan, 1906 yılında Fransız yazar Sallier'in 1870 yılında gerçekleşen seferden on yıl sonra yazdığı eseri Türkçeye çevirerek yurt içinde ve yurt dışında büyük ilgi görmesine neden olmuştu. Eser genel olarak Fransız toplumunun geçirmiş olduğu aşamalar üzerinde durmuştur. Özellikle Fransız İhtilalinden sonra Fransa'da meydana gelen değişimlerin Fransa üzerindeki etkileri ve Fransa'nın gelişimine katkıları anlatılmıştır. Bu eserden dolayı basına olan ilgisi önemli ölçüde artmış ve yazarlık serüveninin temelini oluşturmasında payı oldukça fazla olmuştu.

Milli Mücadele Tarihine Dair Notlar; Ankaralı'nın Defteri, Soydan'ın bu eseri ise Milli Mücadele dönemi ile sınırlı olan hatıra ve o dönemi kendi gözlemleriyle inceleyerek anlatması bakımından oldukça önemlidir. Milli Mücadele döneminde Mustafa Kemal'in emir subaylığını yapmış olan birinin kaleme aldığı bu anı türündeki eserin dönemin tarihinin anlaşılmasında önemli bir paya sahiptir. Bu eser milli inkılâbın ilk günlerinden itibaren başlayarak meydana gelmiş olan olayları günü gününe kaleme alınması bakımında önemlidir. Bu eserin içerisinde, Milli Mücadele'nin başlangıcı, Anadolu'nun durumu, İstanbul'un durumu, iç ve dış politika, Ankara'nın özel durumu, meclisin çalışmaları ve cephe hayatı kısacası Türkiye'nin içinde bulunduğu olumlu-

¹⁷Uygur Kocabaşoğlu, *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 37,38.

¹⁸Yaşar Semiz, *1929-1938 Dönemi'nde Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya 1991, s. 28.

¹⁹*Tan Gazetesi*, 4 Aralık 1936, s. 1.

olumsuz bütün durumlar anlatılmıştır. 1920-1921 yıllarını kapsayan bu eser bu dönemin Milli bir kurtuluş dönemi olması bakımında ayrı bir konumda tutulduğu dönemdir. Kurtuluş Savaşı'nın en kritik zamanlarında yazılan bu eser o dönemin koşulları içerisinde oluşan havayı oldukça başarılı bir şekilde yansıttığı söylenilebilir. Bu tür eserlerin dönemin tarihinin aydınlanmasında oldukça önemli katkısı olmuştur. Mahmut Soydan'ın, bizzat kendi gözlemlerinden oluşan bu kitap Cumhuriyet Tarihi için önemli bir kaynak niteliğindedir.

1.2. Mahmut Soydan'ın Basın İlişkisi

Mahmut Soydan'ın basına olan ilgisi daha idadının ikinci sınıfında öğrenci bulunduğu 1900-1901 yıllarında tercüme yapmaya ve M. Sükûti imzasıyla, İrtika ve Musavver Fenn-i Edebî gibi dergilerde yazı yazmaya başlamasıyla başlamıştır.²⁰

Duygularla yüklü olan kişiliği, kuvvetli bir kaleme sahip olması, çadırlarda geçirilen Milli mücadelenin heyecan dolu günleriyle birleşince, yaşadıklarını yazıya dökme ihtiyacı duyan Soydan, ilk eserini Selanik'te gerçekleştirmişti. 1906 yılında, bir Fransız yazarının 1870 seferinden on yıl sonra yazdığı bir kitabı, Mahmut Nedim imzasıyla Muhabbeti Vataniye (Hamiyet-i Vataniye) ismiyle İstanbul'da neşrettiği bu eser, yurt çapında ilgi görmüş ve ileride meslek edineceği gazetecilik ve başyazarlık görevinin temelini oluşturmuştur.²¹

Mahmut Soydan, Harbiye Mektebi'ni bitirdikten sonra da bir süre yazı hayatını sürdürdü. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra, Selanik Hukuk Mektebi'ne de devam etti ve bu tarihten itibaren on bir yıl, hiçbir yazı yayınlamadı.²²

Atatürk'ün Samsun'a çıkması ile başlayan ve vatanın kurtuluşu ile sonuçlanan Milli Mücadele Dönemi'nde Türk basının üç grupta toplandığı görülür: Milli Mücadele'ye öncülük edenler, Milli Mücadele'ye destek verenler ve Milli Mücadele'ye karşı duranlar. Bu dönemde çıkarılan gazeteler, ekonomik ve teknik açıdan büyük zorluklarla yayınlanmıştır. Milli Mücadele Dönemi'nde özellikle maddi ve manevi

²⁰M. Zekeriya Sertel, *Resimli Ay Almanakı*, İstanbul 1928, s. 171.

²¹*İş Dergisi*, Sayı:277, Kasım 1989, s. 22.

²²M. Zekeriya Sertel, a. g. e, s. 171.

sıkıntılara rağmen direnişi destekleyen, vatan ve milletin kurtuluşu için yol arayan, halkı bilinçlendirmeye çalışan Anadolu basının gayret ve azmi takdire şayandır.²³

Milli Mücadele Dönemi gazeteleri, her ne kadar ekonomik ve teknik açıdan büyük zorluklarla yayınlanmış olsalar dahi Milli Mücadele'nin haklılığını duyurmaktan geri kalmamışlar. Bu zorluklara rağmen 200-600 adet basılabiliyordu. Bazıları Büyük Millet Meclisi'nin açılışından sonraki dönemde meclisten haber, teknik yardım ve kâğıt hususlarında yardımlar almıştı. Gazetelerin çoğu renksiz ve resimsizdi. Buna karşın İstanbul basını renkli olarak basılırken, Anadolu basını ise renksiz yapıdaydı. Genel olarak gazeteler iki sayfa, tek yapraktan oluşmaktaydı. Haftada iki-üç gün çıkan gazeteler ancak dört sayfadan basılırdı. Başyazarları belliydi buna karşın kesin bir yazar kadrosu yoktu. Bu dönemde vatan sevgisini aşılatacak için vatan ile ilgili yazılar yayınlanırdı. Bu bağlamda Milli Mücadele Dönemi ve sonrasında Milli Mücadele'yi destekleyen gazeteler arasında Hâkimiyet-i Milliye ve Milliyet gazeteleri oldukça önemli bir konum arz etmekteydi.²⁴ Görüldüğü gibi topyekûn bir mücadelenin yaşandığı bu dönemde basının bu kadar sıkıntı içerisinde olmasına karşın Milli Mücadele'nin yanında yer alması oldukça önemliydi.

1.2.1. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi

Mustafa Kemal Atatürk, Ankara'ya gelişinin ikinci günü burada bir gazete çıkarmak için çalışmalara başlamış, ulusal bağımsızlık savaşının amaçlarının ve yapılmakta olan işlerin kamuoyuna duyurulması için Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin yayımlanması sağlamıştı. Meclisin kuruluş amacı, oturumları ve faaliyetleri ile ilgili yazılara sıkça yer verilmişti. Gazetenin yazı işleri müdürlüğüne Mustafa Kemal'in çok sevdiği ve inandığı yedek subay Recep Zühtü Soyak getirilmişti. 10 Ocak 1920'den itibaren haftada iki gün yayımlanmaya başlayan gazete, Ankara Vilayet Matbaasında, 1800'lü yılların başından kalma kollu bir baskı makinesi ve az sayıda harf kalıbıyla basılmıştır. Hâkimiyet-i Milliye, Mustafa Kemal tarafından kurularak 10 Ocak 1920 tarihinde yayınlanmaya başlamıştı. Başlangıçta haftada iki gün, dört sayfa olarak yayınlanmaya başlayan gazete, sonraları haftada üç gün ve 1921 Şubatından itibaren de günlük olarak çıkmaya başlamıştı. Gazete, Cumhuriyet rejimini oluşturan eylemin ana

²³Merve Uğur, *Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu, II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Elazığ 2016, 1025.

²⁴Merve Uğur, a.g.m., s. 1026.

siyasal sözcüsü olmuştu. 11 Ekim 1923'te Recep Peker'in yazı işleri müdürü olduğu gazete, giderek Mustafa Kemal' in kurmuş olduğu Cumhuriyet Halk Fırkası'nın resmi bir organına dönüşmüştü. 1934 yılında Ulus adını alan gazete, özellikle Falih Rıfkı Atay'ın başyazarlığında Ankara rejiminin görüşlerini yansıtan bir basın kuruluşu, hatta devlet sözcüsü görünümünü almıştı.²⁵ Mustafa Kemal Paşa gazetenin hemen her işiyle yakından ilgilenmişti. Kâğıt sıkıntısının yaşandığı dönemde, başyaveri Salih Bey aracılığıyla İstanbul'dan kâğıt getirilmesi ile ilgili yazışmaları dahi kendisi yapmıştı. Hâkimiyet-i Milliye gazetesi, izlediği yayın politikasıyla kamuoyuna Ankara'daki ulusal bağımsızlık hareketinin ne denli kararlı ve güçlü bir hareket olduğu düşüncesini aşılarmayı hedeflemişti.²⁶

Recep Zühtü Soyak'ın bıraktığı Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin müdür ve başyazarı görevini üstlendikten sonra gazetede ciddi bir üslupla yazılar kaleme alan Mahmut Soydan, okuyucuların beğenisini kazanmış bir gazeteci olmuştu.²⁷

Gazetenin ilk sayısının 1200-1500 adet basıldığı sanılmaktadır. Zamanla günlük 5000-6000 tirajı olan bir gazete haline gelmişti. Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin cumartesi günleri çıkarılmayarak haftada altı gün çıkarıldığı, ilklerde dört sayfa olarak çıkarılan gazetenin günlük satış fiyatı üç kuruş olarak tespit edilmişti. Gazeteye abone olmak isteyenlere ise üç seçenek sunulmuştu. Bunlar: aylık 280, altı aylık 550, seneliği ise, 950 kuruş olarak belirlenmişti. Yurt dışından abone olmak isteyenler ise; aylığı 5, altı aylığı 800, seneliği ise 1500 kuruşa abone olabilmektedirler.²⁸

Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin ilk yıllarda yazar kadrosu şunlardan oluşmaktaydı: Mahmut Esat Bozkurt, Recep Zühtü, Hüseyin Ragıp, İsmail Suphi, Ağaoğlu Ahmet, Nafi Atuf Kansu.²⁹

1.2.2. Milliyet Gazetesi

Mahmut Soydan, İstiklal Harbinden sonra, 1926'da İstanbul'da Milliyet Gazetesini kurdu. Gazetenin sahibi ve Başyazarı oldu. İlk sayısı 11 Şubat 1926'da çıkan

²⁵Bülent Taşpınar, *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinde Şeyh Said Ayaklanması*, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2010, s. 3.

²⁶Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1982, s. 22-23.

²⁷*İş Dergisi*, Sayı:277, Kasım 1989, s. 22.

²⁸Bülent Taşpınar, a.g.t., s. 4.

²⁹Nuri İnuğur, a.g.e., s. 23.

gazete, 13 Mart 1926'dan itibaren "Mustafa Kemal Paşa'nın Hatırları"nı Hâkimiyet-i Milliye ile aynı tarihlerde yayınlayarak dikkati çekti.³⁰

Milliyet gazetesi 23 Nisan 1935 tarihinde Tan adını aldı.³¹ Mahmut Soydan'ın kurucuları arasında olduğu İş Bankası'nın mali desteğiyle yayınlanan gazete, aynı tarihlerde sahip değiştirdi ve Ali Naci Karacan tarafından yönetilmeye başlandı.

1.2.3. Mahmut Soydan ve Tan Gazetesi

Tan Gazetesi, Mahmut Soydan, Ali Naci Karacan, Mahmut Esat Bozkurt, Peyami Safa, Ahmet Esmer Şükrü, Ahmet Ağaoğlu, Bedri Rahmi Eyüpoğlu, Burhan Felek, Samet Ağaoğlu gibi geniş bir yazı kadrosuna sahipti.³² Görüldüğü gibi Tan'ın kadrosu dönemin önemli aydınları ve fikir adamlarının bulunduğu önemli bir yerdi.

Milliyet Gazetesi, 23 Nisan 1935 tarihinde Tan adını aldı.³³ Tan, 23 Nisan 1935'ten 20 Mayıs 1936'ya kadar Siirt Milletvekili Mahmut Soydan yönetiminde yayınlanır. İş Bankası'nın kurucuları arasında yer alan ve ilk yönetim kurulunda başkanlık görevini üstelenen Mahmut Soydan, sahibi olduğu ve başyazarlık yaptığı Milliyet'te, özel sektörü koruyucu ve CHP devletçiliğini, özel girişimciliği koruyucu bir devletçilik olarak gören bir yayın politikasını özellikle 1932 yıllarında sürdürmektedir.³⁴

Tan bu dönemde, hükümetin devletçilik politikasının yanı sıra, liberalizme de yer veren bir yayın politikası izler. Tan, siyasal iktidarın uygulamakta olduğu devletçilik politikasını destekleyerek ülkede açılan fabrikaların Türk devletçiliğinin eseri olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca siyasal iktidarın politikalarını da desteklemektedir. CHP'nin, ekonomik alanda uygulamakta olduğu devletçilik konusunda hükümete yardımcı olarak yazılar yazar. Bunun yanında spekülasyon amaçlı fiyat artışlarına şiddetle karşı çıkmıştı.

Görüldüğü gibi Mahmut Soydan yönetiminde bulunan Tan, resmî ideoloji ile uyum içindedir. Mahmut Soydan döneminde, gazetede oluşan serbest tartışma ortamında yazarlar, birbirlerinin fikirlerini çok rahatlıkla eleştirebilirlerdi.³⁵

³⁰M. Zekeriya Sertel, a. g. e, s. 171.

³¹Nuri İnuğur, a.g.e., s. 23.

³²Murat Sadullah Çebi, *Siyasal Bir Muhalefet Aracı olarak Tan Gazetesi (1935-1945)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1988, s.15.

³³Nuri İnuğur, a, g, e, s.121.

³⁴Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni*, C.I, Yayıncılık Matbaası Yayınları, İstanbul 1982, s. 274-275.

³⁵Murat Sadullah Çebi, a.g.t., s. 13.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MAHMUT SOYDAN'IN İÇ POLİTİKAYA YAKLAŞIMI

2.1. Mahmut Soydan'ın Ekonomi ile İlgili Görüşleri

1923-1938 Atatürk Dönemi ekonomik politikası genel olarak iki aşama şeklinde gerçekleşmişti. Bu dönemin birinci evresinde özel sektör ağırlıklı; ikinci evresinde ise devletçi girişim ağırlıklı ekonomik politikalarının izlendiğini, ancak temelde liberal piyasa ekonomisinin esas alındığı karma ekonomik modeli uygulanmıştı. 1923-1930 Liberal ekonomik döneminde Cumhuriyetin kurulmasından sonra ilk iş olarak Türkiye'nin ekonomik ve siyasal bağımsızlığına gölge düşüren ve milli varlığına düşman olan Duyûn-u Umumiyenin kaldırılması ve devlet gelirlerini toplama yetkisinin tamamen Türkiye'ye devredilmesiyle birlikte önemli bir adım gerçekleşmişti.³⁶

1930-1938 tarihlerinde cumhuriyet ekonomisinde “devletçilik” politikasının yaşama geçirilmesiyle birlikte iç ve dış koşulların yanı sıra devletçilik olgusunun Türk toplumunun tarihinin derinliklerine uzanan bir payı da vardı. Aslında devletçilik politikası somut ekonomik şartların ürünü olarak doğmuş ve Türk toplumunun kültürel-zihni eğilimince destek bulmuştu. Bu dönemde dünyada, liberal modelin ötesinde, devletin ekonomik ve sosyal alanda düzenleyici bir takım rolleri üstlenmesi gereğine duyulan inanç o dönemde de hâkim konjonktürü teşkil etmişti. Bu bağlamda Mustafa Kemal'in gerek liberalizm ve gerekse devletçi tutuma bakış açısının çerçevesini akılcılık, bilim ve pragmatizm oluşturmaktaydı.³⁷

Bu bağlamda Soydan, her devrin bir özelliği, bir kuvvetinin var olduğunu, içinde yaşadığımız devrinde kuvvetini oluşturan ana etkenin ekonomi olduğunu vurgulamaktaydı. Ona göre, devletlerin bütün müesseseleri iktisat usullerine, iktisat kanunlarına bağlı olmak zorundaydı. Her milletin gücü; milli serveti, ekonomik refahına bağlı olarak uygun bir şekilde artardı. Bu durumun bütün herkesçe bilinmesinin milli yükseliş ve ilerleme adına oldukça hayati bir öneme sahip olduğundan dolayı bunun üzerinde durmanın faydalı olacağına değinmekteydi. Bu bağlamda genel iktisat kurallarının dışında birde “milli iktisat” esaslarının olduğunu belirten Soydan, medeni

³⁶H. Akyıldız, Ö. Eroğlu, “Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Uygulanan İktisat Politikaları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Isparta 2004, S.1, s. 46.

³⁷H. Akyıldız, Ö. Eroğlu, a.g.m., s. 48.

milletler arasında Türkiye kadar milli iktisat ülküsüyle çalışan ve daha hassas bir milletin olmadığını öne sürmekteydi. “*millî İktisat*” kavramı; milli servetin devamlı olarak artırılması ve yükselişini sürekli vurgulamaktaydı. Türk tarihinde milli bir devrin yaşanmadığına dikkat çekerek Türk milleti cumhuriyetin kuruluşuna kadar tam anlamıyla milli bir devir yaşamadı. Ona göre, milli dil, milli edebiyat ya da milli sanayinin yaygın olduğu bir devir görmedi. Egemen olan siyasi yapı, ekonomide bağımsızlığın gerçekleşmesinde bizzat etkin olmalıydı. Bu durumu devam ettirmek için hâkim olan iktisadi yapıyı kazanmak ve ülkede milli bir iktisat devri açmak zorundaydı. Soydan, buradan hareketle “*millî kurtuluş*” ve “*milli sanayi*” hareketlerinin birbirinin sebebi ve sonucu olduğunu belirterek “*milli ekonomi politikasını*” milli kurtuluş hareketinin zorunlu bir yansıması olarak görmekteydi. *İktisadi geleceğimizi korumak için her türlü fedakârlığa katlandık; asırlardan beri boynumuzda takılı olan kapitülasyon zincirini kırdık, attık. Fakat her girişimimize engel olan bu durumu ortadan kaldırmak bizim için çokta kolay olmadı. Millet, bu alanda yapılacak olan yeni kuruluşlardan faydalı hareketler görmek istiyor.*”³⁸ Devletin burada etkin olmasını ve devletçiliğin ön plana çıkmasını gerektiği kanısındaydı.

Ona göre, Hükümet, yalnız bütçeye kaynak sağlayacak parayı bulmak ile yükümlü değildir; milli serveti artıracak kaynakları da arayıp bulmak zorundaydı. Ülkedeki bütün milli serveti faaliyete geçirmek, henüz işlenmemiş topraklarda defnedilmiş hazineleri çıkarmak devletin en büyük görevleri arasında görmekteydi.³⁹ Yakup Kadri’nin bir yazısında, “*Devletin ancak, ekonomik gelişmeye engel olan unsurları kaldırması, gerektiğinde teşvik edici olmasını ve uygulama sırasında doğan ihtiyaçlara göre kanunlar çıkarması gerektiğini yazmıştı.*” Buna karşın Soydan, “*Her şeyi hükümetten, devletin bütçesinden beklemek gayr-i tabiidir.*”⁴⁰ Ortaya koyduğu veriler karşılaştırıldığında Soydan, burada hükümetten ayrı düşünmekteydi.

Soydan, Türkiye Cumhuriyeti’nin siyasi ve idari sorumluluğunu üstlenen İsmet Paşa hükümetinin; bu sahada maliyenin elverişli olduğuna yönelik tespitlerde bulunduğunu, ancak asıl beklentinin bu alandaki imkânları daha fazla genişletmeye, hükümetin sistemsel olarak bütün faaliyetlerini bu noktada düzeltmeye yönelik

³⁸Siirt Mebusu Mahmud, “İktisâdda Milletperverlik” *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1924, s.1.

³⁹Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

⁴⁰Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

olmasının daha doğru bir yaklaşım olacağını belirtmekteydi. Avrupa’da iktisadi milliyetçiliğin çok geliştiğini burada yaşayan bireylerin milliyetçi damarla kendi ülkelerinin ürünlerini tercih ettiğini ifade etmekteydi. Buradan hareketle bir kıyaslama yaptığını ve bu kıyaslamayı şu şekilde ifade etmekteydi: *“Kendimizi, memleketimizi bu noktadan göz önüne aldık; sonuç olarak gerekli olan şey bilimdir. Biz her şeyden önce olanak ve ihtiyaçların müsaadesi ölçüsünde milli servetin dışında kalmasını temin edecek asıl dairede bir milli iktisat devri açmak zorundayız.* Devlete bu süreçte çok önemli görevler düştüğünü belirten Soydan, Hükümet’in bu amaca yönelik kanunları zaman kaybetmeden çıkarıp ve Meclise sunmasını gerekli görmekteydi. Burada önemli olan nokta; *“Bireylere, vatandaşlara düşen görevlere aitti. Şüphesiz; bu alanda gösterilecek faaliyetler yalnızca hükümete ve devlete bağlı kalmaz. Her ferdin, her vatandaşın ayrı ayrı görevleri vardır. Bu görevlerin yapılması memleket için fayda sağlaması açısından çok önemlidir.* Türkiye’de değişim, temelinde ekonomik yapı değişikliği amacı taşımayan ve tek başına hiçbir sosyal sınıfının temsil etmediği bir harekettir. Türkiye’nin siyasi ve ideolojik yapı değişiminde ekonominin belki de tek işlevi, siyasal bağımsızlığın sağlanabilmesi için şart oluşunda yatmaktaydı. Türkiye’nin iktisadi durumunun iyileşmesi ve milli iktisadın yükselişi söz konusu olduğunda ithalat ve ihracat arasında bir denge tesisinin gerekliliğine değinen Soydan, bu anlamda bu dengenin sağlanması ekonomide bir amaç olduğunu ve bu amaca varmak için ithalatı azaltma ve ihracatı artırmaktan başka çarenin kalmadığını öne sürmekteydi.⁴¹ Bu değerlendirmeden hareketle, genişleyen ticaret çapına göre, para dengelerinin korunması, gümrük tarifelerinin düzenlenmesi, ürünlerin uzak ülkelere satılabilmesi için devletin rolüne değinmekteydi. Burada devlet, ticaret işlerini tam anlamıyla üzerine almakla birlikte, ticarete yol gösterici olarak *“devlet”* vurgusu ön plandaydı.

Soydan: *“İthalatı azaltmak açıkça yabancı malların memleketimize girmesine göz yummak değildir. Yerli mallarına rağbet ile yabancılara ve yabancı mallarına düşmanlığı birbirine karıştırmamalıdır.”*⁴² Burada ticaret ağının genişlemesinin olumlu sonuçlar doğuracağına yönelik olan inancı tamdı.

Yerli mallarını tercih etme ve sahiplenmeyle yabancı mallarını boykot meselesinin ayrı şeyler olduğunu, milli olan küçük sermayelerin toplanması ve devletin

⁴¹Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

⁴²Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

bir yol gösterici olarak ve katılımıyla sahip çıkmasının önemine değinmekteydi. Ülkede asırlarca devam etmiş olan bazı sanayi ürünleri; halı, kilim, ipekli kumaş vb. hali hazırda terk edilmiş olan bu ürünleri tekrar canlandırılmasının yerli malın önemli ölçüde değer kazanmasının önemine değinmekteydi. Örneğin; Çitli, Karahisar, Gisarna, Sarıkız ve adı geçmeyen birçok maden suları varken ve doğal yapısı diğerlerinden aşağı değil iken, dışarıdan gelen örneklerine gösterilen rağbet, ancak bir biçimde açıklanabilir: *“Bu tarz hareketin, bu zahmetin memleket için gösterdiği uçurumu görememektir.”*⁴³ Yerli ve milli olan malın kullanılmasını oldukça önemli görmekteydi.

Dünya piyasasında Bulgaristan örneğine değinen Soydan, Bulgaristan’da maden sularının olmamasına karşın Bulgarlar’ın bu ihtiyaçlarını dışarıdan gelecek sularla değil, ülkelerinde ürettikleri doğal maden sularıyla ihtiyaçlarını karşılamasını, Bulgarlar’ın milli servetlerini geliştirme noktasında oldukça hassas yaklaştığının örneği olarak görmekteydi. Soydan: *“Ekonomide yukarıdaki açıklamalarımıza dayanarak sıkı bir milliyetçilik takip etmeliyiz. Kişisel hayatımızda buna bir prensip olarak rağbet edebilirsek bu bireysel ve önemsiz görünen önlemlerin uygulanmasında çıkacak sonuç karşısında hepimizin büyük bir memnuniyet hissedeceği muhakkaktır.”*⁴⁴ Buradan hakeretle *“Hâkimiyet-i Milliye”* vurgusu ön plana çıkmaktadır.

Soydan’ın değerlendirmesinden hareketle, devletçilik aslında bireylerin yapmadığını yapmaya, devletin girişimleri sonuncunda ülke adına olumlu gelişmelerin yaşanmasıyla birlikte, sadece bunu ekonomik alanla sınırlı tutmadan iç ve dış politikada da devlet korumacılığının gerekliliği ön plana çıkartmaktadır.

Soydan’ın Vergi ve Bütçe ile ilgili Görüşleri

Her ülkeyi ilgilendiren en önemli konularından birinin de bütçe olduğunu, ülkenin mali durumunu ve ekonomik dengesini oluşturması bakımından oldukça önemli olduğunu vurgulamaktaydı. Demokrasiyle yönetilen ülkelerde devletin ayırdığı bütçe, çok önemli bir düşüncenin ifade şekliydi. Çünkü milli idarenin, milli hâkimiyetin en fazla ilgilendiği alanlardan birinin de hazine ve bütçeydi. Türkiye’nin bütçeyle ilgili olarak ülkenin durumunun gerekliliği ölçüsünde tasarruflu olmayı planladığını öne süren Soydan, konuyla ilgili olarak şunu yazmıştı: *“Hükümetin bu kabil faaliyetlerini*

⁴³Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

⁴⁴Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

*milletvekillerinin de temsil edeceğine şüphe yoktur.*⁴⁵ Bu konuda herkesin hassas olması gerektiğini vurgulama gereği hissettiği görülmektedir.

Bütçe meselesi kadar önemli olan bir diğer konunun da vergi konusu olduğuna değinen Soydan, Cumhuriyetin ilk yıllarında halkın belki de en büyük şikâyetinin vergiler olduğu görüşündeydi. Ancak 1925 yılında Aşar Vergisi'nin kaldırılmasıyla birlikte halkı büyük bir ıstıraptan kurtaran hükümetin bu konuda çok önemli bir ilki gerçekleştirdiğini ve bu noktada memnuniyetini dile getirmekteydi. Bu bağlamda halkın şikâyetlerinin genellikle kanunların uygulanmadığıyla ilgiliydi. Buna karşın Maliye Bakanlığı'nın bu konuda çok hassas olduğunu ve vergilerle ilgili olarak önemli incelemeler yaptığını dile getiren Soydan:

*“Her halde bu tetkikatın netayici hükümeti, halkın lehine pek meşkûr kararlara sevk edebilir. Şüphesiz iktisadi zaruretlerden doğmalıdır ve mütemeden memleketlerin iktisadi faaliyeti bu tarzda cereyan ediyor. Oralarda yarım asır evvel vaz' edilen bir verginin etrafındaher sene yeniden yeniye tetkikler, münakaşalar yapıldıktan sonra icap ederse ta'dilâtıcra ediliyor. Bir defa şuna kani' olmalıdır ki Türk milletine sair milletlere nispeten fazla bir vergi tahmil edilmiş değildir.”*⁴⁶

Hükümetin halkın güvenini kazanmaya yönelik olarak birlik ve beraberlik, vatanseverlik duyguları daima ön plana çıkartılıp kişisel çıkarlar ve bunlara bağlı olarak düzensizlik ve yolsuzlukların önüne geçilmeye çalışılmıştı. Burada Soydan'ın dikkat çekmek istediği en önemli konu ise, devlet ile millet bütçesinin özdeşleştirilmiş olmasıydı.

Soydan'ın Milli Tasarruf Politikası

Bu yılların ekonomi bakımından sıkıntılı olduğu, ticari dengenin sağlanması için ithalat ve ihracat farkının kapatılması ve üretimin artırılması adına önemli adımların atıldığını dile getiren Soydan, devamlı olarak halkı yerli malı kullanmaya ve tasarruflu olmaya yönelik teşvik edici yazılar kaleme almaktaydı.

⁴⁵ Siirt Mebusu Mahmud, “Vergiler ve Bütçe” *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Ekim 1926, s. 1.

⁴⁶ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s.1.

Cumhurbaşkanı ve TBMM başkanı Kazım Bey'in riyasetinde 1929 yılında kurulan “Milli tasarruf ve İktisat Cemiyeti”⁴⁷ bu yolda kurulmuş olan önemli bir adım olarak görmektedir. Bu kuruluşun amaçları Milliyet gazetesinde şu şekilde yayınlanmıştı.⁴⁸

- 1- Halkı israfla mücadelele, hesaplı, tutumlu yaşamaya ve tasarrufa alıştırmak.
- 2- Yerli mallarımızı tanıtmak, sevdirtmek ve kullandırmak.
- 3- Yerli mallarımızın miktarını yükseltmeye, dayanaklık ve zarafet itibariyle dışarıdaki benzer mallar derecesine getirmeye ve fiyatlarını ucuzlatmaya çalışmak.
- 4- Yerli mallarımızın sürümünü artırmak.

Cemiyet bu amaca varmak için üyeler bulacak, konferanslar verecek, yerli malların üretim ve tüketimini teşvik edecek, sergiler ve büyük satış mağazalarının açılması için talep yaratacaktı. Milli Tasarruf ve İktisat Cemiyeti'nin parolası: “Vatandaş! Bugünü değil yarını düşün. Onun için ayağını yorganına göre uzat! Hesaplı yaşa! Az da olsa para biriktir! Bu bildiri o dönemde caddelerde, sokaklarda, kalabalık yerlerde afiş olarak da sergilemişti. Bu ülkede şimdiye kadar birçok kuruluşun kurulduğuna değinen Soydan, samimiyetle ve aşkla çalışanların sayısının çok az olduğu düşüncesindeydi. Bu yeni kurulan cemiyetin aynı mahiyette olmadığını, gerek cumhurbaşkanı gerekse meclis başkanı tarafından bu cemiyetin hem içte hem de dışta saygı göreceğini ifade etmekteydi. Cemiyetin başarılı olmasının şartı ise, programlı olması, teşkilat yapısı ve bu programı uygulama alanında iyi bir disiplinle hareket etmesine bağlayan Soydan, “*Milli Tasarruf ve İktisat Cemiyeti'nin*” bu noktada gelecek için ümit vaat ettiği düşüncesindeydi.⁴⁹

İsmet Paşa, “*Aklı eren bütün vatandaşların şuurlunu nurlandırmak ve bu uğurda devletin bütün kuvvetlerini harekete getirmek kat'i kararımızdır.*” Hükümetin bu görevini kolaylaştırmada yeni cemiyetin çok önemli bir konumda olduğu muhakkaktır. Büyük ve milli konularda sadece devletin faaliyetleriyle başarının sağlanamayacağını belirten Soydan, başarılı olmanın şartını bütün milletin aynı amaç etrafında toplanmasında görmektedir. Cemiyetin etkinliğini artırmak adına her mahallede bir

⁴⁷BCA: 490.01.1.3.16.

⁴⁸Siirt Mebusu Mahmud, “Sözden İşe” *Milliyet*, 22 Aralık 1929, s. 1

⁴⁹Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s.1.

şubesinin açılması kararlaştırılmıştı. Bunun dışında, Türk Ocağı, Ticaret odası, Hilal-i Ahmer, Himaye-i Etfal Cemiyetleri, Sanayi Birliği gibi milli kuruluşların sahipleri cemiyete girecekler ve gerekirse cemiyete üye bulma noktasında üzerlerine düşeni yapacaklardı.⁵⁰

Mahmut Soydan ve İş Bankası

Atatürk 1924 yılında milli bir banka kurulması düşüncesini Çankaya'ya davet ettiği Celal Bayar ve Soydan'a açmış ve kendilerinden hazırlıkların başlatılmasını istemiştir. Banka'nın kurulacağına dair haberler sıklıkla Mahmut Soydan'ın başyazarı olduğu Hâkimiyet-i Milliye gazetesi aracılığı ile kamuoyuna duyurulmuştur. Nitekim 30 Ağustos 1924 tarihinde faaliyete geçen Türkiye İş Bankası'nın ilk kurucuları lisesinde Mahmut Soydan da yer almıştır.⁵¹

Bu bağlamda bütün resmi işlemler yapıldıktan sonra Bakanlar Kurulu, bankanın dönemin yasal çerçevesine uygun olarak, 20 Ağustos 1924 tarihinde yayımladığı bir kararname ile anonim şirketi olarak kurulan Türkiye İş Bankası'nın ana statüsünü onayladı. Kararnamenin konuyla ilgili olarak açıklaması şu şekildeydi: *“Bir milyon sermaye ile banka muamelatıyla iştigal etmek üzere Türkiye İş Bankası unvanı tahtında Gaziantep Mebusu Kılıç Ali Bey, İzmir Mebusu Celal Bey ve rüfekaı tarafından teşkiline teşebbüs edilen şirkete ait”* ana statüsünün onaylandığı belirtiliyordu.⁵²

Mahmut Soydan Banka'nın esas mukavelesinin değiştirilerek son şeklini aldığı 1925 yılındaki ve aynının tekrar edildiği sonraki belgelerde adı geçen 36 kişilik kurucular listesinde de ikinci sırada yer aldı. Mahmut Soydan aynı zamanda Banka'nın 1924 yılındaki ana sözleşmesindeki 9 kişilik İdare Meclisi üyeleri arasında da yer aldı. İlk İdare Meclisi'nin 20 Ekim 1924 tarihinde yaptığı ilk toplantıda, oybirliği ile başkanlığa getirildi ve öldüğü tarih 3 Aralık 1936 tarihine kadar bu görevde kaldı. Mahmut Soydan aynı zamanda 4 numaralı hesapla Banka'nın ilk kurucuları arasında yer almaktadır ki aynı numaralı mükerrer hesap, Mustafa Kemal Atatürk'ün şahsi tasarruflarının yer aldığı hesaptı. Mahmut Soydan'ın Türkiye İş Bankası'nın İdare

⁵⁰Siirt Mebusu Mahmud, “Sözden İşe” *Milliyet*, 22 Aralık 1929, s. 1.

⁵¹Uygur Kocabaşoğlu, *Türkiye İş Bankası Tarihi*, Türk İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2001, s.15-51-52.

⁵²BCA, Bakanlar Kurulu Kararları, 820, 20 Ağustos 1924.

Meclisi Reisliğine getirilmesi yalnızca Atatürk'ün yakın çevresinde olmasıyla ilgili değildi. Mahmut Soydan'ın Hâkimiyet-i Maliye'nin Başyazarı olmasının, basın aracılığıyla banka için kamuoyu desteği oluşturmada önemli rol oynayacağı düşünülmüştü. Soydan, İş Bankası'nın ilk yıllarında, başyazarı olduğu Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde, bankanın daha iyi tanınması için yayınlar yapılmasını sağlamıştı. 1926'da kurduğu ve sahibi olduğu Milliyet gazetesinde ise bu ilişki farklılaşacak, bu kez Gazetenin gelişmesi için de Banka'nın olanaklarını harekete geçirecektir.⁵³

Falih Rıfkı Atay, Milliyet'in yeni çıkan bir gazete olarak önce Atatürk'ün hatıralarını yayınlarak satışını artırmaya çalışmasını, bilahare gazetenin karşılaştığı mali sıkıntıları, Soydan'ın Banka ile ilişkileri sayesinde nasıl aşmaya çalıştığını yıllar sonra, biraz keskin ve ağır bir dil kullanarak anlatmaktadır. Atay, daha önce Mustafa Kemal'in emir subaylığını yapmış olan Mahmut Soydan'ın Atatürk'ün güvendiği arkadaşlarından biri olduğunu ve bu yüzden İş Bankası kurulduğunda İdare Meclisi Başkanı yapıldığını belirtmekle beraber ardından da Milliyet gazetesi için Banka'daki etkinliğini kötüye kullandığından, Atatürk'ün Soydan'ı çevresinden uzaklaştırdığını iddia etmektedir.⁵⁴

Burada öncelikle Atatürk'ün Mahmut Soydan'ı yanından uzaklaştırdığı iddiasını irdelemek gerekiyor. Şüphesiz sürekli Atatürk'ün çevresinde yer alan Atay'ın verdiği bilgiler dikkate değerdir. Ancak, Atatürk'ün 1931 yılından başlayarak ölümüne kadar kimleri kabul ettiğine dair en değerli kaynak durumunda bulunan Nöbet Defteri, Mahmut Soydan'ın İş Bankası ve Milliyet ilişkilerinin yoğunlaştığı ve hatta geride kaldığı tarihlerde bile, Atatürk'ün ziyaretçileri arasında yer aldığını göstermektedir.⁵⁵ Sözelimi, Soydan, anılarını tefrika ettiği 15 Mart – 26 Haziran 1933 tarihleri arasında 9 kez, tefrikanın bitiminden gazete yönetiminden ayrıldığı 22 Nisan 1935 tarihine kadar yine 9 kez Atatürk'ü ziyaret etmiştir. 23 Nisan 1935 tarihinden sonra da üç kez Atatürk tarafından kabul edildiği görülmektedir.⁵⁶

Falih Rıfkı Atay'ın ihtiyatla ele alınması gereken asıl yorumu, Soydan'ın İş Bankası'ndaki görevini Milliyet lehine kötüye kullandığı şeklindedir. Falih Rıfkı

⁵³Uygur Kocabaşoğlu, a.g.e., s. 51-68.

⁵⁴Falih Rıfkı Atay, *Atatürk'ün Hatıraları 1914-1919*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1965, s.

⁵⁵Özel Şahingiray, *Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938*, TTK Basımevi, Ankara 1995, s. 411.

⁵⁶Özel Şahingiray, a. g. e, 411.

Atay'ın Mahmut Soydan'ın Banka'ya borcunu ödemek için “nüfuzunu kötüye kullandığı” yolundaki sözlerinin, olsa olsa Soydan'ın mülkiyet ve hisse devirlerinde izlediği zamana yayılmış yönetiminin öznel bir yorumu olduğu düşünülebilir. Mahmut Soydan bu süreçte, 1933 yılında, İş Bankası müdürlerinin de yardımıyla Milliyet gazetesinin abone sayısını arttırmaya çalışmış, ancak aynı zamanda da gazete ve matbaasının tasfiye sürecini de başlatmıştır. Mahmut Soydan yaklaşık üç yıl süren tasfiye işlemleri ile gazete ve matbaasını satmış ve Banka'ya olan borçlarını kapatmıştır.⁵⁷ İş Bankası'nın müdürü olan Soydan, bu dönemde liberal ekonomik anlayışına sahip bir profil çizmekteydi. Devletçiliğe karşı olmadığını, ancak aynı zamanda özel sektörün de olması gerektiğini savunmaktaydı.

Soydan, ülke ekonomisinin yükselmesinde büyük bir öneme sahip olan mali ve milli bir kurum olan İş Bankası'nın büyük işler başaracağına yönelik olan inancı tamdı. İş Bankası'nın 1926'da toplam kârı 400 bin liradan fazlaydı. Soydan'a göre, önemli olan kârın yüksekliği değil, milli sermaye ve kurumu temsil etmesiydi. Avrupa'nın ayakta durması buna benzer milli kuruluşlarla gerçekleşmişti. Milli bankaların bunalımlı dönemlerde büyük hizmetler verdiğini milli duyguların tercümanı olduklarını, aynı hassasiyeti yabancı bankaların gösteremediğini savunmaktaydı. “İş Bankası'nın bilançosunda gördüğümüz geniş faaliyetin sebebi nedir, bankanın tam olarak tahsil olan 1 milyon lira sermayesiyle bu işler nasıl dönüyor; geniş bir muamelenin gerektirdiği bunca masraflarına rağmen kâr miktarının yüksek bir rakam sunması nasıl açıklanabilir? Bir kere dikkate almak gereklidir ki, mali kurumların kıymet ve önemini sermayenin çokluğu kadar, halkın güven ve emniyetinde muamelenin hızında ve ciddiyetinde aramak lazımdır.”⁵⁸ Buradan hareketle İş Bankası'nın halk nezdinde güven kazandığı vurgusu ön plana çıkmaktadır.

Soydan, bankanın en büyük dayanağının halk olduğunu bankanın sermayesinin sürekli yukarıya doğru çıktığını, Türkiye açısından bankanın geleceğinden ümit var olduğunu belirtmekteydi.⁵⁹ Buradan hareketle İş Bankası'nın Türk ekonomisine katkısından dolayı memnuniyetini dile getiren Soydan, İş Bankası'nın daha büyük işler

⁵⁷Uygur Kocabaşoğlu, a. g. e, s.233-234.

⁵⁸Siirt Mebusu Mahmud, “Türkiye İş Bankası” *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Temmuz 1926, s. 1.

⁵⁹Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

başaracağının önemini vurgulamaktaydı. Soydan'ı bu düşünceye sevk eden etkenler arasında kendisinin de bankanın müdürü olmasının etkisi büyüktü.

2.1.1. Kapitülasyonlar

Soydan, kapitülasyonlar, mazlum ve zayıf ulusların boynuna takılmış esaret zincirlerinden başka bir şey olmadığı görüşündeydi. Ona göre, bir ülkede kapitülasyonların varlığı, orada gereksiz, haksız hükmetme ve zorbalığın hükümlerini istemek demektir. O halde hürriyet ve medeniyeti savunan milletlerin bunu desteklememesi gerekirdi.⁶⁰ Kapitülasyonların, bağımsızlığın önünde oldukça büyük bir engel olduğu düşüncesindeydi.

Soydan, ilk yıllarda Türk inkılabına karşı Batı dünyasında meydana gelen korkunun sebebinin açık olduğu görüşündeydi. Avrupa'da en fazla korkulan şey inkılâbın Türkiye'de başarılı olması değil, inkılâp fikirlerinin etrafa yayılmasıydı. Türkiye'nin istiklal ve hürriyet prensiplerine yararlı her türlü politika ve Türk milletinin medeni milletler arasında bütün hak ve çıkarlarını yalnız kendi kuvvet ve araçlarıyla savunabilmesi bazı devletlerin çıkarlarına aykırıydı. Ancak Türk'ün azim ve kesin zaferi önünde fazla durmakta olanak kalmamıştı. Yapılacak en önemli iş inkılâpların Asya dünyasında aksi bir durum meydana getirmemesiydi. Avrupa, Türkiye'den ziyade oradan gelecek fikirlerden çekiniyordu. *“Saltanat Türkiye'sini düştüğü bataktan kurtaran inkılâbın yüce prensipleri, Asya dünyasında da kazanmasıyla birlikte durum ne olacaktı? İşte Avrupa devletlerin bütün endişeleri bu noktada toplanıyordu.”* Soydan'a göre bunun için birçok engeller çıkarıldığı, esasen Türk inkılâbı değil, Birinci Dünya Savaşı esnasında sıkıntılı dönemin yeni uyarıcıları, yeni ihtiyaçları da, ulusları harekete geçirmeye sevk etmekteydi. Bu bağlamda İran ve Afganistan'daki yenilik hareketlerinin Mısır, Arabistan ve Hindistan'daki istiklal hareketlerinin buradan hareketle meydana geldiğini öne sürmekteydi.⁶¹

Soydan, bu durumun çoğu doğu devletlerinde olduğu gibi İran'da da kapitülasyon belasının hüküm sürdüğünü ifade etmişti. İran'ın hürriyetine engel olan kapitülasyonların kaldırılmasını çok önemli bir adım olarak görmekteydi. İran devletinin hürriyet ve istiklale yönelik olan bu hamlesini takdir etmemek mümkün

⁶⁰Siirt Mebusu Mahmud, “Esaret Zincirleri” *Milliyet*, 12 Mayıs 1928, s. 1.

⁶¹Siirt Mebusu Mahmut, a.g.m., s.1.

değildi. Senelerce bunun acısını ve sıkıntısını çekmiş olan Türkiye'nin İran'ın bu istiklal mücadelesini tasvip etmemesi olası değildi. İran'daki kapitülasyonların daha çok hukuksal yönlü olduğunu öne sürmekteydi. İran ile antlaşma imzalayan devletlerin hukuk veya ceza mahkemelerindeki davalarının bağlı oldukları konsolosluğun bir gözetiminde görülmesi bir yol olarak kabul edilmişti.⁶² Daha sonra cezasını çekmek için mahkûmun bağlı olduğu hükümet ve ülkede teslimi talep olundu. Zamanla bu taleplere yenileri de eklenildi. Kapitülasyonlar tahammül edilemeyecek bir aşamaya varmıştı. Ona göre, İran hükümetini kapitülasyonları kaldırma kararına sevk eden sebep buydu. Türkiye'nin yüzyıllardan beri adli kapitülasyonlar yüzünden çektiği acı ve ıstırap, uğradığı zararın çok iyi bilindiğini vurgulamaktaydı. Bağımsızlık mücadelesinde zafer kazanılmasına karşın yeni Türkiye adli kapitülasyonların kaldırılmasında çok fazla zorluğa uğramıştı. Kapitülasyonların en önemli aşamasını Lozan görüşmeleri teşkil etti.⁶³

Soydan, tarihi süreci şöyle değerlendirmekteydi; Lozan konferansına katılan bütün devletlerin delegeleri siyasi ve iktisadi kapitülasyonların kaldırılmasında kararlıydı. İsmet Paşa'nın da bu noktada teslimiyet göstermesine imkân yoktu. Temsilcimiz konuşmasında; *“Bir taraftan Türkiye'ye tam bir istiklal verdiğinizizi iddia ediyorsunuz, diğer taraftan antlaşmamıza bu istiklali bahane edecek kanun koymak istiyorsunuz. Bu nasıl mantık? Türkiye kendisine kayıtlı ve şartlı bir istiklal getirecek barışı asla kabul edemez.”* İki tarafın bu noktada ısrar etmesi yüzünden bir aralık barış meselesi de tehlikeye girmişti. Lozan'daki yabancı devlet temsilcileri Türk adliyesine ve Türk hâkimlerine güvenmediğini belirtmekteydiler. Türk kanunlarının şer'i hukuka dayalı olması, Türk hâkimlerinin elinde hükme karar kılacak esasların eksikliği bu iddialarını güçlendiriyordu. Onun için medeni ve çağdaş kanunları içine alan yeni kanunları ve ülkede mutlak adaleti uygulayabilecek kuvvetli hâkimler yetiştirinceye kadar beklemek gereği ileri sürülüyordu. Örnek olarak da Japonya'nın adli kapitülasyonları kaldırabilmek için on senelik bir düzenleme dönemi geçirdiğini gösteriyorlardı. Soydan'a göre, Yeni Türk devleti yalnız adliyede değil, aynı zamanda bütün idari alanlarda radikal yenilikler yapmak zorundaydı. Uzun görüşme ve mücadelelerin sonucunda Lozan'da Türkiye'nin bu noktada bakış açısı kabul edilmişti.

⁶²Siirt Mebusu Mahmut, a.g.m., s. 1.

⁶³Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

Türk hukukundaki olgunlaşmanın, Türk hâkimlerinin her gün yükselmekte olan seviyesini yakından gören yabancılar, Türkiye’de hiçbir hakkın zayi olmayacağına, Türkiye’de hâkimlerin ve mahkemelerde adalet anlayışının medeni milletlerden ayrı bir şey olmadığına kanaat getireceklerdi.⁶⁴

2.1.2. Borçlar Meselesi

Soydan, senelerden beri sürüklenen ve ilgililer tarafından halledilemeyen kuponlar meselesinin çözüme kavuşturulmasını önemli görmekteydi. Lozan Antlaşması’nın görüşmeleri esnasında ilgililer tarafından geleceğe ertelenen meseleden en önemli ve en zoru olduğu anlaşılmaktaydı. Antlaşmanın bu kadar uzamasının sorumluluğu kime aitti? Bu bağlamda sorumlular tespit edilmediği sürece antlaşmanın faydasının olmayacağını öngörmekteydi. I. Dünya Savaşı’nın korkunçluğu, her ülkede ki ekonomik şartları, mali durumu ciddi bir şekilde değiştirmişti. Özellikle kâğıt paranın değerleri üzerinde yaptığı etki, oldukça önemliydi. Bundan dolayı mali durumu ve ekonomik gücü yeni şartlara bağlı olan bir ülkenin eski altınlara göre ödeme yapması olanak dışıydı. *“Herhalde birçok gerçekler gibi bunun da anlaşılabilmesi için dört sene beklemeye ve bu gerçeği devamlı olarak ilgililere anlatmak zorundaydık.”* Türkiye’nin Osmanlı’dan kalan borçları ödeme konusunda tekrar eden esasları; Türk maliyesinin görüşmelerinde Türkiye’nin bazı noktalar üzerinde durduğunu ve ödeme noktasında çok dürüst davranacağını ifade etmekteydi. Soydan’a göre, Türkiye’nin sırtında olan bu külfet Osmanlı İmparatorluğu’nun bıraktığı kötü mirastan başka bir şey değildi. Türkiye, Osmanlı imparatorluğunun yıkıntısı üzerine kurulmuş, bütün eski kurumlarını kaldırmasına rağmen Osmanlının borcunu ödeyeceğini söylemişti. Bunun ilgili olarak Soydan, şöyle devam ediyordu: *“Alâkdârlar, atiyen cumhuriyet mâliyesinin ta’ahhüdâtına sadık kalacağından, tediâtın kabulü ve tesbât edilen şerâ’it da’iresinde vukû bulacağından katiyen emin olabilirler.”*⁶⁵ Türkiye’nin ekonomik durumuna göre borcunu ödeyeceğini, bu konuyla ilgili olarak endişeleri de yersiz görmekteydi.

Türkiye’nin sırtında olan bu yükün Osmanlı İmparatorluğu’ndan kalan kötü bir hatıra olduğunu ifade eden Soydan, Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılmasından sonra tam da bu yıkıntının üzerine yeni bir devletin kurulduğunu vurgulamaktaydı. Bu

⁶⁴Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

⁶⁵Siirt Mebusu Mahmud, “Eski Borçlarımız” *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Ağustos 1927, s. 1.

bağlamda Türkiye'nin siyasi ve toplumsal içerikli birçok değişiklikler gerçekleştirdiğini, fiilen ve hukuken Türkiye ile Osmanlı İmparatorluğu arasında hiçbir bağın kalmadığını iddia etmekteydi. Bununla beraber Türkiye'nin milli hassasiyeti ve ülkü birliğinden dolayı Osmanlı döneminde kalan borçların ödenmesine yönlendiren sebep olarak görmekteydi. Soydan: *"Borçlarımızı inkâr etmiyoruz. Fakat yapacağımız te'diyât ile mâli kudretimiz arasında bir tevâzun olmalıdır."*⁶⁶ şeklinde ifade etmekteydi. Soydan'ın açıklamasından hareketle öne sürülen bu şartlar eğer kabul edilseydi, meselenin bu kadar uzamadan Lozan Antlaşması'nda halledilmesi mümkündü. Buna ek olarak Türkiye'nin borcunu ödeme konusunda sıkıntı çıkarmayacağını, ancak ekonomik durumuna göre hareket etmek zorunda olduğunu belirtmekteydi.

Soydan, Türkiye'nin durumunu göz önünde bulunduranların bu konuda hükümetin öne sürmüş olduğu şartların kabul edildiğini, geç olsa bile bu konuda sağduyunun üstün gelmesinden dolayı memnuniyetini dile getirmekteydi. *"Türkler, borçlarını ödemiyorlar. Onlara emniyet ca'iz değildir."* Bu şekildeki ifadelerin Avrupa ve Amerika borsalarında Türkiye aleyhinde ekonomik bunalımdan dolayı söylenmekteydi. Bu tür propagandalardan Türkiye'nin zarar gördüğünü öne sürmekteydi. Avrupa ve Amerikalı iş adamlarıyla Türkiye'ye yatırım konusunda gerçekleşen görüşmelerde ilk önce bu iş adamlarının öne sürdükleri konu Kuponlar meselesiydi. Bu konuda Türkiye'nin kararsızlık yaşayamayacağına emin olan iş adamları, sözleriyle ve davranışlarıyla yatırım yapmayı Kuponlar meselesinin halledilmesi şartına bağlıyorlardı. Şöyle ki: *"Kuponlar meselesi hal olunmadıkça Türkiye'ye malî mu'avenette bulunmağa imkân yoktur."* Batı dünyasının bu düşüncede olmasını sert bir şekilde eleştiren Soydan, Avrupalı bir temsilcinin bu konuyla ilgili olarak İsmet Paşa'ya takriben şu konuşmada bulunmuştu:⁶⁷ *"Şimdiki ısrarınız beyhudedir; malî husûsâta aid nokta-i nazarınızı şimdi kabul bile etsek pek yakında istikraz için Avrupa'ya müracaat edeceğiniz muhakkaktır. O zaman zaruri olarak kabul edeceğiniz şeraiti şimdiden neticeye niçin taraftar bulunmuyorsunuz?"* buradan çıkan sonucu değerlendirme konusu yapan Soydan, Türkiye'nin yabancı sermayesine muhtaçmış gibi gösterilip bu konuda kendilerine ekonomik anlamda bağlı bir devlet yaratma hayalleri içerisinde yaşayanların gaflet içinde olduğunu, Türkiye'nin yalnız

⁶⁶Siirt Mebusu Soydan, a.g.m., s. 1.

⁶⁷Siirt Mebusu Soydan, a.g.m., s. 1.

kendi kaynakları ve gücüne dayanarak yaşayabileceğini öne sürmekteydi. Bununla beraber ülkenin ekonomik yükselişi için yabancı sermayeye muhtaç olmadığını vurgulamaktaydı. Uzun süreden beri gündemde olan kuponlar meselesi ile ilgili olarak Soydan'a göre, Bursa'da ve dış basında çeşitli söylentiler dolaşmaktaydı. Diyon Muhde borç senetlerinin birdenbire düşüşü, arada yeniden bir anlaşmazlığın meydana geldiğine kanıt olarak kabul ediliyordu. Bu meselede tarafsız olmaları olanaksız olan bazı gazetelerin yanlış yayını, düşünceleri karıştırmaktan geri kalmıyordu. Ona göre, Kuponlar meselesinde Türk hükümeti ile muhatapları arasında bütün kurallarda tam anlamıyla bir anlaşma olmuştu. İş, basit ve ayrıntıya ait bazı eksikliklerin tamamlanmasına kalmıştı. Bu eksikliklerin tamamlanması, Türk hükümetinin asla sorumlu olamayacağı küçük sebep ve vesilelerle azaltılıyordu. Ankara; bu meseledeki dürüstlüğü, her yıl borçlarını ödemeye mecbur olduğu taksitleri kapamakla ispat etmişti. Hükümetle, ilgililer arasında kararlaştırılan esasların, Meclisin onayından geçmesine bağlıydı. Eğer bu esaslar tam ve akıllı bir şekilde vaktiyle hazırlansaydı, Meclisin bu konuda engel teşkil etmeyeceği görüşündeydi. Antlaşma gereğince 1928 yılının Haziran ayından itibaren taksitlerin ödenebilmesi Meclisin onayına bağlıydı. Hâlbuki Meclis, günlük ve yıllık çalışmalarını düzenlemişti. Ona göre, düzenlemeden önce, Mecliste antlaşmanın onaylanması için hükümetin nezdinde girişimde bulunulmuştu. Tamamlama ve onayın ertelenmesinde Türkiye'nin hiçbir sorumluluğu yoktu. Hükümet akla uygun sebepleri ve vesileleri ortalayarak esasen çalışma süresi âdetinden fazla uzamış olan Meclis'i daha fazla alıkoymak veyahut acele yapılması gereken bir kararla son günde antlaşmayı onaylattırmak teklifinde elbette bulunamazdı. Böyle bir teklifin meclisçe iyi bir şekilde karşılanmayacağını ve meclis üzerinde etkili olacak bir durumda bu noktada ısrarın uygunsuzluğunu düşünmekle hükümeti doğrulamış oluyordu. Soydan: *"Bunun dışında meselenin uygulanma yönü birazda Teşkilat-i Esasimizi ilgilendirmekteydi. Hiçbir makam ve hükümet, Meclis, kânun-î esasi ve parlamentonun sabır ve çalışmasını bizden iyi vakıf olmalarını gerektiren sahiplerin bu lüzum ve zorunlulukları takdir etmemeleri cidden şaşılacak bir şeydir"* Genellikle borçlar meselesinin tarihi düşünülecek olursa Türkiye'nin bu gibi meselelerde ne kadar samimi ve dürüst davrandığı daha iyi anlaşılıyordu. I. Dünya Savaşı'ndan sonra yenen ve yenilen bütün devletlerin borçlar meselesinde sıkıntılı bir süreç geçirdiği unutulmamalıydı. Devletlerin bazılarının borçlarını tamamıyla ihmal ettiğini,

bazılarının da ödeme noktasında zorluklar çıkardığını dile getiren Soydan, Türkiye Cumhuriyeti'nin, İmparatorlukla olan ilgisini, bağıni kestiğini, esaslı bir inkılâp sonucunda İmparatorluğun Teşkilat-ı Esasiye'sini, birçok kurumlarını, idari geleneklerini kökünden söküp kaldırmasına karşın eski borçlarını inkâr etmediğini ve mali durumuna göre borcunu ödeyeceğini söylemişti.⁶⁸

Paris'ten gelen haberlere göre hükümetin bu konuyla ilgili olarak açıklamasının ilgilileri tatmin etmediğini, özellikle siyasi ve iktisadi çıkarlarını kuponlar meselesinin çözüme kavuşturulmasından yana değil de, daima bir çekişme ortamının yaratılması düşüncesinde olanların rahatsız olduğunu ifade etmekteydi. Bununla beraber çoğunluğun bu yolla gitmeyeceğine, verilecek kararda sağduyunun üstün geleceğine, hükümetin, Meclisin ve Teşkilat-ı Esasiye'nin açıklamalarının bu konuyla ilgili olarak meselenin çözüme kavuşturulacağına yönelik olan inancı tamdı. Ona göre; *“Çünkü gerçekte de, çıkarda o noktadadır.”*⁶⁹ Türkiye Cumhuriyeti'nin, Osmanlı İmparatorluğu'nun kalıntısı üzerine kurulduğunu belirten Soydan, Osmanlı'dan kalan meselelerin çözüme kavuşturulmasında Türkiye'nin çok hassas davrandığını ve Osmanlı'yla olan bağıni kesmesine karşın Osmanlı'dan kalan bu gibi meselelerde Osmanlı'yı dışlamadığını değerlendirmelerinde görmek mümkündür.

Soydan'ın değerlendirmesinden hareketle Türkiye'nin dış borçlar konusunda çok hassas ve dürüst davrandığını, ödeme konusunda herhangi bir zorluk çıkarmayacağını, ancak ekonomik durumuna göre ödemeyi gerçekleştireceğini belirtmekteydi. Ekonomik sıkıntıların olduğu bir döneme denk gelmesinden dolayı borçların ödenme konusunda sıkıntıların yaşandığını, Osmanlı'yla herhangi bir bağı olmamasına karşın Osmanlı'dan kalan borçların ödenmesini aradaki duygu bağına bağlamaktaydı. Buradan hareketle Osmanlı mirasını reddetmesi dikkat çekmekteydi.

2.1.3. Türkiye'de Şeker Fabrikaları Meselesi

Türkiye, gerek Birinci Dünya Savaşı, gerekse Milli Mücadele sırasında çok büyük şeker sıkıntısı yaşamıştı. Bu sıkıntıyı gidermek amacıyla Türkiye'de ulusal nitelikte şeker sanayisini kurma girişimleri Cumhuriyet döneminde başlamıştı. 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması'nın getirdiği geniş olanaklar şeker

⁶⁸Siirt Mebusu Mahmud, “Kuponlar Meselesi” *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Mayıs 1928, s. 1.

⁶⁹Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

sanayisinin kurulmasına yol açan ilk hareketlere zemin hazırlamıştır. Birçok müteşebbisin katılımıyla 19 Nisan 1923 tarihinde "Uşak Terakki Ziraat T.A.Ş." kurulmuştur.⁷⁰

1925 yılında çıkarılan 601 numaralı kanunla; şeker fabrikası kurulması teşvik edilmiş, şeker fabrikası kurmak isteyen özel girişimcilere ayrıcalıklar tanınmış, şeker ithalatı zorlaştırılmıştır. Böylece Lozan Antlaşması'nın hükümleri, devletin gümrük tarifeleri serbestisini kullanmasını ve dolayısıyla şeker ithalat vergisini artırmasını beş yıl için kısıtlarken çıkarılan bu kanunla şeker üretimini desteklemek için çeşitli ayrıcalıklar getirmiştir. Ulaştırma ve tarım sektörlerini de canlandıracak olan şeker üretiminin devlet tarafından bu şekilde desteklenmesi şüphesiz ki tesadüf değildir. Nitekim Hükümet tarafından TBMM'ye sunulan gerekli sebepler layihası ve Ticaret – Kavanin-i(kanunlar) Maliye ve Muvazene-i(denge) Maliye Encümenlerinin mazbatalarında şeker üretiminin ülke ekonomisi için düşünülen fayda ve gayeleri son derece önemliydi. 5 Nisan 1925 tarih ve 601 sayılı kanunla şeker fabrikaları, tanınan imtiyaz ve muafiyetlerle devlet himayesine alınınca 6 Aralık 1925 yılında Uşaklı Molla Ömerzade Nuri öncülüğünde Uşak Şeker Fabrikası'nın temelleri atıldı. 26 Kasım 1926'da Alpullu Şeker Fabrikası'nın, 17 Aralık 1926'da da Uşak Şeker Fabrikası'nın açılış törenleri yapıldı. 1926 yılında açılan bu iki fabrikadan 7 sene sonra 1 Şubat 1933'de Eskişehir Şeker Fabrikası'nın temeli atılarak, 5 Aralık 1933'te açılışı yapılmıştır. Eskişehir Şeker Fabrikası'nın montajı devam ederken 7 Ekim 1933'de Turhal Şeker Fabrikası'nın temeli atılmış, 19 Ekim 1935'te de açılış töreni yapılmıştır. Bu dört şeker fabrikası, 18 Haziran 1935 tarih, 2850 sayılı Bakanlar Kurulu Kararına istinaden, 6 Temmuz 1935 tarihinde "Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş." adıyla birleştirildi.⁷¹

Soydan, Türkiye'nin ekonomik anlamda kendini gerçekleştirmeye yönelik giriştiği inkılâpların çok önemli sahalara yayıldığını vurgulamaktaydı. Bu bağlamda şeker ihtiyacını karşılamak için şeker fabrikalarını açmakla bu sorunu giderme noktasında önemli adımların atıldığını düşünmekteydi. Ona göre, şeker fabrikalarının kurulmasıyla birlikte Türk çiftçisi, pancar tarımını önemli ölçüde

⁷⁰Firdes Temizgüney, "Erzurum Şeker Fabrikası'nın Açılışı", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 43, Erzurum 2010, s. 329.

⁷¹Firdes Temizgüney, a.g.e., 337.

gerçekleştirmektedir. Burada önemli olan nokta kurulan bu fabrikalarda yabancı sermayesinin olmamasıydı. Dikkate değer olan konu tamamıyla yerli sermayeye dayalı bir politikanın hâkim olduğu vurgusuydu. Onun liberal ekonomik usullere göre kurulan bu fabrikaların üretimde gerçekleştireceği başarının Türk ekonomisinde çok önemli olacağına yönelik olan inancı tamdı.⁷²

Soydan, bu fabrikaların kurulmasında milli bankaların ön ayak olmasının ekonomide devletçilik faktörünün ekonomide uygulanmak istendiğini, ülkede kurulan Şeker Fabrikalarının yalnızca sanayi yönüyle değil aynı zamanda tarım faaliyetleri açısından da önemli olduğunu belirtmekteydi. Çünkü pancar tarımı yapılan yerlerde fabrikaların kurulmasının yöre halkı için önemli bir istihdam kaynağı olduğu vurgusunu yapmaktaydı. Bu bağlamda Eskişehir Şeker Fabrikasının elli bin dönüm arazi üzerinde ekim yapabileceğini ifade eden Soydan, Alpulu Şeker Fabrikası'nın ektireceği alan yüz yirmi beş bin dönüm olduğunu ve bu rakamların pancar tarımının yapıldığı bölgeyi ekonomik açıdan geliştirmesi noktasında oldukça önemli olduğunu düşünmekteydi. Pancar tarımının yapılmasıyla birlikte halka teknik kavramların ve bilginlerin kullanılması noktasında fayda sağladığını, fakat üretim noktasında istenilen başarının sağlanmadığını, Çünkü üretimle ülkenin refah seviyesi arasında bağlantının olduğu kanısındaydı. Üretimin artırılması adına ve ülke ihtiyacının karşılanmasına yönelik yeni fabrikaların açılmasının önemli olduğunu belirtmekle beraber bu fabrikalarla birlikte şeker meselesinin kökünden halledileceğine yönelik olan inancını paylaşılmaktaydı.⁷³

Soydan, dünya piyasasıyla ilgili olarak değerlendirmelerinde Avrupa ve Amerika'nın da aynı durumda olduğunu, şeker sıkıntısının yaşayan her ülkenin üretim fazlasını, maliyet fiyatından çok aşağı bir fiyatla satmaya çalıştığını öne sürmekteydi. Ona göre, Avrupa ve Amerika sanayisinde meydana gelen sıkıntının en önemli sebebi üretim fazlalığının olmasıydı. Soydan, bu maddelerin ihracatı yapılmadıktan sonra yapılan üretimin ülke zararına olduğunu, dünyanın diğer ülkelerinde meydana gelen bu durumdan hareketle Türkiye'nin daha hassas, düzenli ve kontrollü davranması gerektiği yönünde düşüncelerini ifade etmekteydi.⁷⁴

⁷²Siirt Mebusu Mahmut, "Şeker Fabrikaları" *Milliyet*, 3 Ocak 1933, s. 1.

⁷³Siirt Mebusu Mahmut, a.g.m., s. 1.

⁷⁴Siirt Mebusu Mahmut, a.g.m., s. 1.

Soydan'ın değerlendirmelerinden hareketle ülke ihtiyaçlarının karşılanması noktasında devletçiliğin ön planda olması çok önemli bir konuydu. Aslında burada önemli olan nokta devletin halkına rahat bir ortam sağlamaya çalışmasıydı. Bundan dolayı yerli kaynaklarının kullanılmasının çok önemli olduğunu, ancak devlet sadece içte değil aynı zamanda dışa yönelik adımlarda atmalıydı. Yani ihracat yapabilecek kapasiteye ulaşabilmeliydi.

2.1.4. Kambiyo Meselesi ilgili Görüşleri

Mahmut Soydan'a göre, yenen ve yenilen bütün devletler I. Dünya Savaşı'ndan sonra önemli bir mesele ile karşılaştılar. Her lkede Kambiyo⁷⁵ meselesi önemli bir sıkıntı kaynağıydı. Kâğıt paraların kıymetinde istikrar olmuyor, iniyor, çıkıyor, bundan dolayı devletlerde mali anlamda sarsıntılar meydana geliyordu. Paraların değerlerinde meydana gelen bunalımların işaretleri, sebepleri her ülkede aynı değildi. Onun için bunların zme kavuşturulma çareleri de ayrı ayrı şeylerdi. Bazı devletler tehlikeli aşamalar geçirdikten sonra çeşitli önlem ve düzenlemeler sayesinde paralarının değerini kazandırmalarına karşın bazıları ise bunun başarılı olamadığını ne sürmekteydi. Türkiye'nin parasında da durum aynıydı sabit ve belli bir değer göstermemekteydi. Türk parası çeşitli etkilerden dolayı zaman zaman önemli dalgalanmalarla karşılaşmaktaydı. Bu durumdan hükümeti sorumlu tutmamanın yersiz olduğu görüşünde idi. Paranın istikrarına engel olan temel sebebin ülkenin ekonomik şartlarıyla ilgiliydi.⁷⁶

Kambiyo konusunda İngiliz sterlininin durumunu hatırlamamak mümkün değildi. İngiliz parası neden yükselmiyor? Buna engel olacak çareler nelerdir? Gazeteler ve bazı güvenli kişiler şimdiye kadar İngiliz parasının yükselmesi sebebi ve buna engel olacak önlemler etrafında birçok şeyler yazdılar ve söylediler. Hükümetin müdahalesi gereğinden, el altında bir kambiyo merkezinin kurulmasından, genellikle kambiyo işlemlerini kontrolden bahsettiler. Bu önlemlerin ayrı ayrı fayda ve etkileri olamayacağını iddia etmek oldukça çeşitlidir. şu kadar ki yalnız bunlarla durumu ıslah

⁷⁵Trk Ticaret Kanunu'na göre Kambiyo senetleri, poliçe, bono ve ektir. Diğer kıymetli evraklardan ayrılan en önemli özelliklerinden biri, kambiyo senetlerinin, tedavül, yani el değiştirme, devredebilme kabiliyetlerinin çok yüksek oluşudur. Bu hususu sebebiyle kambiyo senetleri ticari ilişkilerde vazgeçilmez bir kredi ve ödeme aracıdır.

⁷⁶Siirt Mebusu Mahmud, "Kambiyo Meselesi" *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1927, s. 1.

etmek de mümkün değildir. Paramızın sabit bir değer kazanmasının asıl sebebi, ülkenin iktisadi dengesinde görülen düzelmedir. Bu durum sık sık tekrar edilmiştir. Ancak hastalığı teşhis etmek onu tedavi etmek değildir. Herhalde paramızın değerini tespit etmek işte ülkenin ticari dengesini ıslah ile başlamayı gerektiriyor. Burası kesindir ki geçen her gün, ticari dengemizde lehimize olarak bir değişim ve ilerleme meydana gelmektedir. Bu önemli oluşum ile belki birkaç sene içinde istediğimiz noktaya ulaşacağız. Fakat bizim bu kadar bekleme tahammülümüz var mıdır? Kesin önlemlerle, başka ülkelerden örnekler alarak bazı girişimlerde bulunamaz mıyız, ? Kanaatimizce meseleyi asıl bu noktada incelemektir. Bugünkü durum, aşağı yukarı şöyledir; elimizde olan gümrük istatistikleri ihracatımızın ithalattan yüzde 25 kadar eksik olduğunu gösteriyor. Durumu böylece kabul ettikten sonra her sene paramızın değerinden hiç olmazsa yüzde 5 ya da 6 oranında bir seviyeye inmesini beklemek gayet doğaldır. Borsalarda yapılan yapay etki ve tahrikler bu oranın dışındadır. Aslında piyasamızda ara sıra meydana gelen kırk elli kuruşluk yükselişin bu denge ile hiçbir ilgisi yoktur. Bu doğal olmayan yükselmeleri ilgilendiren, ya hükümetin fazla kambiyo almasına veya mesela kuponlar meselesinin halledilmek üzere olmasından dolayı fazla ödemeye mecbur olacağına veyahut yeni evrak ihtiyacını gidermek için yer dolaşımına bırakılamayacağına yer yoktur. Ülkemizde istatistikî büroları bu kadarki kambiyo durumu hakkında esaslı kararlar verebilsin. Elimizde gümrük idaresinin istatistiklerinden başka bir belge yoktur. Geçen sene bunun acı bir şekilde cezasını çekenler oldu. 1927 yılı haziranında İngiliz parası 850 kuruşa kadar inmişti. O yıl genel ürün iyi ve ihtiyacımızı karşılıyordu. Herkes bu sebeple İngiliz parasının düşeceğini bekliyordu. Ürünlerimiz daha ihraç edilmeden bile İngiliz parasının düşmeye başladığını görenler, fırsattan istifadeyle İngilizlerden borç para almaya başladılar. Çünkü ihracat başladıktan sonra İngiliz parasının ister istemez düşeceği düşüncesi genel bir düşünceydi. Kambiyo işleriyle ilgili olmayan, aynı han odacılarına varıncaya kadar birçok kişi oluşacak olan kesin bu kârı kaçırmak istememişlerdi. İhracattan sonra beklenen iniş oldu. Aksine açıktan İngilizlerden borç almaya devam edenler, borçlarını kapatmak için yeniden borç almak zorunda olduklarından dolayı İngiliz parası birden bire yükseldi. Bu durumdan dolayı çoğu kimseler zarar görmüşlerdi.⁷⁷

⁷⁷Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

Soydan, spekülasyona engel olunması gerektiğini, ancak ihtiyacı olanlar kambiyo alabilmeliydi. Bu gibi tavsiyelerin ve hatta bu esaslar dâhilinde alınacak önlemlerin engelin uygulanmasında hiçbir faydası olmayacaktı. Kambiyo ihtiyacı olanları, belli bir satıcıdan borç para almak zorunda bırakmakta sürekli bir zorluk vardı.

Durum özetlendiğinde Türkiye'nin durumu, parası değişken olan diğer devletlerden çok mükemmeldi. Türkiye borçlarının az olduğunu, ödemelerin yapıldığını, ileride sorun yaşamamak için şu önlemler alınmalıydı.

1. Ülkenin iktisadi dengesinin bir an önce sağlanması
2. Neye mal olursa olsun, bütçeyi derhal dengelemeye devam
3. Yanlış yayın ve bilgilere engel olmak için istatistik bürolarının kurulması.

Soydan: *“Şüphe yok ki bu önlemlere ek olarak Türkiye’de bir devlet bankasının kurulmasına uygun olduğu takdirde var olan zorlukların kolaylıkla üstesinden gelinebileceğini ve bu kuruluşun gerek iktisadi dengemizde gerek Türk kambiyo işlerimizde faydalı bir iş olacağına eklersek doğal olarak yeni bir şey ifade etmiş olmayız.”*⁷⁸ Devletçiliğin bu tür meselelerde etkisinin önemine değinirken aslında Soydan, devletçilik vurgusunu ön planda tutmaktaydı.

2.2. Mahmut Soydan’ın Siyasal ve Toplumsal Konularla ilgili Görüşleri

2.2.1. Devletçilikle İlgili Görüşleri

Cumhuriyet ekonomisinde devletçilik politikasının hayata geçirilmesinde iç ve dış etkilerin dışında *“devletçilik”* olgusunun Türk toplumunun tarihinin derinliklerine kadar uzanan bir payı vardır. Aslında devletçilik politikası somut ekonomik şartların ürünü olarak gerçekleşmiş ve Türk toplumunun kültürel-zihni eğilimince destek bulmuştu. Bu anlamda dünya genelinde liberal modelin ötesinde, devletin ekonomik ve sosyal alanda düzenleyici bir takım rolleri üstlenmesi gereğine duyulan inanç, o dönemde de, egemen olan konjonktürü teşkil etmektedir.⁷⁹ Devletçilik olgusu burada ön plana çıkmaktadır.

⁷⁸ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

⁷⁹ Naci Bostancı, *Cumhuriyetin Başlangıç Yıllarında Ekonomi ve Siyaset*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1996, s. 90-94.

Bu bağlamda Soydan, her ülkenin ekonomik gücünü oluşturmak için büyük bir çaba içerisinde olduğunu ifade etmekteydi. Ancak içinde yaşanan zamanın ve şartların çok zor olduğunu da vurgulamaktan geri durmamaktaydı. Çalışmalarını ve faaliyetlerini bu duruma göre ayarlamayan sistemlerin başarılı olamayacağını öne sürmekteydi.⁸⁰ Sistemsel olarak ekonomik faaliyetlerin bir düzen içerisinde gerçekleşmesinin önemine değinen Soydan, dönemin sosyo-ekonomik şartlarının çok önemli olduğunu ısrarla ifade etme gereği hissetmişti. Bu noktada devletin sorumluluğunun oldukça fazla olduğu değerlendirilmesinde dikkatlerden kaçmayan önemli bir detaydır.

İçinde yaşanan dönemin hayat koşulları ve ekonomik şartları içerisinde “Devletçiliğin” en doğal bir savunma aracı olduğu kanısındaydı. Milli varlıklar ancak devletçilikle savunabilirdi. Ancak devletçilik, özel teşebbüse engel olmak, ülkenin bütün “İstihsal mevzularını ele almak, mevcut hususi müesseselere el atmak” değildi. Çünkü bu ülkede özel teşebbüslere, özel sermayelere yer kalmamalı, her şey ve her teşebbüs devletin elinde olmalıdır yolunda bir propaganda, özel teşebbüsleri öldürebilir, yerli ve yabancı sermayecileri ürkütebilir, politika cereyanlarının ve genel buhranın Türkiye’ye arz ettiği geniş vasıta ve imkânlardan istifade fırsatını kaçırabilirdi. Devletçiliği böyle anlamak ve anlatmakta, ülke hesabına yalnız zarar vardı.⁸¹ Soydan, liberal ekonomik politikalarının devlete zarar vermeyeceğini, aksine fayda sağlayacağını düşüncesindeydi.

Soydan, özel kuruluşlara engel olmak, ülkenin bütün üretim araçlarına sahip olmak, var olan kuruluşlara el atmanın Türk devletçiliğinde yerinin olmadığını vurgulamaktaydı. Bununla birlikte devletçilik, merkezi kontrolü dışlamamaktaydı. Çünkü bu dönemde özel kesime göre merkezi kontrol, yerli sermaye birikiminin güvenceye alınmasını sağlayabilecek en etkili yöntemdi. Soydan’ın ifadesiyle: “*Hele iktisadiyatımızı gelişi güzel bir cereyana bırakmak, bugünkü zaruretlerin icaplarına hiç uymaz. Onu pek sıkı bir kontrole tabi tutmak lazımdır. Bu kontrolü ancak ve yalnız devlet yapabilir.*”⁸² Her ne kadar liberal bir düşünceye sahip olmuş olsa da devletçiliğin gerekli olduğunu da savunmaktaydı.

⁸⁰Siirt Mebusu Mahmud, “Nasıl Devletçiyiz?” *Milliyet*, 1 Kasım 1933, s. 1.

⁸¹Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

⁸²Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

Türkiye'nin sanayi alanında ilerlemekle mükellef olduğunu dile getiren Soydan, Türkiye'yi bu alana yönlendiren durumun da dünyanın içinde bulunduğu sıkıntıların sonuçlarının etkili olduğuydu. Ancak Soydan'ı endişelendiren konu ciddi bir maliyet isteyen bu sanayinin nasıl ve hangi araçlarla yapılacağıydı. Bu durumu gerçekleştirmek için Türkiye'nin elinde yalnız iki aracın olduğu iddiaları arasında yer almaktaydı. Bunlar;

1. Devlet Bütçesi
2. Milli tasarruflar

Dolayısıyla Türkiye'nin bu anlamda işinin zor olduğunu dile getiren Soydan, bu zor işin yalnızca devlet bütçesiyle başılamayacağını ileri sürmekteydi. Bu bağlamda özel tasarruf ve özel kuruluşların yardımlarının da gerekli olduğunu, ülkenin kalkınma programını gerçekleştirebilmek için maddi, manevi, resmi, özel bütün kuvvet ve kabiliyetlerden faydalanmayı CHF bir slogan olarak kabul etmekteydi. Bunların dışında iş bölümü konusu sorunsal ciddi bir problem kaynağıydı. Bu bağlamda iş bölümü konusunun önemli olduğu düşüncesindeydi. Burada söz konusu olan hangi işleri devlete, hangi işleri özel kuruluşlar yapmalıydı. Bu tespitin sağlıklı bir şekilde yapılmasında hükümetin yükümlü olduğunu öne sürmekteydi. Özel kuruluşlar ve özel sermayecilerle yapılan bütün işler doğrudan doğruya veya herhangi bir aracı olmadan hükümetin teşvikiyle meydana geldiğini ifade etmekteydi. Çünkü hükümetin yardımı olmadan herhangi bir iş yapılmazdı. Ona göre, ortada bir çeşit teşebbüs kaçakçılığı düşüncesinde olanlar gerçek durumun farkında olmayanlardı.⁸³

Soydan'ın değerlendirmesinden hareketle devletçiliğin özünde özel kesimin karşı olduğu bir uygulama olmadığı vurgusu ön plana çıkmaktaydı. Dünyanın içerisinde olduğu durumdan dolayı özel kesiminde olumsuz yönde etkilendiğini, devletin kendisine destek olmasını, birikimini güvenceye alıp arttırmasını istemekteydi. Soydan, özel teşebbüse karşı olmamakla birlikte devletçiliğe de karşı değildi. Özel teşebbüslerin ve özel sermayecilerin ülkede yer almasının faydalı olacağına yönelik olan inancını paylaşılmaktaydı. Kendisinde bu tür düşüncelerin oluşmasının altında yatan sebep özel bir teşebbüsün başında bulunmasından kaynaklanmaktaydı.

⁸³Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

2.2.2. İnkılâplarla İlgili Görüşleri

Yeni oluşum hareketinin üçüncü aşamasını inkılâplar veya devrimler oluşturur. Yeniden düzenleme dönemi olarak da adlandırılan bu devreyle yenilikler başlatılmıştı. Türk İnkılâbı'nın bu üçüncü aşaması ile bir dizi yenilikler yapılmış ve çağdaşlaşma sağlanmıştı. Bir başka deyimle Türkiye'nin çağdaşlaşması, yapılan bu devrimlerle sağlanmıştı. Bu anlamda inkılâplar toplumsal ihtiyaçlardan doğmuştu. Cumhuriyetin kurulmasından sonra kurumsallaşmanın başlamasıyla birlikte her alanda inkılâpların yapılmaya başladığını ve olumlu gelişmelerin yaşanacağına yönelik inancını paylaştan Soydan, hükümetin bu yöndeki çalışmalarını ve faaliyetlerini memnuniyetle karşılamaktaydı. Türkiye'de siyasi ve toplumsal alanlarda yapılan inkılâplarla birlikte yeni bir dönemin başladığına işaret etmekteydi. Konuyla ilgili olarak düşünceleri şöyleydi: “*Mazide yapılan işlere nisbet edilirse bu fevkaledeliği fark etmemek kabil değildir. Şimdi diyebilir miyiz ki inkılâb ve mesâ'i sahasında yapılacak başka bir şeyimiz kalmadı?*”⁸⁴ Yapılan çalışmaların yeterli olmadığını ve daha çok çalışılması gerektiğini vurgulamaktaydı.

Soydan, bundan sonra ülkenin güvenliği ve refahı adına daha çok çalışılmasını hükümetten beklemekteydi. Bu konuyla ilgili olarak İsmet Paşa: “*Hayatın mütemadi bir cidalinden başka başka bir şey olmadığını öğrendik, şimdide onun aynı zamanda inkılâb silsilesinden ibaret olduğunu bu vukûfumuza ilave etmek lazımdır*” demişti. İnkılâplara karşı olanların varlığını dile getiren Soydan, bu muhalefeti yürütenlerin Türkiye'nin ilerlemesini istemeyenlerin olduğunu öne sürmekteydi. O, şöyle ifade etmişti: “*Artık inkılâb hitâm buldu, halkımıza ve bütün âleme anlatmalıyız ki, siyasi ve ictimâ'i hayatımızda yapılacak başka bir inkılâb kalmamıştır*.”⁸⁵ İnkılâplara karşı olanları bu ifadeler üzerinden sert bir şekilde eleştirmekteydi.

Türkiye ve Türk topraklarına göz koyanlara karşı Türk ordusunun ibretlik dersler verdiğini, ancak İstanbul'da halifenin ve yardımcılarının medrese veya tekke aracılığıyla halkın vicdanını esir altına aldığı kanaatindeydi. Bundan dolayı inkılâpların yapılmasının çok önemli olduğunu düşünmekteydi. Soydan, bundan sonraki aşamalarda önemli olan noktanın, inkılâp ruhunun herkese iyi bir şekilde nüfuz ettirilmesinin

⁸⁴Siirt Mebusu Mahmud, “İnkılâbın Hudûdu” *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Nisan 1926, s. 1.

⁸⁵Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

olumlu sonuçlar doğuracağına yönelik olan inancıydı. Düşüncesini kuvvetlendirmek adına şöyle ifade etmekteydi: “*Her vatandaşın harekâtına yalnız kanun, yalnız inkılâb ruhu, yalnız memleket endişeleri hâkim olduğu gündür ki memleketin kat’i halâs merhelesini bulduğuna hükmedebiliriz. Memleketin muhtaç olduğu sana’i, zirâ’i el-hâsıl maddi ve manevi sahasında ki ihtiyaçlarının o yolda da emin ve muvafakîyetli adımlar attığını görmekle müteselliyiz.*” İnkılâplardan olumlu sonuçların alınmasını toplumun en alt katmanına kadar indirilmesi gerektiğini düşünen Soydan, ancak bu şekilde başarılı olacağını dile getirmekteydi.⁸⁶ İnkılâplar noktasında hükümetle aynı görüşü paylaştığını yazılarında görmek mümkündür. Türkiye’nin kısa süre zarfında önemli inkılâplarla çağdaşlaşma yolunda önemli adımlarla ilerlediğini dile getiren Soydan, bu bağlamda ihtiyaçlara cevap vermeyen kurumların kaldırılmasıyla birlikte yerine tam olarak halkın ihtiyaçlarına göre inkılâpların yapıldığını ve başarılı sonuçların kaçınılmaz olacağını öne sürmekteydi.

Türkiye Cumhuriyeti’nin çağdaşlaşma yolunda önemli mesafeler kat ettiğini, bu bağlamda “*sınıf farkını gösteren unvanlar yıkıldı*” yazısıyla Soyadı Kanunu ile ilgili değerlendirmede bulunan Soydan, toplumsal alanda yapılan bu inkılâbı çok önemli görmekteydi. Lakap ve unvanların kaldırılmasına dair kanunun meclisten çıkmasıyla birlikte, “*Ağa, Hacı, Hoca, Efendi, Bey*” gibi toplumda ayrımcılığı çağrıştıran ifadelerin kaldırılmasıyla artık bunların yerine daha modern ve çağdaş isimlerin kullanılmasının önemine değinmekteydi. Soyadı Kanunu ilk olarak 15 Aralık 1934 tarihli Bakanlar Kurulu ile kabul edilmiştir.⁸⁷

Bu kanunu Meclis’e sunan İçişleri Bakanı Şükrü Kaya’nın ifadeleri şu şekildeydi: “*Arkadaşlar, eski devirlerden kalma bugün demokrasi esasına uymayan bazı lakaplar, unvanlar, rütbelere, nişanlar, madalyalar var. Bunların bir an evvel resmi kayıtlardan ve kanun karşısında kaldırılması inkılâbımıza uygun bir hareket olacaktır. Hükümetimiz böyle bir kanun hazırladı. Yüksek huzurunuzla takdim ediyor. Ricamız bunun taktimen, tercihen bugünkü ruznameye alınmasıdır.*” Mecliste böyle bir kanunun gündem olmasıyla birlikte milletvekillerinin yasayla ilgili memnuniyetlerini dikkate değer olarak gören Soydan, bu kanun tasarısıyla ilgili olarak Aksaray Milletvekili Besim Atalay’ın ifadesini paylaşmaktaydı: “*Ne mutlu size ki çöller arasından fışkıran*

⁸⁶Şiirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

⁸⁷BCA: 272.12.63.190.9.

koskoca ulusun yasalarını düzdünüz. Ne mutlu size ki öldü denen bir budunun temel taşlarını attınız. Kurların görmediği yenmeleri, o nurları topladınız, tarttınız. Gene kurların görmediği değişimleri pek kısa günler içinde iş haline getirdiniz.’⁸⁸

Bu inkılâpların gerçekleşmesinde emeği geçen Atatürk’e, Besim Atalay teşekkürünü şu şekilde dile getirmekteydi: *“İnönü’nün çıplak dağlarında bin bir güçlük içerisinde bu değirmenin, bu büyük ulusun temel taşını atan Çankaya’nın yalçın kayaları üstünde taş gibi, demir gibi örsle bir millet döğen Atatürk’e sonsuz saygılar.”* Soyadı Kanunu’yla birlikte sınıf farkının ortadan kalktığını dile getiren Soydan, bu düşüncesini kuvvetlendirmek adına Şükrü Kaya’nın bu konuyla ilgili şu ifadelerine yer vermektedir: *“Kanunun gözettiği mana ve maksat demokrasiyi kendine mal etmiş olan Türk milletinin herhangi bir sınıf farkını gösteren unvanların tamamen yıkmasıdır.”* Türkinkılâbının en açık yanının demokratik bir özelliğe sahip olmasına bağlayan Soydan, demokrasinin temel şartı halk arasında, ne kanunlarda ne uygulamada ne de davranışlarda hiçbir farkın olmadığını, kaldı ki Türk tarihi incelediğinde ilk çağlarında bile toplumda ve bireyler arasında hiçbir farkın olmadığı kanaatindeydi. Bu bağlamda şunada değinmekte fayda gören Soydan, devlet dairelerinde çalışanların kullanmış oldukları rütbelerin görevleri gereği olduğunu, herhangi bir şekilde ayrımcılığı içermediğini, ya da sınıf farkına yol açmadığını düşünmekteydi.⁸⁹

Türk inkılâbı ve cumhuriyeti kanun önünde herkese eşit olarak yaklaşmakla birlikte, hiçbir bireyin lakabına ve payesine övünerek veya sığınarak hiç kimseden üstünlüğünün olmadığını dile getiren Soydan, eski dönemlerden kalan bu lakapları ve tabirleri kullanmakla halk arasında eski sınıfsal ruhları uyandırmakta, halkın demokratik ruhunu incittiğini öne sürmekteydi. Bu bağlamda “Ağa, Hacı, Efendi, Bey” gibi halk arasında ayrımcılığa neden olan unvan ve lakapların kaldırılmasının zorunlu hale geldiğini ısrarla vurgulamaktaydı.⁹⁰ Toplumda ayrışmalara neden olan bu gibi unvanların kaldırılmasını memnuniyetle karşılan Soydan, bu konuda hükümetle aynı düşüncede idi.

Osmanlı İmparatorluğu’ndan sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti, ilk andan itibaren her alanda, gelişmiş toplumları yakalamak adına ciddi girişimlere imza atmıştı.

⁸⁸Siirt Mebusu Mahmud, “Soyadı Kanunu” *Milliyet*, 27 Kasım 1934, s. 1.

⁸⁹Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

⁹⁰Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

Özellikle toplumsal alanda yapılan inkılâpların çağdaşlaşmanın yanı sıra, yaşam standartlarının artırılması ve sosyal düzenin sağlanmasını amaçlamıştı. Yapılan inkılâplar arasında Soyadı Kanunu da kendisine yer bulmuştu. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu andan itibaren yeni bir düzen oluşturma amacıyla toplumun her kademesinde ve her ihtiyacıyla alakalı olmak üzere birçok yenilik ve değişim süreçleri içerisine girişmişti. Soydan da bu yönde inkılâpların toplumsal tabanda yer bulması ve toplumun inkılâpları içselleştirmesi adına yazılarıyla rejime destek vermektedir.

2.2.3. Kürtlük ve Kürdistan Düşüncesiyle İlgili Değerlendirmeleri

Mahmut Soydan, Türkiye'nin düşmanlarının gerçekleri değiştirerek, Türkiye aleyhinde yeni yeni meseleler ve yapay oluşumlar meydana getirmekle ortalığı bulandırma arzusunda olduklarını vurgulamaktaydı. “Çeşitli hilelerle bizi daima bir saldırı veya tehlikeye maruz bırakarak gelişmemizi engelleme adına her araca başvuruyorlardı.” Gerçeklere dayanmayan bütün bu hile ve kışkırtmaların dünya kamuoyu üzerinde etki yarattığını öne sürmekteydi.⁹¹

Soydan, Batı dünyasında Türkiye ve Türklük aleyhinde olumsuz düşüncelerin şekillenmesinde bu faaliyetlerin sonucundan başka bir şey olmadığını iddia etmekteydi. Türkiye’de Kürtlük oluşumu, Kürdistan özerkliği efsanelerinin sonradan ortaya çıkan söylemler olduğunu, özellikle Musul meselesinin durumu söz konusu olduğunda Kürtler ve Kürdistan’ın durumu, günün en önemli meselesi olarak ortaya atılıyordu. Türkiye’de böyle bir mesele ve oluşumun olmadığı görüşündeydi. Türkiye halkı arasında doğu illerinde yerleşik halde bulunan Kürtlerin milli duygularını kabartacak ve öfkeyi kızıştıracak önemde hiçbir ayrılma ve bağımsızlık hayalinin olmadığını öngörmekteydi. Soydan’a göre, bir ulusun ayrılık, istiklal ve bağımsızlık hislerine sahip olması ciddi sebeplere, önemli şartlara bağlıydı. Eğer Kürtler, Türkiye’de Türk vatandaşlarından ayrı, farklı bir muameleye maruz kalmış olsaydılar bu gibi durumlardan nemalanmaları çok normaldi. Soydan, Türkiye Cumhuriyeti’nde adaletin, hukukun her tarafta ve her vatandaş için eşit bir şekilde uygulandığını, Türklere verilmiş olan ayrıcalıkların Kürt vatandaşlarından esirgenmediği kanısındaydı. Devlet çalışma alanlarında bile durum bu yöndeydi. Bunun içindir ki halkın genel durumuna

⁹¹ Siirt Mebusu Mahmud, “Kürtlük ve Kürdistan” *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Eylül, 1925, s. 1.

bakıldığında hükümete karşı çok bağlı ve saygılı olduğunu bu duruma kanıt olarak öne sürmekteydi.⁹²

Soydan'a göre, Kürtleri bilerek Türkiye'ye karşı kışkırtmak olanak dışıydı. Doğu'daki isyanların sebebini cahillik ve gafletin etkisine bağlayarak, bu konuyla ilgili olarak özellikle bağlı oldukları ya da kendilerine önder olarak gördükleri başkan, şeyh gibi liderlere körü körüne bağlılığın bir sonucu olduğunu yorumlamaktaydı. Bu bağlamda Kürtlük ve Kürdistan ile ilgili olarak siyaset ve politika pazarlığını yapmak isteyen bazı vatan hainlerinin zihinleri ve yayınları bir gerçeği ifade etmekten çok uzaktı. Soydan, Doğu illerindeki halkın Türk toplumuyla geçmişi çok eskilere dayandığı için bu halk kendilerini bu toplumun bir üyesi olarak görmekteydiler. Buna bağlı olarak ayrılmak gibi bir düşüncelerinin olmadığı şeklinde değerlendirmede bulunmaktaydı.⁹³

Kürtleri cahillik ve gafletten kurtarmanın gerekli olduğunu dile getiren Soydan, Hükümetin çalışmalarını ve faaliyetlerini bu alana yoğunlaştırması gerektiğini, hükümetin önceliğinin bu bölgede inkılâplar yaparak bölge halkının refahını ve huzurunu sağlamak olduğunu düşünmekteydi. Ona göre, Kürtlük ve Kürdistan meselesinden faydalanarak Türkiye'nin aleyhinde hareket edenler, yalnız vatan haini ilan edilen sefil politikacıların olmadığını, bazı büyük devletlerde bu silahtan faydalanmayı düşünmekteydi. Şeyh Sait isyanının amacının irtica olduğunu iddia eden Soydan, bu isyanda dış kışkırtmaların etkisinin olduğunu belirtmekteydi. Şeyh Sait'in doğu İstiklal Mahkemesi'ndeki itirafı bu iddiayı kuvvetlendirmekteydi. İstiklal Mahkemesi'nde birçok vesileyle İngilizlerin kışkırtmalarından, İngilizlerin bu isyana karşı yaptıkları vaatlerden bahsedilmekteydi. Ona göre, bununla beraber bu itiraflar doğrudan doğruya Büyük Britanya Hükümeti'ni suçlayacak güçlükte değildi. Doğudaki bu kışkırtmayı İngiliz memurlarının şahsı girişimlerinin bir sonucu olduğunu düşünmekteydi. Milletler Cemiyeti'nde İngiliz temsilcisi açık bir şekilde aynı meseleye değinmesi bu düşüncayı kuvvetlendirmekteydi.⁹⁴

İngiltere'nin konuyla ilgili olarak yaklaşımı şu şekildeydi: *“İngiliz temsilcisi delegemize soruyor: Musul vilayeti Türkiye'ye verilirse Kürtlere özerklik verecek misiniz? Kanaatimizce meselenin özü budur, bütün endişelerimizin kaynağı bu*

⁹²Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

⁹³Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

⁹⁴Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

sorulardı. Asıl amaç, Türkiye ile Irak arasında bir engel çıkarmak değildi, çünkü yeni Türkiye'den, cumhuriyet Türkiye'sinin siyasetinden endişeye yer yoktu. Komşu devletlerden hiç birinin arazisi için gizli amaçlar taşımadığımızı biliyorlar. Asıl amaç; Türk vatanın asıl parçaları ve doğasında olan bir kısım vilayetlerimiz için daima bir fenalık ve nifak ocağı kurmaktır. İngiltere, Musul'un Türkiye'ye iadesi halinde orada kalacak Kürtlerin geleceğinden mi endişe ediyor? Eğer Musul'da ki Kürtler Irak'a yani İngiltere'ye katılmasını arzu ediyorlarsa İngiltere Musul'da serbestçe referandum yapmaktan neden kaçıyor? Bıraksın ki halk kendi kaderine kendisi karar versin. Birde ilginç olan bir durum daha var ki o da Asurlulardan bahsetmeleri çok tuhaf bir şey oluyor. Musul'da ki Asurluların sayısı bellidir.' Musul'un İngiltere için bir sömürge kadar basit olduğunu dile getiren Soydan, buna karşın Türkiye için oldukça önemli olduğunu vurgulamaktaydı. Musul'un hiçbir sebep ve durumda adaletsiz bir şekilde halledilemeyeceğini, çıkar amaçlı yaklaşımların yanlışlığını belirtmekteydi.⁹⁵

Soydan, Kürtlerle Türklerin tarihten beri birlikte yaşadığını ve aynı kaderi paylaştıklarını, aslında Kürtlerin de Türklerden ayrı yaşamak gibi bir düşüncelerinin olmadığını iddia etmekteydi. İngilizlerin Kürt meselesine yaklaşımının samimi olmadığını, İngiliz yönetimi altında bir Kürt devletinin kurulması gibi reel olmayan bir propagandayla İngiltere'nin sömürgeleştirme eğilimini eleştirmektedir.

2.2.4. Mahmut Soydan'ın Şeyh Said İsyanı ile İlgili Görüşleri

Doğu Anadolu'da meydana gelen Şeyh Sait İsyanıyla ilgili olarak ve bu isyanın dini kaynaklı olmadığını, bağımsız bir Kürdistan'ın kurulma amaçlı olduğunu ve bu doğrultuda Kürtçülük fikrini yaymak için çeşitli Kürt derneklerinin bazı Ermeni derneklerle ilişki içerisinde olduğu bildirilmişti.⁹⁶ Kürt isyanının dini bir mahiyetle ortaya çıktığı tezinin burada çürütüldüğü görülmektedir.

Bu bağlamda Soydan, Takrir-i Sükûn Kanunun Şeyh Sait İsyanının yarattığı tehlikelere ve ülkede Türk inkılâbının gerçekleşmesine karşı çıkan bütün unsurların ortadan kaldırması amacıyla çıkarılmış önemli bir karar olduğu düşüncesindeydi.⁹⁷ Bu

⁹⁵Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

⁹⁶BCA: 010.10.75.8.

⁹⁷Siirt Mebusu Mahmud, "Takrir-i Sükûn" *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Mart 1925, s. 1.

kararın çıkarılma amacının devlet düzenin sağlanması amaçlı olduğu değerlendirilmesinde ön plana çıkmaktadır.

Soydan'a göre, İstanbul Milletvekili olan Ali Fethi'yi görevlendiren İsmet Paşa kabinesinin izleyeceği politika belliydi. Takrir-i Sükûnu ve bu uygulamayı gerekli ve uygun görmeyecek vatandaşların bulunması olağandıydı. İsmet Paşa hükümetinin bir parti kabinesi olduğunu ve bundan dolayı partinin öteden beri takip ettiği politikanın aykırı olmasına ihtimal verilemezdi. Soydan, ülkede huzuru sağlamak için, ülkenin huzur ve toplumun düzenini bozacak girişimlere engel olmak için bu sorumluluğu üstlenmiş olan hükümete destek verilmesi gerektiğini, doğu illerinde parlayan isyan ve irtica ateşinin şiddet alanının genişlediğini, ancak buna karşın isyancıların gerekli desteği görmediklerini belirtmekteydi. Bu bağlamda Ergani ilinin durumu ve daha güneydeki bazı bölgelerde meydana gelen olumsuzluklardan dolayı civardaki köy ve kasabaların endişe içinde olduklarını, Hükümet kuvvetlerinin bu durumu önlemek için yeterli gücünün olduğunu ve bundan şüphe duyulmasının da yersiz olduğunu vurgulamaktaydı. Hükümet olayların öncesini ve sonrasını tespit ettikten sonra gerekli gördüğü hazırlıklarla birlikte bu durumu daha fazla yayılmadan yok edebilir ve bunun gibi durumlarla karşılaşmamak için hazırlıklı olmak zorundaydı.⁹⁸

Ona göre, bu olaydan hareketle varılan sonuç şöyleydi: *“Olayların amacı irticadır, bölgeseldir ve hatta geneldir. Bu gerçeği, yani olayların sağlıklı bir şekilde tespit edilmesinde önemli olan şey; durumu belirlemektir.”* Olayların temel ve sosyal sebeplerinin gerektirdiği önlemleri almak önemli bir adımdı. Soydan, Takrir-i Sükûn Kanunuyla halkın istediği, ülkenin arzuladığı huzur ve güvenin sağlanacağına yönelik olan inancı tamdı. İsmet Paşa, TBMM tarafından Cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte kabul edilen cumhuriyet ve inkılâp prensiplerini uygulamak için ilk önce sorumluluğu üzerine almış olan önemli bir devlet adamıydı. İnkılâbın, Cumhuriyetin bu sadık evladından yüksek prensiplere karşı sadakatsizlik yapacağını beklemek anlamsız bir düşünceydi.⁹⁹

Soydan'a göre, İsmet Paşa'nın, yalnız kişisel saygınlığı bile bir *“fikir”* ve *“ideal”* adam portresini ifade ettiğini söyleyenlerin sayısı bir hayli fazlaydı. Onun

⁹⁸Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

⁹⁹Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

düzenlediği siyasi yapılanmanın da aynı ruhla hareket edeceğine olan inancı tamdı. Paşa, Takrir-i Sükûn Kanunu'yla birlikte ülke içindeki önlemlerin hayırlı işlere vesile olacağına, yüzyıllarca faydalı işler meydana getirecek bir önemde görmekteydi. Soydan, bu vesile ile kanundan beklenen faydalı işlerin hızlı bir şekilde meydana gelmesini, ülkede çıkan isyanın biran önce bertaraf edilmesini ve ülkenin herhangi bir tarafında ekonomik, sosyal ve toplumsal birliği bozacak, kamuoyunu veya genel düşüncüyü olumsuzluğa sevk edecek olan teşebbüslere meydan verilmemesini arzu etmekteydi.¹⁰⁰ Türkiye'nin güvenliği söz konusu olduğu zaman bu tür kanunların çıkmasının doğru adım olduğunu, toplumun huzurunun sağlanması noktasında atılacak her adımın oldukça önemli olduğu kanısındaydı. Hükümetin bu tür politikalarını memnuniyetle karşılayan Soydan, yazdığı yazılarla hükümeti desteklemekteydi. Doğu Anadolu'da meydana gelen olumsuz tablo karşısında, halkın huzurunu kaçıran bu olayların ülkede derin üzüntülerin yaşanmasına sebep olduğunu ifade etmekteydi. Bu bağlamda hükümetin olaya yaklaşım tarzını ve olaylar karşısında ciddi tedbirler alarak kısa süre zarfında huzurun sağlanmasını takdir etmekteydi.

Bu bağlamda bölgedeki aşiretlerin her durumuna karşı uyanık olmayı ve aynı zamanda başka bir isyanın çıkmaması için teyakkuz halinde olmayı Umumi Müfettişlik Başvekili Celal Bayar'a bildirilmektedir.¹⁰¹ Burada kastedilen isyan Seyit Rıza'nın bir girişim içerisinde olduğuydu. Cumhurbaşkanı, Doğu Anadolu'da meydana gelen isyanla ilgili olarak ve buna karşı hükümetçe alınan ciddi önlemlerle millete, orduya ve devlet memurlarına olayla ilgili olarak bir bildiri yayınlamıştı. *"Bu bildirinin devletin en güvenilir makamı tarafından durumun tespit edilmesi ve açıklamaların, şüphesiz içte ve dışta tereddütte olanları tatmin etme noktasında çok önemli bir etkiye sahip oldu."*¹⁰² şeklinde ifade ederek isabetli bir girişim olduğu düşüncesindeydi.

Soydan, bildiride, *"İsyanın sebeplerine ve bu bağlamda oradaki halka değinmişlerdi. Siyasi ve toplumsal sıkıntılarda en önemli olan şey o sıkıntılara karşı koymak, onların önüne geçmek değildir. Bu konuda en büyük yetenek ve öngörü bu gibi sıkıntıların, doğal olmayan olayların ruhu, toplumsal ve iktisadi sebeplerini araştırarak"*

¹⁰⁰ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

¹⁰¹ BCA:030.11.743.13.

¹⁰² Siirt Mebusu Mahmud, "Re'is-i Cumhûr Hazretlerinin Beyânnâmeleri Münâsebetiyle" *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Mart 1925, s. 1.

alınacak önlemler sayesinde gelecekte oluşacak benzer sıkıntıların kapılarını kapayabilmektir.’’¹⁰³ İsyanın çok yönlülüğüne değinilmesinin ulusal nitelik kazanmayarak bölgesel kalmasının önemine vurgu yapar.

Mahmut Soydan, inkılâpların, siyasal ve toplumsal alanda uygulanması yönünde kanunlarla birlikte gerçekleşmesinin önemine atıfta bulunarak milletin bu kanunların etkisinde kaldığını ifade etmekteydi. Bu kanunların tam anlamıyla tespit edilmediğini, ancak buna karşın kanunların bilindiğini de öne sürmekteydi. Ona göre, her etkinin bir reaksiyonu vardı. Bu kanunlar uygulanmadan önce bazı şeylerin basite alındığını dile getiren Soydan, eleştiri oklarının hedefinde olan noktanın ise, bu süreçte olası sıkıntıların çıkacağını ön görmeyen hükümeti uyarı niteliğindeydi.¹⁰⁴ İnkılâpların bölgelerdeki reaksiyonlarına karşı hükümeti daha dikkatli ve hassas olmaya davet eden Soydan, bu konuyla ilgili olarak Hükümeti uyarma gereği hissetmişti.

Soydan’ a göre, *“Tarihin ve olayların tespit ettiği bir kural vardır; bir milletin bir idealden başka bir ideale geçmesi daima uzun ve yorucu mücadeleleri doğurur. Bir toplumda hâkim olan görüşlerin, fikirlerin birdenbire değişmesi anında kafalarda bir tür anarşinin oluşmasına sebep olmaktadır. Yeni prensipler, yeni anlayışlara alışincaya kadar halk çeşitli istikametlerde bocalar durur.”* İşte devlet adamları bu ruhun inceliğini ve toplumun içinde bulunduğu durumu göz önünde bulundurmak zorundaydı.¹⁰⁵ Buradan hareketle toplumun içerisinde bulunduğu duruma göre inkılâpların yapılmasının önemine değinen Soydan, inkılâpların toplumun sosyo-kültürel yapısına uygun olmasının da kaçınılmaz olduğunu sıklıkla vurgulamaktaydı.

Ülkenin huzuru ve güvenliğinin önemine değinen Soydan, bununla ilgili birtakım önlemlerin alındığı ifade etmekteydi. Bu bağlamda Soydan, Takrir-i Sükûn Kanunu ile özellikle iki İstiklal Mahkemesi’nin teşkili münasebetiyle muhalefet liderlerinden bazılarının eleştiri konusu yapmasını yersiz görmekteydi. Bu eleştirileri değerlendirmekten ziyade, *“Kendi kendimize bir soru sormalıyız; bu gün ülke doğal halde midir? Vatanın bir bölgesinde kopan isyan, diğer bölgelerdeki vatandaşların huzur ve rahatını, iktisadi faaliyetlerini ihlal etmiyor mu?”*¹⁰⁶ Vatansever bir kimliğe

¹⁰³ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

¹⁰⁴ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

¹⁰⁵ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

¹⁰⁶ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

sahip olan Soydan, her şeyden önce ülkenin içinde bulunduğu durumu göz önünde bulundurmaktaydı.

Doğu Anadolu’da meydana gelen durumdan dolayı memnuniyetsizliğini dile getiren Soydan, bu noktayı ele almadan önce milli idarenin sağlanmasına kadar gelen süreçte yakın geçmişi hatırlamakta fayda görmekteydi. Türkiye’nin, İmparatorluğun yıkıntısı üzerine kurulduğunu ve bu bağlamda yeni devletin dayandığı temeli bütün kapmasıyla sağlamasının biraz zaman alacağı kanısındaydı. Hükümetin, doğunun idari, güvenlik, bayındırlık gibi alanlarda özellikle iktisadi ve toplumsal yapısıyla ilgili olarak ıslahat çalışmaları yapmasının gerekliliğini önemli görmekteydi.¹⁰⁷ Soydan, hükümetin bu bölgelerde etkili olabilmesini önemli ölçüde inkılâpların yapılmasına bağlamaktaydı.

Soydan’a göre, yeni hükümet tarafından gerekli olan siyasetin, şuursuz bir şiddet ve korkutma aracı olmadığıydı. İdarecileri ve Hükümete sınırlı yetki veren Yüce Meclisi bunun dışında tuttuğunu, amaçlarının adaleti sağlam temellere oturtturmak olduğunu vurgulamaktaydı. En büyük adaletin, cumhuriyetin ve inkılâbın başarılı olmasının yanında, halkın huzur ve refahını sağlamaktı. Türkiye’nin asırlardan beri devam eden savaşlardan, kötü idarelerden, içteki bozukluklardan yorgun bir halde çıkmasına karşın, azim ve fedakârlıkla yeniden doğmuş olduğunu ifade etmekteydi. Bu ülke asırlarca yaşayabilmenin gerekliliğini kabul etmiş ve bütün korkunç engelleri yıkmış, şimdi yalnız refah, kalkınma ve huzur istemektedir. Soydan: *“Millete bu doğal hakları vermeye engel olacakların hareket ve girişimlerini sonuçsuzluğa mahkûm etmek kararından doğru ve adaletli bir siyaset olur mu?”* Ona göre, *“Yeni devletler, yeni kuruluşlar yeni doğan çocuklara benzerler, doğma anında, kısa bir zamanda olmak üzere, büyük bir ıstırapı çekerler. Fakat doğumun meydana gelmesiyle her şeyi bitmiş, bebeğin hayatı kurtulmuş sayılamaz. En büyük iş, en büyük zorluk onu beslemek ve büyütmeğdir.”*¹⁰⁸ Buradan hareketle yeni kurulmuş olan Türkiye’nin birçok zorluktan sonra kurulduğunu, ancak sadece kurulmasıyla işin bitmediğini önemli olan bundan sonraki sürecin iyi bir şekilde analizinin yapılıp ve bu noktada herkesin özenle çalışması gerektiğinin vurgusunu yapmaktaydı.

¹⁰⁷ Siirt Mebusu Mahmud, “Şark Vilayetlerimizde” *Milliyet*, 24 Kasım 1927, s. 1.

¹⁰⁸ Siirt Mebusu Mahmud, “Re’is-i Cumhûr Hazretlerinin Beyânnâmeleri Münâsebetiyle” *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Mart 1925, s. 1.

Soydan: “Bize diyorlar ki, bu endişelere sebep nedir, cumhuriyet ve inkılâp tehlikede midir? Başbakan ile bu muhterem kişilere diyoruz ki, Efendiler, cumhuriyet aleyhine yönelik suikastları bertaraf etmek, hükümetimiz aleyhine karşı yapılan isyan ve başkaldırı ateşini söndürmek için büyük bir azim ve cesurlukla önlemlerimizi aldıktan sonra elbette bu kutsal şeylerin tehlikede olduğu söz konusu bile olamaz.”¹⁰⁹ Bu söylemler üzerinden hükümeti eleştirenlere cevap verme gereği hisseden Soydan, durumun farkında olmayanların bu şekilde yersiz düşüncelerle hareket etmesini ve böyle davranmalarını anlamsız olduğu görüşündeydi. Buradan hareketle hükümetin bu önlemleri almasını meşru bir hakkı olduğunu, ülkeyi ilgilendiren bu gibi meseleler karşısında tavrı ve duruşu net olan Soydan, yazdığı yazılarla hükümeti destelemekten çekinmiyordu.

Yukarıda da bahsedildiği gibi Cumhurbaşkanı’nın bildirisinden hareketle hükümetin mecliste ki açıklamaları doğrultusunda, İsmet Paşa Hükümeti her olayın meydana gelmesinden sonra bastırmaktan ziyade o olayı sezgiyle yok etmeyi bir işaret olarak kabul etmişti. Ona göre, hükümetler içinen büyük başarı, yüksek sezgi, olayı önceden görmek ve olumsuz tablolar meydana gelmeden önce engel olmaktı. Soydan, Şeyh Sait İsyanı’ndan dolayı Doğu Anadolu Bölgesi’nde sıkıyönetimin uzatılması kararının bölgede huzurun ve güvenliğin sağlanması adına oldukça önemli görmekteydi. Hükümeti bu karara sevk eden sebeplerin arasında olayın yaşandığı bölgenin özel durumu ve zorunluluklarından kaynaklandığını ifade etmekteydi.¹¹⁰ Bu yönüyle hükümetle aynı düşüncüyü paylaşmaktaydı.

Türkiye’nin içinde bulunduğu durum karşısında hükümetin halkından başka bir dayanak noktasının olmadığını, Milli Mücadele’ye atıfta bulunarak milli idarenin gücünü halktan aldığını ve bunun sonucunda Türkiye’nin mücadelesinde başarılı olduğunu bu etkene bağlamaktaydı. Devletin en önemli görevlerinden birisinin de sınırlarının güvenliğini sağlamak ve kanunların tam anlamıyla uygulanmasını sağlamaktı. Bundan dolayı ülkenin her tarafında özellikle doğu bölgesinde inkılâpların yapılmasının gerekli olduğu vurgusunusürekliişlemekteydi. Bu inkılâpların yapılmasının önünde bir engel gibi duran dış sorunlar çözüme kavuşturulduktan sonra hükümetin, bu inkılâplar üzerinde yoğunlaşacağına yönelik olan inancı tamdı. Ona göre,

¹⁰⁹Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

¹¹⁰Siirt Mebusu Mahmud, “Şark Vilayetlerimizde” *Milliyet*, 24 Kasım 1927, s. 1.

yapılması gereken inkılâplar şunlardı: “Eğitim, bayındırlık ve ekonomiydi.” Ancak hükümetin, Şeyh Sait İsyanından dolayı önceliğini bu bölgede huzurun ve güvenliğin sağlanmasına ayırdığını, bu durumdan dolayı inkılâplar konusunun arka planda kaldığını düşünmekteydi. Yine de bu durumun inkılâpların yapılmasına engel olmayacağı görüşündeydi.¹¹¹ Hükümete tavsiye niteliğinde olan bu değerlendirmesinde hükümetin doğuda etkili olabilmesini de inkılâpların yapılması şartıyla eşdeğer görmekteydi.

Soydan, hükümetin, söz konusu olan inkılâplar üzerinde çalışmalarda bulunduğunu, çalışmalarını ve faaliyetlerini bu alanda yoğunlaştırdığını, bu çalışmaların sonucunda bölgenin sıkıntılarının belirlendiğini ve sıkıntıların giderilmeye çalışılacağına yönelik olan inancı tamdı. Bu bağlamda inkılâpların uygulanmasında herhangi bir problemin çıkmaması adına hükümetin şu önlemleri alınmasına işaret etti:

1-Devlete tehdit unsuru olacak olan silahların toplandığını.

2-Adaletten kaçanların takip edildiğini.

3-Varlıkları bölgenin güvenliğini bozacak önemde olanların, ülkenin başka bölgelerine iskân edilerek güvenliğin sağlanmasına yönelik önlemlerin alındığını öne sürmekteydi. Bunların yapılmasının amaçlarına değinen Soydan, huzurun ve güvenliğin sağlanmasında tehdit unsuru olan durumların ortadan kaldırılmasıydı. Bu yönüyle hükümetle aynı görüş içindeydi.¹¹² Buradan hareketle hükümetin tedbir amaçlı davrandığını ısrarla vurgulama gereği hissettiği görülmektedir.

Soydan, bütün bu şeylerin gerçekleşmesinin zor olacağını, buna karşın her şeyden önce zaman, sabır, samimiyetle olaylara yaklaşmak ve özellikle büyük bir inanca sahip olmanın başarıyı getireceğine yönelik olan inancını paylaşmaktaydı. Bununla ilgili olarak oralara gönderilecek olan devlet memurlarının da ve özellikle devleti temsil edecek idarecilerin büyük bir özveriyle çalışmalarının sonucunda olumlu gelişmelerin olacağına işaret etmekteydi. Hükümetin bu konuda hassas davranmasını da memnuniyetle karşılamaktaydı.¹¹³ Hükümetin bu noktadaki çalışmalarını olumlu

¹¹¹Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

¹¹²Siirt Mebusu Mahmud, “Şark Vilayetlerimizde” *Milliyet*, 24 Kasım 1927, s. 1.

¹¹³Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

gördüğünü ve yapılacak olan çalışmaları memnuniyetle karşıladığı değerlendirilmelerinde ön plana çıkmaktadır.

Soydan, “*Adalet Mülkün Temelidir*” ilkesiyle hareket eden Türkiye Cumhuriyeti’nin vatandaşları arasında her türlü eşitsizliği ve adaletsizliği ortadan kaldırma amacıyla olduğunu, hükümetin herkese eşit yurttaş anlayışıyla yaklaştığını vurgulamaktaydı. “*Uluslararası siyasi ilişkilerde gücün, çoğunlukla hakka bağlı kaldığını, ancak bir ülkenin vatandaşları arasında bu kuralın geçerli olması, yalnız ilkel ve medeni olmayan devletlerde görülen bir belaydı.*” Türkiye Cumhuriyeti, bu durumdan uzak olmanın arzusundaydı. Türkiye’nin bazı bölgelerinde görülen “*zorbalık ve baskıları*” ortadan kaldırmak konusunda ki hassasiyeti işte buradan doğmaktaydı. Gazi’nin bu konuyla ilgili olarak ifadesi şu şekildedeydi: “*Son yılların belli başlı olayı olan şarkta irticânın gerektirdiği iyileştirme önlemleri isabetle ve başarıyla uygulanmıştır. Bu önlemler, vatandaşlarımızın toplumsal ve iktisadi hayatları üzerinde huzur ve refah gösteren etkilerini şimdiden hissettirmektedir. Toplumsal bünyemizin hiçbir olayını, hiçbir derdini yarım önlemlerle uyuşturmak amaç ve yeteneğinden olmayan cumhuriyet, el attığı radikal ıslahatın ilk devrelerinin meyvelerini toplamak devrine girmiştir. Amacımızın ve yeteneklerimizin ilham kaynağı ve esasen ülke ihtiyaçlarına uygun olduğu eserleriyle meydana gelen şekliyle yolumuzda kesinlikle yürümek azmindeyiz.*”¹¹⁴ Soydan, bu ifadelerden sonra başka bir görüşte bulunmanın anlamsız olduğu düşüncesindeydi.

Doğu Anadolu’da meydana gelen bu isyandan dolayı devletin yıkıcı bir tavırla hareket etmemesi gerektiği düşüncesinde olan Soydan, burada meydana gelen durumdan dolayı sorunların tespit edilip ona göre hareket edilmesinin uygun bir davranış olacağını savunmaktaydı. Bu sorunların çözülmesi noktasında devletin burada inkılâplarla birlikte çözüm odaklı tedbirlerle sorunların çözüme kavuşturulmasını öngörmekteydi.

2.2.5. Azınlık Meselesine Yaklaşımı

Soydan, Türkiye’deki azınlıkların durumu ve onların haklarının savunmaları noktasında emperyalist devletlerin iç işlerimize karışmaları için çok iyi fırsat olduğunu

¹¹⁴Siirt Mebusu Mahmud, “Şark Vilayetlerimizde” Milliyet, 24 Kasım 1927, s. 1.

vurgulamaktaydı. Aslında Hristiyan Avrupa'nın dini damarlarını tahrik eden bu efsane senelerce Türk topraklarının istismarında etkili bir araç olmuştu. Doğu meseleleriyle beraber Avrupalı devletlerin Türkiye üzerindeki kötü emelleri devam etmişti. Türkiye, Milli Mücadele'den büyük bir zaferle çıkmasına karşın imzalanan Lozan Antlaşması ile Batı, yine Türkiye'nin sınırları içinde kalan azınlıklara önemli ölçüde sayılabilecek bazı haklar ve şartların kabul edilmesi konusunda Türkiye'ye baskı yapmıştı. Bu sebeple, Türkiye ülke içerisindeki azınlıklara karşı gizli veya özel bir faaliyette bulunmamıştı.¹¹⁵ Azınlık meselesinin sürekli dış güçlerin gündeminde olduğunu değerlendiren Soydan, tarihten beri yabancıların Türkiye üzerindeki emellerinin gerçekleşmesinde “Azınlıkları” bir koz olarak öne sürdükleri değerlendirmesinde ön plana çıkmaktadır.

Soydan, aslında azınlıklar lehine kabul edilen bu durumun, hukukun prensiplerine göre çok önemli bir fedakârlık örneği olduğunu ifade etmekteydi. Ona göre, Türkiye'nin, halkına bahşedeceği konut hukuku ve imtiyazlar bütün vatandaşlara uygulanması durumunda ortak bir vatan algısı oluşturulabilirdi. Bu bağlamda Türkiye, bazı vatandaşlarına ayrıcalıklar verilirse aradaki uyum dengesini bozacağını öne sürmekteydi. Bununla beraber ilgililerin bu konuda samimi ve iyi niyetli olduktan sonra aklın temellerine dayanan durumların daima düzeltilme olanağı vardı. Uluslararası bir antlaşmaya konulmuş olan bazı kanunlar, hiçbir zaman bireylerin, toplumların, azınlıkların sağduyu dairesinde geri dönmeyi yasaklayamazdı.¹¹⁶

Soydan'a göre, Lozan Antlaşması'nın 42. maddesi, Türkiye'deki azınlıkların örf ve adetlerine göre aile hukuku ve kişisel kanunlara dair ve bu kanunları bir araya toplamak esasını içinde barındırıyordu. Bu esasa göre hükümetle azınlıkların aynı sayıda olmak üzere karşılıksız bir şekilde delegeler bir araya gelecek ve ilgili olan azınlıkların örf ve adetlerini dikkate almak şartıyla kanun koyacaklardı. Örnekler arasında bir anlaşmazlığın çıkması halinde mesele Milletler Cemiyeti'nde çözülecekti. Hükümetin, antlaşmaya böyle bir şart koymasına rıza göstermesi tamamen sebepsiz değildi. Soydan, bu durumu Osmanlı İmparatorluğu zamanında kanunların bu şekilde meydana gelmesine bağlamaktaydı. Çünkü Türk devletinde uygulanan kişi hakları, İslami haklardan başka bir dinin sahiplerini hiçbir sebep ve şekilde kendi kişisel hakları kullanmaya zorlamıyor, azınlıkları aile hukuku meselelerinde tamamen serbest

¹¹⁵Siirt Mebusu Mahmud, “Ekalliyetler Meselesi” *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Kasım 1925, s. 1.

¹¹⁶Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s.1.

birakıyordu. Bundan dolayı bu yeni bir imtiyaz değildi, belki öteden beri var olan bir usulün yeniden tespit ve devam ettirilmesinden ibaretti. Yeni Türkiye'nin kurulmasıyla birlikte şartların değiştiğini ve bu şartlarda olgunlaşmanın olduğunu vurgulamaktaydı. Cumhuriyet idaresi, dini kanunların dünya işlerindeki etkisini tamamen din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması, hukuk alanında da bu ikiliği kaldırmak laik devlet anlayışının yerleşmesi açısından oldukça önemli olduğu görüşündeydi. Bundan böyle Türkiye'de kişi hakları, İslami hukuktan değil, en uygun ve mükemmel bir kanun olan İsviçre Medeni Kanunu'ndan besleneceğini belirtmekteydi.¹¹⁷

Soydan'a göre, birçok yerde, evlilik sözleşmesinde, sözleşmeyi yapacak olan iki taraf ilk önce memurların huzurunda evlilik sözleşmesini imzalandıktan sonra arzu ederlerse bağlı oldukları din ve mezhebe göre dini nikâhını dahi yapmakta serbesttirler. İsviçre Medeni Kanunu bu kararı kabul etmişti. Yalnız Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan da ilk önce mezhep nikâhı yapılır ve daha sonra medeni nikâh imzalanırdı. Soydan, bu durumu yeni derlenen kanunda kendine güvenen devletlerin takip ettikleri esaslar olarak kabul etmekteydi. *“Türkiye’de medeni nikâhın esası kabul edildikten sonra artık azınlıklar için örf ve adetlerine dayandırılan ayrı ayrı terk edilen kanunlara gerek kalır mı? Bu ayrı kanunların derhal toparlanmasını istemek bile başlı başına bir mantıksızlık ifade etmez mi? Aslında azınlıklar için bu alana mahsus olan merkezi yere başvurarak kanun dairesinde medeni nikâh imzalandıktan sonra istedikleri halde ruhanilerin merkezine giderek mezhep(dini) nikâhını da imzalamanın olanağı mevcut olduğu için daha sonra artık Lozan antlaşmasının o zaman ki lüzumuna göre öne sürdüğü bir madde üzerinde ısrar etmenin hiçbir anlamı kalmamaktadır.”*¹¹⁸

Bu gerçeği bütün kapsamıyla görmüş olan Musevi ve Protestan Ermeni vatandaşları Lozan Antlaşması'nın kendilerine sunduğu bütün hukukun dışında tuttuklarını ve diğer Türk vatandaşları gibi cumhuriyetin kanunlarından iyi bir şekilde faydalanmak arzusunda olduklarını hükümete arz etmişlerdi. Soydan, Ermeni Katolikleriyle Ortodoksların da aynı amaçla hükümete başvuracaklarını ilerini sürmekteydi. Diğer taraftan Rumlarında diğer vatandaşlarından ayrı ve istisnai bir durumda kalmamaları için kendi aralarında görüşmelere başladıklarını ifade etmekteydi. *“Er geç onların da gerçeği ve kurtuluş yolunu bulacaklarını ümit ediyoruz. Her*

¹¹⁷Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

¹¹⁸Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

vatandaşımız unutmamalıdır ki bireyler için olsun, toplumlar için olsun hayatta refah ve başarının tek gerçeği, hesap yapmakla değil, gerçeği görüp ve akıllı bir şekilde hareket etmesini bilmektir.’¹¹⁹

Soydan’a göre büyük devletlerin bu şekilde bazı azınlıkları himaye etmeye çalışmalarının sonucu olarak azınlıkların haklarını koruma bahanesiyle Türkiye’nin iç işlerine karışma fırsatını elde etmek istiyorlardı. Soydan, Türkiye’nin azınlıkların bir problem teşkil etmemesi için bir takım önlemler aldığını ifade etmekteydi. Bu bağlamda Türkiye’nin bütün vatandaşlarına eşit bir şekilde yaklaştığını değerlendirmekteydi.

2.2.6. Soydan’ın Eğitim İle İlgili Görüşleri

Soydan’a göre, yeni Türk Devleti’nin Osmanlı İmparatorluğu’ndan en fazla dayandığı esaslardı. *“Osmanlı İmparatorluğu’nun mutlakiyet devrini burada söz konusu yapmaya gerek yoktur. Çünkü o devirde yalnız sultanların emir ve fermanları hâkim olurdu.”* Milletın iradesi, ihtiyacı ve refahı devlet idaresinde hiçbir güç ve etkiye sahip değildi. Meşrutiyet döneminde ise bireylere zorla hükmetmek, bir zümrenin ve ya grubun zorla hükmü şeklini almıştı. Sultan, yine geniş bir alana hükmediyordu. Soydan: *“Acı ve üzüntüyle gördük ki devletin bunalımlı bir döneminde, milletin en tehlikeli zamanlarında ne o hâkim zümre, grup, nede kamuoyu, memleketin çoğunluğuna hâkim olamadı.”* Meşrutiyet yönetimi, Osmanlı padişahlarının son kötü hatırası olan Vahdettin’in zorba yönetimine karşı kopamamış, memleketin esir düşmesine, sona ermesine engel olamamıştı. Cumhuriyet Türkiye’sinde ise hâkimiyet ve yönetim doğrudan doğruya milletindi. Yeni Türkiye’de ne bireyler, zümreler ne de gruplar milletin arzu ve idaresi dışında bir adım bile atamazlardı.¹²⁰

Ona göre, siyasi cephede bu durumda olan Türk Cumhuriyeti, eğitimde zaman kaybetmeden çağın gerektirdiği esaslara uymalıydı. Bu bağlamda Türkiye, eğitim sistemini, bir taraftan milli kanunlara diğer taraftan çağın gerektirdiği medeni kurallara dayandırmak zorundaydı. Soydan: *“İnkâr edilemeyen bir gerçek vardır ki o da yeni hayat, yeni ortamı gerektirir. Hukukumuzda, milli usullerimizde, ekonomik ilerlemelerimizde nasıl ki prensiplere uymak zorunda isek eğitimde de belli, kesin ve özellikle bu günkü hayatın ihtiyaçlarına cevap veren bir yöntem ve amacı takip etmezsek*

¹¹⁹Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

¹²⁰Siirt Mebusu Mahmud, “Maarifde Gayemiz” *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Kasım 1925, s. 1.

inkılâbımızda, yenileşme hareketlerinde kararlı bir artış olamaz.’¹²¹ Buradan hareketle milli hâkimiyet vurgusu ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda çağdaşlaşmanın gerekliliğine değinen Soydan, bir yandan da gelenekçi yapısında muhafaza edilmesini oldukça önemli görmekteydi.

Türkiye’nin eğitim sistemiyle ilgili olarak eleştirdiği nokta: yalnızca ilim hedeflenmekteydi; ancak çocukların kafalarını çeşitli ve karmaşık bilgilerle doldurmanın ilim olmadığını ifade etmekteydi. *“İlmin hayatla bir ilişkisinin olduğu, ilmin hayata bir yardımı olacağı hiç hesaplanmıyordu. O zamanlarda birey, toplum ve genelde hayat hakkında ki ilerlemelerimiz hatadan başka bir şey değildi; bu yanlış ilerlemelerimiz bizi eğitimde, ekonomide, hatta idare usullerimizde bile yanlış yollara sevk etmişti.*” Soydan’agöre, eğitimde hedeflenen amaç, çocukları hayata mücadelesine hazırlamaktı. Çocuklara verilecek terbiye, öğretilecek ilim, hayat mücadelesinde başarıyı kolaylaştıracak bir tarzda olmalıydı. Soydan, yalnız bu tarzda yetişen çocukların hem kendine, hem de topluma faydalı olacağını ifade etmekteydi. Ona göre, artık bilginin bir süs olduğu devir çoktan geçmişti. Bu konuyla ilgili olarak Mustafa Kemal Paşa’nın deyişiyle: *“Eğitimdeki amacımız bilgi insan için fazla bir süs, sağlam bir araç veyahut medeni bir devirden ziyade maddi hayatta başarılı olmayı temin eden ve yer gibi kullanılan bir cihaz haline getirmektir.*”¹²² Eğitim ile ilgili olarak yapılması gerekenler konusunda hükümetle aynı görüşü savunan Soydan, bu görüşü destekleyici yazılar kaleme almaktaydı.

“Bütün medeni milletler; eğitimlerine bu istikameti vermekteydi. Medeni ülkelerde bireylerin değeri; hafızalarının dayanıklılığıyla değil, girişilen kabiliyetleri ve hayattaki başarılarıyla ölçülür.” Soydan: *“üzüntüyle söylemek zorundayız ki bu amacımızı bizde ancak yüzde yirmi civarında gerçekleştirmiş oluyoruz. Bazı büyük merkezlerimizde hayat okulları diyebileceğimiz birkaç kurum mevcuttur. Fakat uzak illerimiz henüz bu nimetlerden yoksun kalıyorlar. Çoğu yerlerde hala eski zihniyet, çocukların beyinlerini boş bilgilerle doldurmak âdeti hüküm sürdüğünü”* öne sürmekteydi. *Niçin böyle oluyor? Sorumluluğu eğitim bakanlığına veya filan kişiye atfetmenin yersiz olduğu görüşündeydi. Senelerden ve hatta asırlardan beri zihinlere yerleşen bir görüşü silip atmanın o kadar basit olmadığına değinmekteydi. “Hele eğitim*

¹²¹ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

¹²² Siirt Mebusu Mahmud, “Maarifde Gayemiz” *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Kasım 1925, s. 1.

işlerinde bu inkılâbı bilmeyen yok gibidir. Öğretmen meselesi, yeni kafa, yeni zihniyet ve yetişmiş öğretmen azlığı bu sıkıntının başlıca sebebidir.’’¹²³ Toplumsal bir mesele olan eğitim, ülkenin kalkınmasında önemli bir kalkandı. Çağdaşlaşma yolunda bu silahtan faydalanmayı önemseyen Soydan, eğitim standartlarının yükseltilmesini hayli önemsemektedir. Yazdıklarıyla devletin bu alana daha fazla yoğunlaşmasını arzu etmektedir.

Soydan, Eğitim Bakanı’nın bu eksikliği tamamlamak için gereği kadar çalıştığını ve bu konuyla ilgili olarak oldukça hassas olduğunu vurgulamaktaydı. *“Özetlemek gerekirse, bizim istediğimiz şey, eğitimi bitiren her vatandaşın başlı başına bir kıymet, vatanına hayırlı bir evlat, kısaca çok zor olan hayat mücadelesinde başarılı olacak bir kuvvet olmasıdır.”* Soydan, okullarda takip edilen terbiye, eğitim usulleri ve programlar bu amacı gerçekleştirmek için ne kadar yeterlidir? Gibi sorularla konunun irdelenmesi adına oldukça önemli görmektedir. Eğitimde inkılâplar yapmanın gerekliliğine değinen Soydan, eğitim ile birlikte birçok sorunun halledileceğine yönelik olan inancını paylaşmaktaydı. Bu bağlamda Eğitim Bakanlığı’nın bütün erkek lise sınıflarıyla öğretmen okullarının son iki sınıfında askeri derslerinin müfredata konulması ve bu konuyla ilgili olarak bir programın bakanlığa sunulmasını olumlu olarak görmektedir. Eğitim Bakanlığı bu programı uyguladığı gün, ülke için oldukça önemli bir hizmeti yerine getirmiş olacağına yönelik olan inancı tamdı. Bu çalışmadan dolayı Milli Savunma Bakanlığı’nın memnun olacağını ve bu konuda oldukça destek vereceğini öne sürmektaydı.¹²⁴

*“Herkes bilirki, askeri ta’allum ve terbiyenin, askeri inzibâtın lüzum ve ehemmiyeti yalnız harb ve askerlik sahasına münhasır değildir. Bunun ictimai, iktisadi hayatımızda bile feyyaz te’asirlerine her vesile ile şahid olmaktadır. Bu günkü hayat ve mesai; umumi ve hususi teşebbüsümüzde demir gibi kuvvetli bir zabt ve rabtın vucubunu emir ediyor.”*¹²⁵ Buradan hareketle askeri eğitimin sadece askerlikte kalmayacağını aynı zamanda hayatın her alanında uygulanmasıyla birlikte olumlu sonuçların kaçınılmaz olacağını vurgusu ön plana çıkmaktadır.

¹²³ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

¹²⁴ Siirt Mebusu Mahmud, “Musib Bir Karâr” *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Kasım 1925, s. 1.

¹²⁵ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

2.2.7. Mahmut Soydan'ın Siyasi Hayata Atılması

Mahmut Soydan, Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti refakatinde subayken, TBMM'nin II. Dönem seçimlerine katıldı. 28 Haziran 1923 tarihinde yapılan genel seçimlerde 153 oy alarak Siirt'ten milletvekili seçildi.¹²⁶ 11 Ağustos'ta Meclis'e katılan Mahmut Bey'in mazbatası 12 Ağustos 1923'te onaylandı. Kanun-i Esasi, Milli Müdafaa ve Hariciye komisyonlarında çalıştı. 13 Ağustos 1923'te 177 oy alarak Başkanlık Divanına seçildi. Meclis adına, İstanbul, Edirne ve Adana'nın kurtuluş törenlerine katılan heyette yer aldı. Birinci Şube Başkanlığına seçildi. Milletvekilliğinin ilk döneminde iki önerge verdi Genel Kurul'da 6 değişik konuda konuşma yaptı.¹²⁷

Mahmut Soydan TBMM'nin III. Dönemine (1927-1931) 182 oyla, yine Siirt milletvekili seçildi. 11 Ekim 1927'de mazbatasını aldı. 1 Kasım 1927'de Meclis'e katıldı. Bu dönemde Hariciye Komisyonu'nda çalıştı ve dönem süresince bu komisyonun sözcülüğünü (mazbata muharrirliği) yaptı. Ayrıca Seçim Mazbatalarını İnceleme Komisyonu'na Başkanlık etti. Genel Kurul'da sadece bir konuda konuşma yaptı.¹²⁸

Mahmut Soydan 1931 seçimlerinde de Siirt milletvekili seçilmiş ve 4 Mayıs 1931 tarihinde Meclis'e katılmıştır. Dönem boyunca Dışişleri Komisyonu'nda çalışmış ve Komisyon'un olağanüstü toplantısında sözcülük yapmıştır. Bu toplantının I, II, III. yıllarında başkanlık yapmış ve IV. yılda ise üye olarak katılım sağlamıştır.¹²⁹ 1935 yılında yapılan genel seçimlerde yeniden Siirt milletvekili seçildi. 8 Şubat 1935'te aldığı seçim tutanağı, 7 Mart 1935'te onaylandı ve 6 Mayıs 1935'te TBMM'nin V. Dönem çalışmalarına katıldı. Dönem içinde Hariciye Encümeni seçildiyse de, 3 Aralık 1936'da ki ölümü dolayısıyla bu görevi uzun sürmedi.¹³⁰

2.2.8. Soydan'ın Siyasi Partilere Yaklaşımı

Siyasi partilerle ilgili olarak değerlendirmelerde bulunan Soydan, siyasi partilerin iktidara gelmesiyle birlikte ortaya koydukları programlarla halka birçok şey

¹²⁶Ömer Obuz, *Siirt'in Cumhuriyet Serüveni (1923-1950)*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul 2017, s. 101.

¹²⁷Kâzım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM II. Dönem 1923-1927*, C.III, Ankara 1995, s. 691.

¹²⁸Kâzım Öztürk, *TBMM-III. Dönem 1927-1931*, III, s. 546.

¹²⁹Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem 1931-1935*, Ankara 1996, s. 514.

¹³⁰İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM V. Dönem 1935-1939*, C. II, Ankara 2001, s. 654.

vaat ettiğini, ancak siyasi partilerin bu programlarla günü kurtarma derdinde olduklarını eleştiri konusu yapmaktaydı. Her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de böyle kuru vaatlere, demagojik programlara çoğu kişinin aldandığını öne sürmekteydi. Bu sebeplerden dolayı çoğu kişinin zarar gördüğünü, kişilere ve partilere karşı bir güvensizlik duygusunun hâkim olduğu görüşündeydi. Bununla ilgili olarak halkın, devlet adamlarına veya siyasi partilere güvenle bakması için bir takım özelliklerin ve faziletlerin olması gerekliydi. Halkın siyasi partilerde aradıkları özellikler şöyleydi; siyasi hayatlarındaki başarılar, sağduyulu olmaları gibi etkenlerden sonra güven noktasında kararlarını verdiklerini ileri sürmekteydi.¹³¹

Bu bağlamda Soydan, 1924’te CHF’nin grup yöneticilerinden bir oldu. Yazarlığını yaptığı Hâkimiyet-i Milliye ve Milliyet gazetesinde Cumhuriyet Halk Fırkası’na (1923), Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’na (1924) ve daha sonra 1930 yılında kurulacak olan Serbest Cumhuriyet Fırkası’yla ilgili olarak Meclis çatısı altında yer almış olan siyasi partilerle ilgili değerlendirmelerde bulunmuştu.¹³²

2.2.8.1.Birinci Meclis’teki Siyasi Gruplar

Soydan, Büyük Millet Meclisi’nde içten içe kaynayan bir muhalefet havasının hâkim olduğunu ve bu muhalefet havasının her geçen gün biraz daha yükseldiğini ifade etmekteydi.¹³³

Bu bağlamda Meclis’te çeşitli isimler altında gruplar veya zümrelerin oluştuğunu, bunların programlarında belli başlı farkların olmadığını dile getirmekteydi. Siyasi gruplar şunlardan oluşmaktaydı:

1. Tesevüt Grubu
2. İstiklal Grubu
3. Müdafaa-i Hukuk Zümresi
4. Halk Zümresi
5. Islahat Grubu

¹³¹TBMM Zabıt Ceridesi, İnikat: 84, C.21, 2. 10. 1930, s. 51.

¹³²Milliyet Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi (21. Cilt, 1986), TBMM Albümü 1920-2010(1. Cilt, 2010)

¹³³Mahmut Soydan, *Milli Mücadele Tarihine Dair Notlar: Ankaralı'nın Defteri*, Haz. Nejdett Bilgi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2006, s. 426.

Muhalefet eğiliminde olan milletvekillerinin belli başlı ayrı bir prensiplerinin olmadığını ancak buna karşın bu gruplarının ülkenin kurtuluşu ve güvenliği dışında herhangi bir amaçlarının olmadığı görüşündeydi. Bu gruplara muhalefet denilmesini de şu şekilde dile getirmekteydi: “*Bu muhalefet denilebilir ki, yalnız şahsi infiallerden, şahsi sempati ve antipatiden doğuyor.*”¹³⁴ Bu grupların siyasi parti hüviyeti kazanmadıklarını buna karşın ülkenin içinde bulunduğu durum karşısında tek dertlerinin ülkenin bir an önce kurtuluşunun sağlanması olduğunu ısrarla belirtmekteydi. Bunlara da muhalefet denilmesinin amacı sadece şahsi kırgınlıklardan kaynaklandığını öne sürmekteydi.

Bir mecliste düzenli bir muhalefetin bulunmasını destekleyen Soydan, belirli fikirlerle ve prensiplerle hareket eden siyasi oluşumların kurulması, ülkenin denetlenmesi adına faydalı olacağına, ancak bu gibi siyasi oluşumların idaresinin Türkiye’de kuruluşunun çok zor olduğunu ifade etmekteydi. Buradan hareketle Türkiye’de siyasi olgunlaşmanın daha gerçekleşmediğini, bunun için zamana ihtiyaç olduğu düşüncesindeydi.¹³⁵

Meclis’in çatısı altında ayrışmaların olduğunu, bunun altında yatan sebepleri de siyasi gruplara bağlayan Soydan, en küçük meselelerde, en basit tartışmalarda bile anlaşmazlığın çıktığını ve bu noktada birliğin sağlanmadığı ise eleştiri oklarının hedefindeydi. Ona göre, içteki durumun bu şekilde olduğu, aynı şekilde dışta da nasıl görüldüğü önemli bir konuydu. Millet Meclisi’nde anlaşmazlığın ve bölünmeden dolayı bir ahenksizliğin olduğunu ifade eden Soydan, bu ahenksizliğin iç basın üzerindeki olumsuz etkilerinden ziyade, dıştaki etkisi de oldukça önemliydi. Çünkü dünyada hangi ülkenin yönetiminde düzen ve birlik varsa, o ülkenin daha çok itibar gördüğünü, ancak buna karşın anarşinin yaygın olduğu ülkelerin muhatap alınmadığını öne sürmekteydi. Bu görüşten hareketle Ankara’da kurulan Milli Hükümet hakkındaki genel düşüncelerin oluşmasına çok uygun olduğunu şu sözlerle tamamlamaktaydı: “*Türk milleti kurtuluş için, öz evladı Mustafa Kemal’in etrafında toplanmış, yeni bir devlet kurmuş. Daha şimdiden siyasi ve askeri bazı muvaffakiyetler elde etmiş, siyasi ve askeri kati bir zafer için de maddi ve manevi müdafaa ve taarruz kuvvetlerini hazırlıyor!*” Dünya basınında böyle bir düşüncenin varlığı, Türkiye için nasıl bir kuvvet ve güven aracı ise, Ankara’da

¹³⁴ Mahmut Soydan, a.g.e., 424.

¹³⁵ Mahmut Soydan, a.g.e., 424-425.

toplanan ve Türk milletinin tek temsilcisi olan Şef'e karşı muhalefetlerin oluştuğu düşüncesinin yayılmasının da aynı ölçüde güvensizliğe neden olacağını ifade etmekteydi. Ona göre, bu gerçeğin açık bir şekilde ortaya olmasına rağmen maalesef politik hislerin önüne geçemediğini ileri sürmekteydi.¹³⁶

Soydan'ın değerlendirmesinden hareketle bu gibi siyasi oluşumlar veya grupların çoğalmasının faydalı olacağına yönelik olan inancını paylaştığını, ancak bunların meclis çatısı altında yapılan görüşmelerde ya da toplantılarda anlaşmazlık çıkartmalarını ise eleştirmekteydi. Türkiye'nin bu gibi siyasi oluşumların ya da grupların varlığına ihtiyaç duyduğunu, ancak Türkiye'deki ortamın siyasi olgunlaşmaya daha sahip olmadığı görüşünde olan Soydan, bu dönem için önemli olan devletin kurtuluşunun sağlanması değerlendirmelerinde ön plana çıkmaktadır.

2.2.8.1. Mahmut Soydan'ın Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası İle İlgili Görüşleri

1921-1924 yılları arasında süren köklü ve hızlı değişimler, kaçınılmaz olarak kırılganlıklara ve tepkilere yol açmakta gecikmedi. Mustafa Kemal'in Milli Mücadele'nin ilk evrelerinde büyük desteklerini gördüğü ve yakın işbirliği içinde olduğu arkadaşlarıyla arasında çıkan anlaşmazlıklar günden güne artmaktaydı. O bu durumu şu şekilde açıklıyordu: *"Milli Mücadele'ye beraber başlayan yolculardan bazıları, milli hayatın bugünkü Cumhuriyete, kanunlarına kadar gelen tekamülünde kendi fikriyat ve ruhiyatının ihataşı hududu bittikçe bana mukavemet ve muhalefete geçmişlerdi."*¹³⁷

Karşı tarafın da olayı başka bir açıdan değerlendirdiğini, Anadolu'ya Mustafa Kemal'le ya da daha önce gitmiş olan Kazım Karabekir, Ali Fuat ve Refet Paşalar ile Eski Başbakan Rauf Bey'le eski Bakan Dr. Adnan Bey, milli harekete daha geç katılanlar tarafından git gide geriye itildikleri düşüncesine kapıldılar. Bu düşüncelerinden dolayı ayrışmalar ve kopmalar başlamıştı.¹³⁸

Mustafa Kemal Paşa, meclis içinde ve dışındaki muhalefet hareketiyle ayarlanmış bir askeri komplo hareketi şeklinde değerlendirmekteydi. O, 3. Ordu

¹³⁶ Mahmut Soydan, a.g.e., 424.

¹³⁷ M. Kemal Atatürk, *Nutuk-Söylev*, C. I, 2. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 1986, s. 22.

¹³⁸ Ş. Süreyya Aydemir, *Tek Adam, Mustafa Kemal*, C. III, 1922-1938, Remzi Kitapevi, İstanbul 1965, s. 202.

Müfettişi ile milletvekili komutanlara bir şifreli telgraf çekerek kendilerini milletvekilliğinden istifa etmeye davet etti. Genelkurmay Başkanı da çağrılanlar arasındaydı. 3. Ordu müfettişi Cevat Çobanlı ve 7. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar dışındakiler Mustafa Kemal'in çağrısına olumlu cevap verdiler. Çağrıya uymayanların görevlerinde derhal son verildi. Olayların böyle bir seyir izlemesi askerlerin siyasetten uzak tutulması yolunu da açmış oldu. Parti kapandıktan sonra muvazzaf subayların milletvekili olmamaları yasaklandı. Böylece demokrasinin kaçınılmaz gereklerinden biri olan sivil kadronun siyasete hâkim olma süreci de başlamış olmaktaydı. Bu gelişmeler olurken, diğer taraftan İsmet Paşa Hükümeti, 19 muhalif, 1 çekimser oya karşı 147 oyla güvenoyu alıyordu. Bu gelişmelerden sonra meclis içindeki belirsizlikte ortadan kalkmaya başlamıştı.

Bu bağlamda Soydan, şöyle yazmıştı: *“Meclisteki bulanıklık ve bunalım geçmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, halkın egemenliği temeline dayanan bir yönetimdir. Bu nedenle, mecliste birden çok parti bulunmasını istememekle, muhalefete ve denetime karşı çıkmak kimsenin hatırından geçmez. Belli temellere dayanan devrim ilkelerine bağlı, meşru bir denetim yolu izleyecek yeni bir partinin kurulması bizim için kuşku konusu olmaktan çok uzaktır. Şimdi tam bir aydınlığa kavuşulmuştur. Artık gözlerimizi ve güçlerimizi dedikodu alanından iş alanına çevirmek görevini taşıyoruz.”*¹³⁹ Buradan hareketle *“Hâkimiyet-i Milliye”* vurgusu ön plana çıkmaktadır. Bunun dışında meclis çatısı altında demokrasinin gelişmesi adına farklı partilerin kurulmasını desteklediğini değerlendirmelerinden hareketle çok rahat bir şekilde anlaşılmaktadır.

Soydan, TPCF'nin kurulma aşamasında olduğu sıralarda bulunduğu değerlendirmelerde farklı düşüncelerde olanların aynı parti içerisinde olmalarının uygun olmadığını ifade etmekle birlikte, Mecliste belirli ve samimi düşüncelere dayanan oluşumların herkes tarafından memnuniyetle karşılanacağına yönelik inancını paylaşıyordu.¹⁴⁰ Bu yönüyle Hükümet farklı düşünüyordu.

Bu düşüncesine uygun yeni partinin kurulma aşamasında demokrasi ve muhalefet partilerinden yana olduğunun dile getiren Soydan, *“Türkiye Cumhuriyeti,*

¹³⁹ Siirt Mebusu Mahmud, “İş Başına” *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Kasım 1924, s. 1.

¹⁴⁰ Ömer Obuz, “Fikrin Mürekkeple Sınavı: Mahmut Soydan'ın Kaleminden Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile Serbest Cumhuriyet Fırkası”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:36, Sayfa:1302-6879, Van 2017, s. 315.

halkın hâkimiyeti esasına dayanan bir idaredir: bu itibarla Mecliste umumiyetle fırkaların çoğalmasını istememek, muhalefet ve kontrole karşı çıkmak kimsenin aklından geçmez’’ der. Türkiye’de çok partili hayata geçiş açısından olgunlaşmanın şart olduğunu, Türkiye’de demokrasinin toplumsal ve siyasal yapının evrimi ile yerleşmesinin önemli etkisi olacağına işaret etmekteydi. Bir muhalefet partisinin olması gerektiğini belirtse de gelişigüzel parti yahut partilerin kurulmasını mantıksız ve garip olarak ifade etmekteydi.¹⁴¹

Soydan, demokrasinin ve muhalif partilerin olması gereğine inanmasına karşın TPCF’ye dönük hissettiği olumsuz bir durumda yerini sert eleştirilere bırakmaktaydı. TPCF’nin halka hoş gözükmek için programlarına eklediğini öne sürdüğü halk egemenliğini CHF bağlamında değerlendirme konusu yapmaktaydı. Bu partinin toplumsal ve siyasal devrimlerle rûştünü ispatladığını ve henüz saltanat ve hilafetin hüküm sürdüğü bir dönemde halk egemenliğinden bahsedenin CHF olduğunu ifade etmekteydi. Ona göre, *“Kendilerinin bütün beyanname ve programlarına ekledikleri, halka hoş görünmek için eklemek zorunda oldukları hâkimiyet-i milliye birleşimi, bundan beş sene önce Cumhuriyet Halk Fırkası bir ideal olarak ortaya atmış ve bunu programının ilk maddesi, ilk ana ilkesi olarak öyle kabul etmişti.”*¹⁴² Halk egemenliğinden bahsedenin CHF olduğunu şöyle dile getirmişti: *“Kendilerinin bütün beyanname ve programlarına ilave ettikleri, halka hoş görünmek için ilaveye mecbur oldukları hâkimiyet-i milliye terkipini, bundan beş sene evvel Cumhuriyet Halk Fırkası bir ideal olarak ortaya atmış ve bunun programının ilk maddesi, ilk umdesi olarak telakki etmiştir.”*¹⁴³ Soydan, bu yönüyle CHF’yi farklı bir konumda görmekteydi.

Soydan: *“Yeni fırkanın teceddüde, ciddi salah ve inkişafa taraftar olacağından bahsetmesi gayet tabidir. Çünkü bu memlekette artık teceddüd ve inkişaf yolunda yürümeyecek bir teşekkülü siyasinin hakkı hayatı yoktur.”*¹⁴⁴ Buradan hareketle programlarına koymuş oldukları bu ifadeleri eleştiri konusu yapan Soydan, önemli olan bu söylemlerin uygulanması görüşündeydi.

¹⁴¹Siirt Mebusu Mahmud, “Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’na Dair” *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Kasım 1924, s. 1.

¹⁴²Ömer Obuz, a.g.m., s. 317.

¹⁴³Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

¹⁴⁴Siirt Mebusu Mahmud, “Yeni Fırka İçin” *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Kasım 1924, s. 1.

Soydan, Terakkiperver Fırkası'nın programını şiddetle eleştirmektedir. Bu konuyla ilgili olarak şöyle yazmıştı: *“Programda bir taraftan hudutsuz bir liberallik var diğer taraftan en koyu muhafazakârlığa delalet edecek işaretler mevcuttur. Hele programın koyu bir zulmet ifade eden bazı maddeleri üstünde insanın duşarı tereddüt olmamasına imkân yoktur. Mesela Fırka'nın itikad-ı diniyeye hürmetkâr olduğunu ifade eden madud maddesi su-i tefsire çok müsaittir. İstiklal Mahkemesi'nin temas ettiği bazı meseleler isyan sahasından gelen bazı haberler bu maddenin memlekette ne tahripkâr, ne irticakâr bir tesir yaptığını göstermektedir.”*¹⁴⁵ Soydan'ın bu değerlendirmesinden hareketle, TPCF'nin irticai körüklediğini, bu görüşünün siyasi bir kaygıya değil, gerçek bir gözleme dayandığını belirterek ülkenin irtica ve anarşiyle karşı karşıya kaldığını vurgulamaktaydı.

Soydan, Türkiye'de farklı partilerin olmasının gerekli olduğunu ısrarla belirtmekteydi. Ancak buna karşın Türkiye'nin siyasi yönden daha istenilen aşamaya ulaşmadığını ve bu bağlamda siyasi partilerin eksikliğinden bahsederken yeni kurulan partilerin hayalperest davrandığını, hemen iktidara uzanmaya çalıştığını, hırslarına yenilerek, üstelik bu amaçlarına ulaşmak için de her vasıtaya başvurmalarını eleştiri konusu yapmaktan çekinmiyordu. Türk siyasi hayatında bir alışkanlık olarak en gizli ve kirli hırslara genellikle en yüksek ve mukaddes prensiplerin alet edildiği kanısındaydı. Milli Mücadele'nin yaralarının yeni sarıldığı, Türkiye'yi modernleşmek adına devrimlerin yapılarak yeni bir toplum inşasına girişilen bir evrede yeni fırkaya temkinli yaklaşarak TPCF mensuplarının samimi olmadığını öne sürmekteydi. Bu partilerin CHF ve mensuplarına dönük eleştirilerinin de doğruyu yansıtmadığı ve bu fırkanın denetleme kabiliyetinden yoksun olduğunu düşünmekteydi.¹⁴⁶

Soydan'a göre, Ankara'daki tansiyon Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasıyla ve hükümet değişikliğiyle birlikte daha da artmıştı. Yeni kurulan bu fırkanın altmış dört maddeden oluşan bir tüzükle kurulduğunu, genel olarak bakıldığında bu maddelerin özgürlükler ve demokrasi ile ilgili olduğunu ifade etmekteydi. Ancak tüzükte bulunan altıncı madde fırkanın sonunu da beraberinde getirmişti. Bu maddede bulunan *“Fırka, her türlü dini itikada hürmetkârdır.”* İbaresini ile birlikte TPCF'nin kuruluşundan itibaren iktidar kanadında oluşan tepkiler, 13 Şubat

¹⁴⁵ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

¹⁴⁶ Ömer Obuz, a.g.m., s. 318.

1925'te Şeyh Said İsyanının patlak vermesiyle daha şiddetlenmişti. İsyanın başlaması haberi üzerine mecliste ve çevresinde söz konusu parti olayın sebebi olarak görülmeye başlandı. Soydan, “*Muhalif Fırka'nın programı nifakla doludur*” şeklinde ifade etmekteydi. İrticâyı tetikleyici etki yaptığı düşüncesiyle fırka 5 Haziran 1925 tarihinde İstiklâl Mahkemesi'nce kapatılmıştı.¹⁴⁷ Bu partinin kapatılması ile ilgili alınan kararı isabetli bir davranış şeklinde değerlendirmişti.

TPCF'nin kapatılması noktasında memnuniyetini dile getiren Soydan, amaçsal olarak Türkiye'nin demokratikleşmesi adına çalışmadıklarını, çıkar odaklı yaklaşımlarla hareket ettiklerini ve iktidara uzanmak için de farklı oluşumlara girdiklerini eleştirmekteydi.¹⁴⁸ Görüldüğü gibi muhalefetin kuruluş aşamasında Hükümet ile ayrı düşünen Soydan'ın fırkanın kapanma noktasında ortaya koyduğu düşünce Hükümet ile benzeşmekteydi.

2.2.8.2. Mahmut Soydan'ın Cumhuriyet Halk Fırkası ile İlgili Görüşleri

CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal'in, kişisel iradesiyle, TBMM'nin yeni üyelerini atamasından hemen sonra, 15 Ekim 1927'de, CHF'nin İkinci Büyük Kurultayı toplandı. İkinci Büyük Kurultay 15-23 Ekim 1927 tarihleri arasında yapıldı. Bu kurultayda CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal'in emriyle seçilen kişiler tarafından hazırlanan bir tüzük kabul edildi. Bu tüzük ile yukarıda sözü edilen fiili durumlar hukukileştirildi.¹⁴⁹

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1927 yılı ilk kongresi üzerinden CHF'ye yönelik düşüncelerini dile getiren Soydan, CHF'nin Türkiye için özel ve ayrı bir yerinin olduğunu öne sürmekteydi. Herhangi bir siyasi partinin kendi kongresini veya toplantısını yapmasını gayet doğal karşılanması gerektiği düşüncesindeydi. Kongreyle ilgili olarak şöyle ifade etmekteydi:

“firkamızın bugün inikad edecek olan ilk kongresi büsbütün hususi bir ehemmiyete haizdir. Çünkü Cumhuriyet Halk Fırkasının ruh ve gayelerini tahlil ederken

¹⁴⁷Siirt Mebusu Mahmud, “Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na Dair” *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Haziran 1925, s. 1.

¹⁴⁸Siirt Mebusu Mahmud, a.g.m., s. 1.

¹⁴⁹İsmail Beşikçi, *Cumhuriyet Fırkası'nın Tüzüğü(1927) ve Kürt Sorunu*, Komal Yayınları, Ankara 1979, s. 80.

*en evvel göze çarpan hususiyet bunun inkılâpçı ve tecceddüd berur bir siyasi teşekkül olmasıdır.*¹⁵⁰ Yeni ve inkılâpçı bir ruha sahip olan ve Türkiye’de bu inkılâpların gerçekleşmesinde CHF’nin etkisinin önemine değinmekteydi. Türkiye Cumhuriyeti’nin tarihi ile CHF’nin tarihinin aynı şeyler olduğu görüşündeydi. Soydan, Türkiye’de önemli alanlarda inkılâplar yapan ve Cumhuriyetin kurulmasında etkisi olan CHF’yi bu bağlamda farklı bir konumda görmekteydi. Yani CHF’nin Türkiye ile birlikte kurulduğunu ve büyük bir öneme sahip olduğunu vurgulamaktaydı. Soydan’a göre, CHF’nin ruh yapısı ve amaçları incelendiğinde her şeyden önce göze çarpan özelliği inkılâpçı ve yenilikçi bir parti olduğu düşüncesindeydi.

Soydan, CHF’nin sekiz yıldan beridir ülkenin yönetiminde söz sahibi olduğunu, bu partinin sekiz sene içerisinde yaşanan inkılâpların ve icraatların hesabını vermeye çalıştığını ifade etmekteydi. CHF’nin sekiz sene içerisinde birçok işler başardığını, bununla beraber CHF’nin ilk kongresinin olmasının ve bu bağlamda bunca senedir inkılâplar yapmış olan bir partinin daha önemli işlere imza atacağına yönelik olan inancını paylaşmaktaydı. CHF’nin ilk kongresi olması hasebiyle özellikle Gazi Paşa’nın kongredeki konuşmalarının iç ve dış basın tarafından ilgiyle takip edildiğini ve tarihi bir öneme sahip olduğunu öne sürmekteydi. Gazi’nin konuşmaları, gelişi güzel her hangi bir parti liderinin konuşmasıyla kıyaslanma konusudahi yapılmayacağını, Gazi’nin konuşmalarından sonra akıllarda biriken tereddüt ve evhamların yok olduğunu, bundan böyle ne geçmişe ait anılarda ne de gelecekle ilgili olarak hiçbir problemin olmayacağına yönelik olan inancı tamdı.¹⁵¹

Kongreyle ilgili olarak Soydan, Gazi’nin konuşmasını şöyle değerlendirmekteydi: *“Anadolu’ya ayak bastığı günden Ankara’da Birinci Millet Meclisi’nin küşâdına, Büyük Millet Meclisi’nin küşâdından İzmir’in istirdâdına ve nihayet İzmir’in istirdâdından bu güne kadar olan vekaitefsilat ve vesai kiyle ortaya koyacak olan bu nutuk; inkılâb tarihimizin şimdiye kadar karanlık kalmış olan bütün köşelerini hakikatın nuruyla aydınlatacaktır.”* Bu konuyla ilgili olarak akıllara ister istemez şöyle bir sorunun geldiğini dile getiren Soydan, Türk İnkılâbı’nın gizli ve önemli kalan yerlerin var olup olmadığıydı. Ancak bu konuda şüphelerin yersiz olduğu kanısındaydı. Türk İnkılâbı’nın geçirdiği aşamalara tanık olanların ve bu aşamaları

¹⁵⁰ Siirt Mebusu Mahmud, “Büyük Kongre” *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Ekim 1927, s. 1.

¹⁵¹ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

dışarıdan takip etmiş olanlar bile bu gerçeğin farkında olduğunu ileri sürmekteydi.¹⁵²Bir CHF’li olarak yapılan inkılâplardan ve gerçekleştirilen yeniliklerden dolayı memnuniyetini dile getiren Soydan, içerisinde bulunduğu partiyi eleştirmekten kaçınmaktaydı. Burada göze çarpan detay iktidarla ters düşmek istemediğiydi.

CHF’nin programının belli olduğu ve bu programı tekrar etmeye gerek görmeyen Soydan, bu süre zarfı içerisinde meydana getirdiği inkılâpların bu programın ürünü olduğu görüşündeydi. “*Büyük reisin muhtelif vesilelerle irâd buyurdukları nutuklarda ve yaptıkları beyânâtta da fırka programının esaslı hatları tebâriz ediyor.*”¹⁵³ Bu açıklamadan hareketle Mustafa Kemal’in açıklamalarında açıklığın olduğu ve şüphelere mahal bırakmadığı görüşündeydi.

Seçimlerle ilgili olarak Gazi Mustafa Kemal tarafından millete hitaben yayınlanan açıklamaları şu şekildeydi: “*Cumhuriyet Halk Fırkası; Türk istiklâli gibi Türk Cumhuriyetini de hilâfeten ve her güne iştirâk ve müdâhelâttenezâde olan sâlim şeklinde ilelebet muhâfazaya vakıf vücûd eylemeyi vatanın bir derece sebep ve mevcudiyeti add etmekte olduğunu*”¹⁵⁴ Mustafa Kemal’in bu kısa ve özlü konuşmasında, tarihe düşülen bir not ve partisinin gelecekteki temsilcilerinin omuzlarına yüklenen bir görevdir.

Soydan, CHF’nin gelecekle ilgili olarak düşüncelerini ve yapacaklarını parti programına ekledikleri çalışmaların çok iyi sonuçlar doğuracağına yönelik olan inancını paylaşmaktaydı. Partinin önceki yıllara göre daha çok çalışacağını ve daha önemli mesafeler kat edeceğini vurgulamaktaydı. Siyasi partilerin programları, parti başkanlarının açıklamaları genellikle uygulanması zor birçok vaatlerle doludur. Ancak önemli olan bu vaatlerin yerine getirilmesidir. Bu bağlamda Mustafa Kemal’i ayrı bir konumda değerlendirdiğini, ona gelen meseleleri tamamıyla başka türlü ele aldığını ve halledemeyeceği şeyleri vaat etmediğini öne sürmekteydi. Onun amacı, yalnız vatanını ve ülkesini layık olduğu medeni seviyeye yükseltmektir. Bu durum karşısında her vatansever Türk’ün bir vatan görevi olarak bunu görmesini öngörmekteydi. Büyük bir güvenle geleceğe bakarken CHF’nin ve onun büyük başkanının başarılarının çok önemli olduğunu ifade etmekteydi. Sağduyulu olan Türk milletinin bu gerçeğin farkında

¹⁵²Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

¹⁵³Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

¹⁵⁴Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

olduğunu, Gazi'nin göstermiş olduğu yolda ilerleyeceğine ve yetkilerini kullanma noktasında sınırsız bir güven içerisinde ona bağlı olacaklarını ileri sürmekteydi.¹⁵⁵ Soydan, savunduğu partinin programından bahsederken gelecekte bu partinin daha önemli işler başaracağını öne sürmekteydi. Diğer partilere yaklaşım tarzı incelendiğinde daha çok eleştirel bir bakış açısıyla hareket ettiği görülecektir. Her ne kadar demokrasi ve çok partili hayatı desteklemiş olsa dahi görüldüğü gibi gizli hislerle tek partili sistemi savunduğu açıklamalarında görülmektedir.

2.2.8.3. Mahmut Soydan'ın Serbest Cumhuriyet Fırkası İle İlgili Görüşleri

Serbest Cumhuriyet Fırkası, mecliste bir muhalefet partisi bulunması düşüncesinden kaynaklanmış ve buna çözüm olarak görülmüştür. Atatürk, yurt gezileri sırasında halkla yaptığı görüşmelerinde Hükümet icraatından şikâyetler olduğunu öğrenmiş, hükümetin daha sıkı denetime tabii bulunmasını kaçınılmaz saymıştı. Atatürk, 10 Haziran 1930'da olağan yurt gezilerinden birine daha çıktı ve 11 Haziran'da İstanbul'a geldi. Aynı yılın Temmuz ayının ikinci yarısında Yalova'da bulunduğu sırada Paris Büyükelçisi Fethi Bey de tatilini geçirmek için İstanbul'a gelmişti. Fethi Bey, çok eski ve yakın arkadaşı idi. Cumhuriyetin ilk meclis başkanlığını ve Başbakanlık görevlerinde bulunmuştu. Fethi Bey, Yalova'da Atatürk tarafından kabul edilmiş, bu görüşme sırasında Atatürk ona yeni bir muhalefet partisi kurulması yönündeki düşüncelerini anlatmış ve güvendiği bir kişi olarak bu partinin başına kendisini geçirmek istediğini söylemiştir. Bu doğrultuda Fethi Bey, 9 Ağustos 1930'da Atatürk'e bir parti kurma isteğini ve kurulacak partinin ana özelliklerini, başlıca prensiplerini açıklayan bir mektup yazmış, Atatürk de Fethi Bey'in mektubuna 11 Ağustos'ta verdiği cevapta uygun görmüş. 12 Ağustos 1930'da İstanbul'da Fethi Bey'in başkanlığında SCF kurulmuş.¹⁵⁶

Çetin Yetkin SCF'nin tabanının oluşumunu değerlendirirken 1923-1930 yılları arasındaki CHF yönetiminin niteliğini ölçü olarak almaktadır. CHF siyasi devrimleri gerçekleştirmiş, ama ekonomik ve sosyal devrimleri gerçekleştirememiş, ülkedeki ekonomik sorunları çözmemiş, halkı yoksulluktan kurtaramamıştı. Yetkin'e göre,

¹⁵⁵ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

¹⁵⁶ Durmuş Yalçın, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, AKDITYK, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005, s. 63-64.

SCF'yi oluşturan taban, Cumhuriyet devrimlerine karşı olanlardan daha fazla, CHF'nin ekonomik politikasından zarar görenlerden olmuştur. Bu ikinci grup halkın “gerici” ya da “karşı devrimci” olduğu söylenemez. CHF'nin cumhuriyet rejimini sağlamlaştırmak için aldığı sert önlemler de aynı zamanda bu amacı aşmıştı. Özgürlükler açısından CHF'ye gösterilen her çeşit tepkiyi de kendiliğinden cumhuriyet rejimine karşı olmakla eşanlamli görmekte olanaksızdı.¹⁵⁷

Bu bağlamda SCF'nin kuruluşundan kısa bir sonra Soydan, özgürlüğün bir ülkede her şeyin üstünde tutulması gerektiği görüşünün kuramsal olarak iyi bir şey olabileceğini, ancak farklı kesimlere karşı hoş gözükme yerine ülkenin faydasına bağlı olabilecek realist devlet yöneticilerinin olmasının önemine değinmekteydi.¹⁵⁸ Buradan hareketle önceki tecrübelerden de faydalanarak siyasi partilerin hayalperest olmamasını, bu sözleriyle yeni kurulacak olan siyasi partilere tavsiye niteliğindeki sözleri sarf etmişti.

Bu konuyla ilgili olarak Soydan, *“Herhangi bir sebeple sıkıntıya düşen halk, tabiatı ile ıstıraplarının mesuliyetini yükleyecek omuzlar arar. Kamiliyeti ve ruhu itibarı ile daima etatist bir idareye bağlı olan Türk milleti, onun içindir ki müşkildemlerinde karşısında mesul olarak yalnız hükümeti görür. Halk böyle müşkül devirlerde en büyük bir tahrik ile hükümet aleyhine ayaklanmaya hazırdır.”*¹⁵⁹ Hâkimiyet-i milliye vurgusu ön plana çıkmaktadır.

İktidarın resmi yayın organı olan Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde SCF kurulmadan önce, *“memleketimizde iktisadî, malî ve içtimaî birçok yapılacak işler vardır; yeni grubun gayesi, bu işleri daha mazbut bir şekilde murakabe etmek olacaktır”* diyordu. Böylece iktidar, muhalefet partisi daha kurulmadan sınırlarını çizmeye çalışıyordu.¹⁶⁰ SCF'nin kurulmasıyla birlikte Türk politik hayatının bir tür sınavdan geçtiği düşüncesinde olan Soydan, bu sınavın Türkiye'nin siyasi yapısının olgunlaşma aşamasını göstereceğine yönelik olan inancını paylaşıyordu.¹⁶¹

¹⁵⁷Hava Özen, *Türk Basınında Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1988, s. 114.

¹⁵⁸Siirt Mebusu Mahmut, “Serbest Cumhuriyet Fırkası” *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Ağustos 1930, s. 1.

¹⁵⁹Siirt Mebusu Mahmud, “İstırapın İçyüzü” *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Kasım 1930, s. 1.

¹⁶⁰ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

¹⁶¹Ömer Obuz, a.g.m., s. 320.

Soydan, SCF'nin kuruluşunun genel olarak olumlu değerlendirmelerle karşılandığını ifade etmekteydi. Başta İsmet Paşa olmak üzere CHF'de yer alanlar da verdikleri açıklamalarda SCF'nin kurulmasına yönelik olumlu düşüncelerini kamuoyuyla paylaşmaktan çekinmiyorlardı. Bu açıklamalara bakıldığında ilk zamanlarda olumlu bakıldığı görüşündeydi. İsmet Paşa, yeni fırkayla ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmıştı: *“Yeni Fırkayı pek tabi olarak telakki ettim. İnşaallah memleket için hayırlı olacaktır.”* Soydan'a göre, CHF'yi savunmakla birlikte yeni fırkaya bakışını açıkça şöyle belirtiyordu: *“Biz nazarlarımızı ve yaptıklarımızı bilerek ve inanarak takip eden adamlarız. Tabi işlerimizi kuvvetten ve inançla izah ve müdafaa edeceğimize şüphe etmeyiniz. Münakaşanın muvaffakiyetlerimizi daha iyi tebarüz ettireceğine eminim. Binaenaleyh Fethi Bey'in teşebbüsünü sevinçle karşıladım.”*¹⁶² Bu açıklamadan hareketle SCF'nin kuruluşu hükümet kanadında olumlu karşılanmıştı.

İktidar Partisi olan CHF'de SCF'nin kuruluşu böyle karşılanırken, halk kanadında ise yeni fırkaya karşı zamanla büyük bir ilginin ve desteğin önemine değinen Soydan, o güne kadar kapalı bir rejimle yaşamak mecburiyetinde bırakılan halk, SCF'nin kuruluşunu ilk dönemlerde kuşkuyla karşıladığı düşüncesindeydi. Ancak halk, bu kuruluşun Mustafa Kemal tarafından desteklendiğini, iktidarın da olumlu yaklaştığını görünce, yeni partiye olumlu yaklaşmıştı.¹⁶³

Ahmet Ağaoğlu'da SCF kurulur kurulmaz ortaya Türk halkının ikiye bölündüğü varsayımın çıktığını, buna göre, Cumhuriyetin bütün şartlarını yerine getiren efendi ve centilmenlerin CHF tarafına gittiğini, SCF tarafına geçenler ise şu kişilerden oluştuğunu belirtir: *“Hep baldırı çıplaklardan, ipsiz sapsız, sokak süprüntülerinden, yankesicilerden veyahut saltanat ve hilafet arkasına koşan, fesin ve Arap hurufatının avdetini arzu eden, devlet ve millete hiçbir alaka ve münasebetleri olmayan, talih ve saadetlerini sokak gürültülerinde, meydan iğtişâşlarında arayan bir takım yeşil bayraklı ve gök sarıklı sergüzeştçi halitadan ibarettir.”* Ağaoğlu'na göre, İzmir'de SCF'nin halk zengin olduğu, CHF gibi devlet hazinesine göz dikmedikleri ve basınıyla birlikte daha aydın oldukları için desteklemişlerdi.¹⁶⁴

¹⁶² Siirt Mebusu Mahmud, “Yeni Fırka” *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Ağustos 1930, s. 1.

¹⁶³ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

¹⁶⁴ Hava Özen, a.g.t., s. 142.

SCF'ye karşı olumlu havanın giderek yerini olumsuz değerlendirmelere bıraktığını. Özellikle hükümet kanadından yapılan sert eleştirilerin dikkatlerden kaçmadığı ve bu bağlamda SCF'nin lideri Ali Fethi Bey'e yönelik İsmet Paşa'nın şu ifadeleri bu olumsuz havanın giderek değiştiğine kanıt olarak gösterilebilir: *"Muhterem Efendiler, karşı taraf lideri Ali Fethi Bey'in Halk Fırkası programı, hükümetin icraatı gibi muhtelif vesilelerle söyledikleri sözlerde hakikaten güzel şeyler buldum. Çok mahirane taktikler, politika tuzakları vardır. Bizde epeyce gün ve tenkitler görmüş olduğumuz için güzel taktikzannettiğimizbutuzakları ve oyunları birer birer teşhir etmekten kendilerini zevkıyap edeceğimizi zannederim."*¹⁶⁵ Görüldüğü gibi SCF üzerinden Ali Fethi Bey'i sert bir şekilde eleştiri konusu yapan İsmet Paşa'nın bu tutumu, yeni kurulan fırkanın politik davrandığını ve gerçeklikten uzak bir programla hareket ettiği vurgusu ön plana çıkmaktadır.

Soydan, yapılan yorumlara, açıklanan görüşlere karşın SCF'nin doğuşunu Türk siyasi hayatında tek parti döneminin demokrasiye geçiş denemesi olarak tanımlanmaktaydı. Çünkü muhalif bir partinin varlığıyla ülkede *"inkılâp fikirlerinin, sorumluluk hislerinin"* daha da güçleneceğine yönelik olan inancı tamdı. Dolayısıyla SCF'yi büyük bir ihtiyaca cevap bir siyasi teşekkül olarak görerek bu partinin mesaisini sekteye uğratacak hareketlerde bulunmayacaklarını belirtmekteydi. Ayrıca SCF'nin doğuşunun CHF'yi faaliyete ve harekete yönlendirdiğini, artık CHF'nin de tekrar Millî Mücadele döneminin ruhu ve heyecanı ile çalışmaya başlayacağını ileri sürmekteydi. Yeni partinin kuruluşunu önemli gören Soydan'ın *"yeni safha"* olarak nitelendirdiği bu aşamada vatandaşların sorunlarını aktarabileceği, iktidarın icraatlarından hesap sorabileceği bir sürece girildiğini öne sürmekteydi. Ancak SCF'ye yaklaşımındaki bu pozitif hava, kısa bir zaman dilimi içerisinde koşullar değiştikçe bozuldu. CHF muhaliflerinden SCF'ın etrafında kümelenmesi ve hatta bu partinin propagandaları, Soydan'ın rahatsızlık duymasına neden oldu. Öyle ki artık ikaz ve hatırlatma safhasına geçti. SCF'nin kuruluşunu Türkiye ve CHF'nin iki önemli ismi olan Atatürk ile İsmet İnönü'nün sağladığını belirtme gereksinimini şu sözlerle ifade etmekteydi.¹⁶⁶

¹⁶⁵TBMM Zabıt Ceridesi, İnikat: 84, C.21, 2. 10. 1930, s. 58.

¹⁶⁶Ömer Obuz, a.g.m., s. 321, Siirt Mebusu Mahmud, "Serbest Cumhuriyet Fırkası" *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Ağustos 1930, s. 1.

“Niçin unutuluyor ki yeni fırkanın doğuşunu ve onun inkişafını en ziyade isteyenler; bugün iktidar mevkiinde bulunan Cumhuriyet Halk Fırkası’nın umumi reisi olan Gazidir. Bu fırkanın umumi reisliğini vekâleten yapan İsmet Paşadır! Ne çabuk unuttuk: memleketi tek bir fırka ile idare etmek fikri, kat’i bir zaruretin mahsulü idi.”

Soydan, muhalefet partisinin eleştirilerinden ve bunun basındaki hoşgörölü ve iyi niyetli yansımalarından söz ederken, *“bütün bu ithamlara cevap bile verilmiyor, bu nasıl bir fırka zihniyeti?”*¹⁶⁷ diye dile getirmekten çekinmiyordu. Buradan hangi suçlamalardan söz edildiğı merak uyandırmaktaydı. SCF’nin kurulmasından sonra iktidar kanadında olan Soydan, bu tür söylemlerle karşı saldırıya geçmekten söz etmişti.

Soydan, SCF’nin kurulmasından kısa bir süre sonra açıkça uyarıyordu: *“Liderlerinin, müesseslerinin, bütün samimiyet hüsnü niyetlerine rağmen, SCF, hâlin zaruretlerine, ihtiyaçlarına cevap verecek yolda asilane hareke edebilecek mi? Şöyle devam ediyordu: “Bu memlekette yalnız cumhuriyetçi partiler yaşayabilir. Cumhuriyetçilik fikri yaşayabilir. Bu hakikati, gerek dâhilde, gerekse hariçte maziye bakan, irticâî politikalarından medet umam unsurların dikkatini tahrik için tekrara lüzum görüyoruz.”* Şeklinde düşüncelerini belirtirken aslında burada muhalefeti uyarma ihtiyacı hissetmiş olmalı ki yazma gereğı duymuştu.

TPCF’den olduğu gibi SCF’den de samimiyet bekleyen Soydan, yeni parti mensuplarının yaptıkları eleştirilerde bunu gözetmelerini istemekteydi. Böylece eleştirilerde ciddiyetin ve samimiyetin korunmasının Türkiye’nin siyasi hayatına çok parlak bir ivme kazandıracağını vurgulamaktaydı.¹⁶⁸ Türkiye’nin siyasi olgunlaşmasının bu aşamalara bağılı olduğuna dikkat çekmeye çalışan Soydan, asıl anlatmak istediğı şey yapılan eleştirilerin samimi olması gerektiğı ve aynı zamanda Türkiye’nin siyasi hayatına olumlu hava katmasının önemi açıklamalarındaön plana çıkmaktadır.

Soydan, Türk siyasi hayatında İsmet Paşa’yı ve CHF’yi ayrı bir konumda görmekteydi. İsmet Paşa ve CHF’nin her yönüyle Türk milletinin güven ve itimadına layık olduğu düşüncesindeydi. İsmet Paşa, Hükümetin izleyeceği politikanın genel olarak ve ana hatlarında bir değışikliğin olmayacağını ifade etmekteydi. İçte izlenecek politikanın temel amacının halkın huzuru ve güvenliğinin sağlanmasıydı. Bunun yanı

¹⁶⁷ Siirt Mebusu Mahmud, “Serbest Fırka” *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Ağustos 1930, s. 1.

¹⁶⁸ Ömer Obuz, a.g.m., s. 321.

sıra mali gücünü arttırmak için yeni arayışların önemine değinmekteydi. Dış politikada da komşularla sıfır problem ilkesiyle hareket edilmesinin dışında komşularla dostluk havası içinde ve samimi ilişkilerin kurulmasının dış politikanın amacını oluşturmaktaydı. İsmet Paşa'nın açıklamalarından sonra SCF'nin lideri Fethi Bey'in de açıklamalarda bulunduğunu dile getiren Soydan, bu ikisi arasında bir kıyaslama yaptığını, ancak Fethi Bey'in açıklamalarıyla İsmet Paşa'nın açıklamaları arasında bir uçurumun olduğu görüşündeydi. İsmet Paşa'nın açıklamalarında devletin önemli meseleleri, partisinin ana prensipleri, ülkenin iç ve dış politikası ve hükümetin mali ve iktisadi politikalarının ele alındığını, kısacası devlet mekanizmasının daha iyi ve düzenli bir şekilde işlenmesinin önemi üzerinde durduğunu ifade etmekteydi.¹⁶⁹ Soydan'ın, İsmet Paşa'ya karşı tutumundan hiçbir şekilde ters düşmemeye gayret etmesi ise dikkatlerden kaçmayan önemli bir detaydı.

Soydan, Fethi Bey'in açıklamalarından açıktan kaçındığını, partisinin çeşitli meselelerde görüşünün ne olduğunu, bu meselelere nasıl yaklaştığını açık bir şekilde açıklamasını arzu etmekteydi.¹⁷⁰ Buradan hareketle Soydan, SCF ve yöneticilerinin muhalefet oldukları CHF'ye karşı aldıkları tutumdan dolayı Türkiye'deki meselelere karşı duyarsız ve ilgisiz olduğu görüşündeydi.

Soydan, SCF'nin Türkiye'nin içerisinde bulunduğu durumla ilgili olarak yaklaşımını ve görüşünü öğrenmek için şu soruları yöneltmekteydi; demiryolu, vergi, üretim ve hükümetin dış politika çizgisiyle ilgili olarak yaklaşımını öğrenmek arzusundaydı. Ancak SCF'yi kaçamaklı cevaplarla yaklaşmasını ve duyarsız tavırlarından dolayı eleştirmektedir.¹⁷¹

CHF çevresi demiryolu yapımında SCF'nin bu konudaki tutumundan yararlanarak, onları demiryolu yapımına tamamen karşı olduklarını göstermeye çalışmaları ise bu iki partinin giderek birbirlerine karşı tavır sergilemelerine neden olmuştu. Ancak SCF'nin bu konuyla ilgili olarak açıklamaları gecikmemişti. SCF'nin demiryolu yapımına karşı olduğu söylemlerinin yanlış olduğunu, aksine yapımındaki ağır koşullara karşı olduklarını, masrafların yalnızca halka yükletilerek ülkenin ekonomik gücünü aştığını belirtmişti. Soydan, demiryolu politikasının gereğini

¹⁶⁹TBMM Zabıt Ceridesi, İnikat: 84, C.21, 2. 10. 1930, s. 51.

¹⁷⁰TBMM Zabıt Ceridesi, İnikat: 84, C.21, 2. 10. 1930, s. 51.

¹⁷¹TBMM Zabıt Ceridesi, İnikat: 84, C.21, 2. 10. 1930, s. 51.

savunurken aynı zamanda da Fethi Bey'in İzmir söylevindeki sözleri le son açıklaması arasında çelişki olduğunu savunur.¹⁷² Buradan hareketle ilişkilerin giderek bozulduğunu ve birbirlerine karşı muhalefet havasının giderek yükselmesine sebep olmuştu.

Yukarıda bahsedilen sebeplerden dolayı Soydan'ın SCF'ye yönelik yaklaşım tarzı giderek sertleşmişti. Ancak asıl kırılma noktası Fethi Okyar'ın İzmir'de söylediği nutuktan sonra olduğu söylenilebilir.¹⁷³ SCF'nin kuruluşunu hararetle karşılayan yerlerden biri olan İzmir'e gelen Fethi Okyar'ın, 7 Eylül 1930 tarihinde Alsancak Stadyumunda büyük bir kitleye karşı yaptığı konuşma Soydan'ı hayli etkilemişti.¹⁷⁴ Hükümetin de yaklaşımı bu doğrultuydu.

Soydan'a göre, 1930 Belediye seçimleri olaylı olmuş, CHF ile SCF arasındaki ilişkileri onarılmayacak ölçüde bozmuştu. CHF liderlerinin, seçimlerde her şeyin iyi olacağına ve bu bağlamda güvenli bir ortamın hâkim olacağına teminatını vermişlerdi. Ancak bir süre sonra SCF yöneticileri seçimlerde yolsuzluğun olduğunu öne sürmüşlerdi. SCF'lilere göre bu durumun sorumlusu CHF'ydi. CHF'lilerde durumun aksi olduğunu, asıl sorumluların SCF ve yöneticileri olduğu görüşü hâkimdi. Onlara göre SCF taraftarları seçim güvenliğini çığnemişlerdi, güvenlik güçlerine saldırılarda bulunmuşlardı. Soydan, olayları yaratanların ve bu durumun meydana gelmesinde SCF ve taraftarlarının etkisinin olduğu görüşündeydi. SCF taraftarları İzmir'de sağa sola saldırarak bu saldırı sonucunda bir polisin yaralandığını, parayla tutulan adamların seçim sandıklarına saldırdıklarını, oyları çaldıkları, oy kullanmak için gelen Halk Fırkası'ndan bazılarının SCF'lilerce uzaklaştırıldığını ekliyordu.¹⁷⁵ Görüldüğü gibi seçimlerde yaşanan bu durumdan dolayı iki parti arasında çatallaşmanın meydana gelmesi dikkatlerden kaçmıyordu. Soydan, partinin kurulması noktasında demokrasi adına önemli bir adım olarak gördüğü SCF'yi ancak yapılan bunca fenalıklardan sonra partiye olan düşüncesinin değişmesine neden olmuştu.

Soydan, SCF'nin kuruluşunda benimsediği tutumu şu sözlerle değiştirmişti: *"Pek yazık bütün ümitlerimiz, temennilerimiz boşa çıktı. SCF'nin liderinin İzmir nutkunda daima açıklıktan kaçtığını, dile getirdiği meselelerde açık bulunmadığı ile*

¹⁷² Siirt Mebusu Mahmud, "Fırkacılık" *Hâkimiyet-i Milliye*, 7-8-9 Eylül 1930, s. 1.

¹⁷³ Ömer Obuz, a.g.m., s. 322.

¹⁷⁴ Siirt Mebusu Mahmud, "Serbest Cumhuriyet Fırkası" *Hâkimiyet-i Milliye*, 5-7-8 Eylül 1930, s. 1.

¹⁷⁵ Siirt Mebusu Mahmut, "Politikacılık, Vatandaşlık" *Milliyet*, 13 Ekim 1930. s. 1.

ilgiliydi. Soydan, eleştirdiği işlerin, savunmasına yeltendiği politikanın ameli çarelerini, uygulama yollarını göstermediğini öne sürmekteydi. Ona göre, gönül isterdi ki doğuşunu bu sütunlarda o kadar sıcak ve samimi bir şekilde alkışladığımız yeni kuruluşun programını, prensiplerini açıklarken fırkanın lideri; yalnız ve yalnız hakikatten, ciddiyetten ve açıktan kuvvet alsın, fakat böyle olmadı.’’Demokrasiye ve Türk siyasi hayatına katkı sağlayamadığı düşüncesinde olan Soydan, bu olumsuz durumlar doğrultusunda SCF’nin kapatılmasının olumlu bir durum olarak değerlendirmekteydi.¹⁷⁶

İş ve çalışma dünyası dışında siyasi bir kimliğe de sahip olan Soydan, ülkenin içinde bulunduğu siyasi durumu yakından takip ederek, ülkenin çıkarlarına ve menfaatlerine zarar veren siyasi oluşumların yanlış hareketlerini eleştiren yazılar kaleme alarak tepkisini bu şekilde dile getirmekten çekinmediği değerlendirmelerinde ön plana çıkmaktaydı.

2.2.9. Mahmut Soydan ve Kadro

Ocak 1932 – Aralık 1935 tarihleri arasında yayın yapan bir derginin adı olan Kadro aynı zamanda bir hareketin adı olarak da kullanılmıştır. Kadro dergisi Mustafa Kemal’e yakın bir takım eski sosyalist aydınlar grubunun yayınladığı bir dergidir. Kadro, Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, Burhan Asaf Belge, İsmail Hüsrev Tökin ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi önemli isimler tarafından yayın hayatına başlamıştı.¹⁷⁷ Ancak yayın hayatına başlamasından kısa bir süre sonra, tepkileri üzerine çekmekte gecikmemiştir. Dergiye karşı olanların özellikle altını çizdikleri nokta, savunduğu düşüncelerin Marksizm’den alındığı ile ilgiliydi. Dergiye karşı çıkanlardan biri de Mahmut Soydan idi. Kadroculara karşı komünist suçlaması CHF Milletvekili Mahmut Soydan tarafından Milliyet gazetesinde dile getirilmiştir. Doğrudan olmasa da dolaylı yoldan Kadronun fikirlerinin komünist partilerin fikirlerinin tercümesi olduğu dile getirilmiştir. Şevket Süreyya, özellikle iş ve sermaye çevresinin Milliyet gazetesi etrafında toplandığını ve bu gazete aracılığıyla Kadroya karşı komünistlik suçlaması yapıldığını, kendilerinin bunu pek ciddiye almadığını ve bu muhalefetin fikir bakımından zayıf olduğunu ileri sürmektedir. Şevket Süreyya, Mahmut Soydan’a Kadro

¹⁷⁶Ömer Obuz, a.g.m., s.

¹⁷⁷Lütfi Sunar, “Kadro Dergisi/Hareketi ve Etkileri”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 2004, s. 511.

dergisinde cevap vermiş, onu düşüncelerini ispata ve bu düşüncelerini parti huzurunda da paylaşmaya davet etmiştir. Mahmut Soydan, Milliyet gazetesinde yazılarına devam etmiş ve Kadronun fikirlerinin Marksizm'den kaynaklandığını ve bunları açıklayacağını belirtmişse de bu durum gerçekleşmemiştir.¹⁷⁸ İş Bankasının ve dolayısıyla Mahmut Soydan'ın, devletçiliği, özel sermaye koruyuculuğu biçiminde algılayıp tasarlandığı hatırlandığında, Kadro'nun savunduklarının bu karşı görüş için gerekli argümanları barındırdığı görülecektir.

Kadro'ya göre, devletin iktisat politikası ancak bir plan çerçevesi dâhilinde uygulanabilir. Bu plan, milli iktisadın kendi kendine bireyci esaslar dâhilinde gelişiminin aksi bir sistemi ifade etmektedir. Bununla birlikte söz konusu plan, hiçbir zaman özel mülkiyetin tasfiyesine dayalı sosyalist bir plan değildir; yalnızca büyük sanayi, bankalar, dış ticaret ve ulaştırma işleri gibi milli iktisadın kumanda merkezlerini devletin eline bırakan ve böylelikle milli iktisadı gerçekleştirecek bir programdır.¹⁷⁹ Dolayısıyla, İsmail Hüsrev Tökin'in satırlarında özetlemiş olan Kadro'nun devletçilik anlayışı kuşkusuz yerli özel sermayeyi ve Soydan'ı rahatsız edecektir. Bir kere, Kadro'nun yalnızca bankalar konusunda düşündükleri bile Soydan'ın hoşnutsuzluk duyması için yeterli bir nedendir. Banka sistemi üzerinde yaygın kontroller getirilmesine Mahmut Soydan, daha 1930 yılında Hâkimiyet-i Milliye'de karşı çıkmıştır.¹⁸⁰

Ancak Mahmut Soydan'ın ve İş Banka'sı grubunun dergiye karşı çıkması için birçok neden bulunmaktadır. Milliyet gazetesinin sütunlarında Kadro ile sürtüşmesi, İsmet Paşa'nın Yakup Kadri Bey'in isteğiyle, kaleme aldığı "*Fırkamızın Devletçilik Vasfı*" yazısının dergide yayınlanması sonucunda olmuştur. İsmet Paşa'nın burada dile getirdiği görüşler, ne Kadro'nun ki gibi etkin bir devletçilik ne de Siirt Mebusu ve İş Bankası çevresinin anladığı gibi özel sermaye koruyuculuğu devletçiliğine yakındır. Bununla birlikte, Kadro'nun devletçiliğine daha yakındır.¹⁸¹

¹⁷⁸ Abbas Özfirat, *Türkiye'de Sivil Muhalefet: Kadro Hareketi (1932-1934)*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya 2009, s. 93.

¹⁷⁹ İsmail Hüsrev Tökin, "Milli Kurtuluş Devletçiliği", *Kadro Dergisi*, Sayı: 19, Temmuz 1933, s. 30-31.

¹⁸⁰ Gül Karagöz Kızılca, "Milliyet, Mahmut Soydan ve Devletçilik Tartışmaları", *Selçuk İletişim Dergisi*, Konya 2003, C. 2, S.4, s. 143.

¹⁸¹ Gül Karagöz Kızılca, a.g.m., s. 144.

Mahmut Soydan, hiçbir zaman açıkça İsmet Paşa'nın yaklaşımını eleştirmemiştir. Ancak, Paşa'nın yazdıklarının yorumlayışı, rahatsız olduklarını ortaya koyması açısından ilginç özellikler taşımaktadır. Cumhuriyet'in yaptığı gibi Başvekilin yazısının tamamını yayınlamamış, bunun yerine kendi devletçilik anlayışını güçlendirerek alıntılarla verme yolunu seçmiştir. Mahmut Soydan 4 Mayıs 1934 tarihine kadar Kadro dergisine herhangi bir yazı yazmamıştır.¹⁸²

Soydan, “*Kadro ve inkılâptaki esaslar, Komünist esaslardan alınmıştır.*” Milliyet'teki yazısından Kadro'yu Komünizm üzerinden sert bir şekilde eleştirmektedir. Kadro ile ilgili değerlendirmelerinde; “*yalnız vicdani değil, aynı zamanda milli bir vazife ile de karşılaşmış bulunuyorum*” diyordu. Kadroya karşı durmayı adeta milli bir görev sayan ve bu yaklaşımı kamuoyuyla paylaşmayı ve kamuoyunu aydınlatmayı kendisine bir vazife olarak görmekteydi.¹⁸³

Kadro ile arasının açılmasının sebebi, devletçilik anlayışında ortaya koyulan farklı yaklaşımlardan kaynaklanmaktaydı. İsmet Paşa'nın “*Fırkamızın devletçilik vasfı*” başlıklı yazısını değerlendiren Soydan, açık bir şekilde İsmet Paşa'nın yaklaşımını eleştirmemişti. İsmet Paşa'nın ortaya attığı devletçilik yorumu ile Kadro'nun devletçilik anlayışının taban tabana zıt olduğu düşüncesindeydi. Ancak yorumlayışındaki farklılıklar dikkat çekiciydi. Paşa'nın bu makalede yeni bir iddiada olmadığını öne sürmekteydi. Soydan, bu düşüncesine uygun olarak şöyle yazmıştı: “*HalkFırkası'nın devletçiliği fırka programımızın ruhunda, esasında mevcuttur.*” HalkFırkası'nın devletçiliği, Komünist bir rejimin ideolojisini benimseyenlerin elinde, ülkenin zararı için kullanılamazdı. Devletçiliğin, komünist bir cemiyete geçen “İntikal devresine” has bir devletçilik, bir devlet sermayedarlığı olmadığı düşüncesindeydi. “*Bütün kararlarımız, hareketlerimiz, teşebbüslerimiz yalnız ve yalnız fırka programının prensiplerine istinat edebilir.*” Kadrocuların savundukları devletçiliğin kaynağını kanıtlarıyla göstereceğini dile getiren Soydan, başvekilin, Halk Fırkası'nın program ve umdelerine tamamen uygun olan yazılarını kendi tezleriymiş gibi göstermeye yeltenen hürmetsizlerinkim olduğunu herkes görecektir. Konuyla ilgili olarak şöyle ifade etmekteydi: “*İspat edemeyeceğim bir davayı ortaya atmak âdetim değildir.*”¹⁸⁴ Burada

¹⁸² Gül Karagöz Kızılca, a.g.m., s. 144-145.

¹⁸³ Siirt Mebusu Mahmut, “Vicedani Bir Vazife”, *Milliyet*, 30 Aralık 1933, s. 1.

¹⁸⁴ Siirt Mebusu Mahmut, a.g.e., s. 1.

açık bir şekilde Kadrocuların savundukları düşüncelerin çalıntı olduğunu vurgulamaktaydı.

Bir başka konu olan “*Orijinal ve Türk milletine has*” diye ileri sürülen bazı tezlerin Komünizm ve Bolşevizm’in yayın ve prensiplerinden alındığını dile getiren Soydan, bu ifadelerin genel olduğunu, Kadro’ya ya da Kadroculara has olmadığını vurgulamaktaydı. Buna karşın Kadro Dergisi’nin bu sözlerden alındığını, bu ifadeler üzerinden karşı cephe alarak, bu iddiayı ispatlamayı içeren bir mektup aldığını ifade etmekteydi.¹⁸⁵ Kadroculara Komünist suçlaması Soydan’ın sahibi olduğu Milliyet gazetesinde doğrudan olmasa bile dolaylı yönden yapılmıştı.

¹⁸⁵ Siirt Mebusu Mahmut, a.g.e., s. 1.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MAHMUT SOYDAN'IN DIŞ POLİTİKAYA YAKLAŞIMI

3.1. Türkiye'nin Doğu Devletleriyle İlişkileri

3.1.1. Türkiye-İran İlişkileri

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra Türk-İran ilişkileri herhangi olumlu bir gelişme göstermemişti. Bunun da sebebi, siyasal nitelikten olmaktan ziyade, Türk – İran sınırında eksik olmayan anlaşmazlıklar ve olaylardı. Bu olaylar, esasında her iki tarafın da, sınır bölgesinde yaşayan kabile ve aşiretler üzerinde sıkı ve yeterli bir kontrol kuramamış olmalarından doğmaktaydı. Türkiye Musul meselesini tasfiye edip Türk – İran sınırını kesin şekline ulaştırdıktan sonra, Türkiye ile İran arasında da, sınır meselesi konusunda 22 Nisan 1926 da bir Güvenlik ve Dostluk Antlaşması imzalanmıştı. Fakat bu antlaşma sınır meselelerinin çözümüne kesin olarak son verecek kadar yeterli olmadı. Sınır olayları huzursuzluk konusu olmaya devam etti ve hatta bir ara iki devletin ilişkileri gerginleşti. Bu antlaşmadan sonra iki komşu devlet arasında yapılacak olan dostluğun temelini oluşturması bakımından oldukça önemliydi. Bu bağlamda bölge devletlerinin karşılıklı ilişkilerin gelişmesine de katkısı olmuştu. Bu anlamda İran, Türkiye ve Rusya'nın kendisine yönelik olumsuz bir durumu karşısında güvende hissetmişti.¹⁸⁶ İki tarafın da iyi niyeti üstün geldiğinden, 1928'de imzalanan bir protokolle 1926 antlaşması daha etkili bir hale getirildiği gibi, 1932'de de bir Uzlaşma, Adli Tesviye ve Hakem Antlaşması imzalandı ve sınır da kesin olarak tespit edildi. Bu antlaşmadan sonra Türkiye ile İran arasında ilişkiler düzelme yoluna girdi. Şah Rıza'nın Türkiye'yi ziyareti samimi ilişkilerin kurulmasına vesile olmuştu.¹⁸⁷

Soydan, Türk-İran ilişkilerinde güvenlik eksenli bir yaklaşım göstererek, bir sınır güvenliği bağlamında yaklaşmaktaydı.

Soydan'a göre, Doğu sınırimızda yer alan İran ile dostluğumuz çok eskilere dayanmaktaydı. Bu bağlamda her iki komşu devletin dostluk ilişkilerinde bu kadar geç kalınması üzüntü verici bir durumdu. Soydan, Türkiye'nin doğu ve doğu devletleriyle iyi ilişkiler içerisinde bulunması batı dünyasının bu durumdan endişe duymasına neden olduğu düşüncesindeydi. Özellikle Türkiye'nin, Rusya ve İran ile politik anlamda iyi

¹⁸⁶BCA: 030.18.11.193.42.

¹⁸⁷Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2007, s. 332.

ilişkiler içerisinde bulunması ve bu bağlamda doğu sınırını güvence altına almak isteyişi gayet doğal karşılanmalıydı. Bu amaçla İran'ın en saygın devlet adamlarından Akay Timur Taş'ın Ankara'ya gelmesi iki ülke ilişkileri açısından oldukça önemli bir adımdı. İran elçisinin Türkiye'yi ziyaret edeceği haberi, bir süreden beridir bazı ülkelerin kamuoyunda çeşitli yankılara yol açtığını söylemekteydi. Hatta bu bağlamda Türkiye, İran, Afganistan ve Rusya hükümetleri arasında bir güvenlik antlaşmasının imzalanacağı haberleri söz konusuydu. Batının endişesi Türkiye'nin doğuya yönelik politika güttüğü görüşündeydi. Ona göre, birbirleriyle komşu olmaları ve bu sebeple birbirlerine karşı daima ilişki içinde olmaları gayet doğal karşılanmalıydı. Bu bağlamda yeniden bir antlaşma imzalanmasına gerek yoktu. *“O halde bu ziyaretin anlamı nedir? Biz buradan ne çıkarmalıyız? Her şeyden önce bu ziyarette gizli amaçlar, önemli hedeflerin olmadığı.”* Bu ziyaretin önemini ise Soydan, şöyle ifade etmekteydi: *“Türkiye ile İran arasında kurulacak olan ve bu dostane ilişkilerden faydalanarak iki ülke arasında ekonomik ve idari anlamda dostluk havası içinde ilişkilerin geliştirilmesi amacı dışında başka anlamlar yüklemek gereksizdi.”*¹⁸⁸

Soydan, Türk- İran ilişkilerinde İran'ın bağımsız bir çizgi izlemesini büyük bir hata olarak değerlendirirken, Pehlevi dönemini ayrı bir yere koymaktaydı. Eleştiri okları daha çok Pehlevi öncesi döneme aitti. Pehlevi dönemini farklı değerlendirmesine karşın İran'ın iç durumu ve pozisyonu ile ilgili çok fazla bilgi sahibi olmadıklarını Kaçar Hanedanının nasıl düştüğünü, Pehlevi dönemi ile birlikte değişen politik yaklaşımların kıstaslarının ne olduğunu, İran için de aynı şeylerin geçerli olduğunu belirterek bu bilinmezliklerin açıklığa kavuşturulmasını, geçmiş tarihte düşmanlıkların ve propagandaların iki devlet ilişkilerini olumsuz etkileyeceğini düşünmekteydi.¹⁸⁹

Soydan buradan hareketle iki ülkenin ilişkilerinin etkilediği tarihsel süreci okumaya yöneldi. Kaçar Hanedanı döneminde İran'da millet egemenliğine dayalı bir İran hükümetinin olduğunu iddia etmek çok zordu. Aslında Kaçarlar zamanında iktidara gelen hükümetlerin gücünü millete dayandırdıkları, milletten güç aldıkları düşüncesi doğru bir düşünce değildi. O zaman hükümetlerinin dayanmak istedikleri kuvvet noktasının açıklanması, bizde Ferit Paşa ve Sultan hükümetinin dayanak noktalarının açıklama derecesi paralellik gösterir. Her iki hükümette milletin desteğinden uzak

¹⁸⁸Siirt Mebusu Mahmud, “Türkiye ile İran” *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Kasım 1926, s. 1.

¹⁸⁹Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

olduğu düşüncesindeydi. Soydan'ın iddiası şöyleydi, İran'ı baskı rejiminden kurtarmış, bağımsız İran düşüncesini yerleştiren, milletinden kuvvet alarak bir ordu meydana getirmiş, İran derebeyliklerini birer birer ortadan kaldırarak ülkede birliği sağlamış, dış politikada İran'ı dış etkilere oyuncak yapmaktan kurtaran kişi, Rıza Şah'tı.¹⁹⁰

Ona göre, İran için tek ümit kaynağı, onun açtığı yoldan yürümektir. Rıza Şah'ı basit bir takım görüşlere göre değerlendirmek hataydı. Rıza Şah, tarihinin kendisine bırakmış olduğu önemli görevi çok güzel bir şekilde yerine getirmiş, olaylar ve güçlükler önünde durmayı bilmiş, ülkenin büyük meseleleriyle uğraşarak bu uğraşlar sonucunda başarılı olmuş, İran'da ulus ve milliyet fikirlerini yerleştirmiş önemli bir kişiydi. Şah'ın senelerce süren bu çalışmasında kendilerine yardımcı olan bir diğer kişide Akay Timur Taş idi. Soydan, İran'da köklü devrimlerin yerleşmesinde Akay Timur'un önemli bir rol üstlendiğini vurgulamaktaydı. Bu kişiyle İran siyasetinin geniş bir perspektif kazanmış olduğunu ileri sürmekteydi. Soydan'a göre, kendisini yetiştirmiş, eğitimini batıda yapmış, hayatının önemli bir kısmını il valiliklerinde, mecliste ve bakanlıkta geçirmişti. İran'ın bu adamdan faydalanması gerektiği konusunda önemle üzerinde durmaktaydı. Soydan, Akay Timur Taş'ın Türkiye'yi yakından görmeleri, Türkiye'nin milli kanaat ve milli fedakârlıklarının örneği olan kişilerle ilişkide bulunmaları her iki ülke arasında ki dostane ilişkilere takviyede bulunacağına ve gelecek için hayırlı sonuçların elde edileceğini vurgulamaktaydı. İki taraf hükümetlerinin ciddi bir şekilde çalışmalarını değerlendirdikten sonra, iki komşu devlet arasında zamanın gerektirdiği durumlar için kuvvetli bir dostluk bağının kurulması her iki ülke için çok önemli ve faydalı olacağına yönelik olan inancı tamdı.¹⁹¹

Soydan, Cumhurbaşkanının bu bağlamda iki ülke ilişkileri ile ilgili olarak TBMM'deki konuşmalarında bu noktayı bütün açıklığıyla dile getirmişlerdi. Cumhurbaşkanı: *“Komşumuzun hedeflerinde başarılı olmasından dolayı Türkiye'nin oldukça memnun kalacağını dile getirmişlerdi.”* İran kamuoyunun da bu gerçeği olduğu gibi bilmesini istemekteydi. Türkiye'nin güvenlik ve barış amaçlarına uygun bir şekilde hareket etmesinin sonucu olarak İran ile bir antlaşmanın yapılması bu açıdan oldukça önemli bir adam olarak değerlendirmekteydi. Bu bağlamda Türkiye'nin komşularıyla dost içinde yaşamanın verdiği sorumlulukla İtalya, Afganistan ile imzalanan

¹⁹⁰ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

¹⁹¹ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

antlaşmalardan sonra İran ile de antlaşmanın yapılmasını iki ülke ilişkileri açısından oldukça önemli olduğu görüşündeydi. Soydan'a göre, iki komşu arasında aslında var olan samimi kardeşlik duygularının bir antlaşmayla da onaylanması her iki taraf için olduğu kadar doğu sınırı için barış ve güvenliğin sağlanması açısından oldukça faydalıydı. Soydan'ın yakındığı nokta şuydu: *“Bu antlaşmanın gereksiz yere bu kadar gecikmesiydi.”* Soydan, meydana gelen gecikmeden dolayı olumsuz anlamlar çıkarmanın yersiz olduğunu savunmaktaydı. Ona göre, mesafenin oluşması, savaş ortamının etkileri başlı başına bir sebepti. Tahran'da imzalanan protokol Türk ve İran yöneticilerinin akıllı ve durumun gerektirdiği gibi her şeyden önce samimi olduklarını ve iki ülke ilişkileri için bu adımın oldukça önemli olduğu düşüncesindeydi. Türkiye, İran ile olan ilişkilerinde daima uzlaşmacı ve uysal bir tavır takındığından dolayı iki ülke ilişkileri açısından önemli konular çerçevesinde Ankara'da meydana gelen görüşmenin olumlu sonuçlanması kaçınılmazdı.¹⁹²

Bu bağlamda Soydan, Türk-İran ilişkilerinin gelişiminde İran büyükelçisinin Türkiye'de bulunması iki ülke arasındaki dostluk köprülerinin kurulması noktasında oldukça önemli olduğunu vurgulamaktaydı. Türkiye ve İran'ın çağdaşlaşma yolunda ciddi çaba sarf etmeleri gerektiği görüşündeydi. Bundan dolayı her iki ülkenin de çeşitli hayali politikalardan vazgeçerek, gerçekçi bir politika izleyerek yalnız güven içinde yaşamaktan ve bunun dışında dış politikalarında barış ve güvenliğin esas olduğu bir prensip içerisinde, milli sınırlarını korumak yolunda başka amaçlarının olmayacağı düşüncesindeydi. Ona göre, Türkiye, İran ve Afganistan arasında imzalanan sözleşmeleri olumsuz yorumlayacakların bu gerçeği bilmeleri iki ülkenin dış politikalarında farklı amaçlar içerisinde olmadığını anlamaları açısından önemliydi. Soydan, şu noktayı altını çizerek ifade etmekteydi: *“Türkiye'nin Rusya, Afganistan ve İran ile sıkı bir ilişkiyle dostluk antlaşması imzalaması bağımsız ve özel bir doğu politikası izlediği yönündeki düşüncelerin yersiz olduğu yönündeydi.”* Türkiye'nin, bu bağlamda bütün dünya devletleriyle ilişkide bulunmasına atıfta bulunarak aslında İtalya ile de aynı ortam ve şartlar ölçüsünde bir antlaşmanın imzalanması ilişkilerimiz açısından önemli olduğunu vurgulamaktaydı. Burada bir noktaya dikkatimizi çekmeye çalışan Soydan, Yunanistan'la da imzalanması muhtemel olan sözleşme dâhil olduğu halde Türkiye-İtalya-Yunanistan üçlüsünün nasıl ki Akdeniz'in güvenliği noktasından

¹⁹² Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

bizim için öneme sahip ise Türkiye-İran-Afganistan cephesi de doğuda önem ve savunma önlemleri konusunda aynı öneme sahip olduğunu özellikle vurgulamaktaydı. Her milletin tam bir hürriyet ve bağımsızlık içinde yaşaması en doğal bir hak olduğunu ön görmekteydi.¹⁹³

Türkiye'nin dış politikada dünya ülkeleriyle güvenlik eksenli bir politika güttüğünü bunun dışında herhangi bir amacının olmadığı görüşünde olan Soydan, Batı dünyasının Türkiye'nin doğu politikası güttüğünü söylemlerini sert bir şekilde eleştirmekteydi. Milli sınırlarına zarar vermediği sürece bütün dünya devletleriyle ve bu bağlamda sınır komşularıyla iyi ilişkilerin kurulmasını olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirmekteydi.

3.1.2. Türkiye-Afganistan İlişkileri

Türkiye ile Afganistan ilişkilerinin tarihi çok eskilere dayanmaktaydı. 1919 yılında Amanullah Han tarafından Afganistan'ın bağımsızlığı ilan edilirken, Türkiye'de, yeni bir devlet kurma yolunda önemli adımlar atılmaktaydı. Her iki ülkenin benzer ıslahatlara ihtiyaç duyması onların dostluklarını pekiştiriyordu. Amanullah Han, Atatürk'ün girişimlerinden çok etkilenmiş ve Türkiye'deki yenilikleri aynen kendi ülkesine taşımak istemişti.¹⁹⁴ Bu bağlamda liderlerin birbirlerine olan sempatisi, diğer yandan Türkiye ve Afganistan'ın eş zamanlı bağımsızlık mücadelesi vermesi ve reform hareketlerine girişmesi iki ülkeyi birbirine yaklaştırmıştı. Bu ilişkinin daha da ilerlemesi adına Türk Kurtuluş Savaşı'nda Afganistan siyasi, diplomatik ve ekonomik yardımlar yapmıştı.

Bu bağlamda Soydan'a göre, Türkiye ile Afganistan arasında Ankara'da imzalanan dostluk antlaşması siyasi ve ekonomik ilişkiler açısından önemli bir aşamaydı. İki kardeş ülkenin maddi ve manevi bağlarla faydalı, duygusal ve ihtiyaçların birliği noktasında iki ülkeyi böyle bir antlaşmanın imzalanmasına sevk etmişti. Soydan, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü ile Afganistan Dışişleri Bakanı Sadık Han arasında imzalanan antlaşmanın, iki ülke ilişkileri açısından oldukça önemli olduğu

¹⁹³ Siirt Mebusu Mahmud, "Türkiye ile İran" *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Haziran 1928, s. 1.

¹⁹⁴ İlbeyi Özer, "Türkiye'nin ilk resmi konuğu Afgan Kralı Amanullah Han, Türkiye Ziyaretinin Türk Basınındaki Yansımaları (1928) Afganistan Büyükelçiliği, Afganistan'a Bakış, *Turkish Studies*, 8/11, 2013, s. 281.

kanısındaydı. Antlaşmanın oluşturduğu maddelerin herhangi bir devletin hukukuna karşı saldırı veya başka amaçları içermediğini vurgulamaktaydı. Ona göre, Türkiye'nin de, Afganistan'ın da siyasi amaçları açıktı. Her iki milletin arzusu barış ve güven içinde, hürriyet ve istiklal çerçevesinde yaşamaktı. Onlara göre savaş, yalnız bu kutsal şeyleri korumak için bir araçtı. Türkiye ve Afganistan'ın siyasi ve askeri hazırlıklar adına giriştikleri her girişim, özlemini çektikleri bu kutsal şeyleri savunmaktan başka bir şey değildi. Her iki devletin dış politikaya yönelik açılımlarında, hayalperest düşüncelerin olmadığı görüşündeydi.¹⁹⁵

Soydan, Antlaşmanın dördüncü maddesine göre iki ülkenin ilerlemesi ve gelişmesi için faydalı olan ve ihtiyaç hissedilen her türlü yardımın sağlanması noktasında birbirlerine yardım etmeleri iki ülke ilişkileri açısından oldukça önemli olduğunu vurgulamaktaydı. Antlaşmanın içeriği ve kapsamı şöyleydi: Afganistan'ın eğitim ve ordusunun birliğinin sağlanması ve yükselişi için talep edilecek adli, ilmi ve askeri alanlarda Afgan devletine karşılıksız olarak Türkiye'nin yardım etmesi gerektiğiyle ilgiliydi. Soydan, Antlaşmanın bütün maddelerinin öne sürdüğü esaslara göre Türkiye Cumhuriyeti'nin sadık kalacağına, onun verdiği sözde durma konusunda samimi olacağı en büyük güven kaynağı olduğu düşüncesindeydi. Kardeş Afganistan'ın de aynı doğruluk ve vefayı göstereceğine olan inancının tam olduğunu belirtmekteydi. Bununla birlikte Soydan, Afganistan'ın bilinçli ve çalışkan olan kralının, ülkesini ilerletmeye ve yükseltmeye kararlı olmasının çok önemli olduğunu vurgulamaktaydı. Ona göre, başarının en önemli kriteri azim ve irade ile çalışmaktır. Soydan, halk arasında derin bir cahilliğin olduğu, dünyanın içinde bulunduğu durumu okuma anlayışından uzak kalmalarına bağlamaktaydı. Bu durumu değiştirmenin en önemli yolu aydınların özveri ile çalışmalarının etkili olacağı fikrindeydi. Özellikle bu çalışmalar, bir plan dâhilinde devleti yönetenler tarafından gelirse başarı olasılığının daha yüksek olacağını ileri sürmekteydi.¹⁹⁶

Soydan, Türkiye'nin dünya tarihine sunduğu örnek, bu gerçeği onaylaması noktasında önemli olduğu görüşündeydi. Bu bağlamda Afgan milleti ve onun dostları Afganistan'ın bağımsızlığından, geleceğinden emin olabilirlerdi. Çünkü devletin başında bulunan başkanın dönemin şartlarını iyi okuyan, gerçeklere değer veren,

¹⁹⁵ Siirt Mebusu Mahmud, "Türkiye-Afganistan Muahedesi" *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Mayıs 1928, s. 1.

¹⁹⁶ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

ülkenin ilerlemesi için çaba sarf eden ve ülkesi için faydalı olacağı her şeyi azim ve cesaretle uygulama düşüncesinde olan bir başkanın olmasını Afganistan için çok önemli bir değer olduğunu ifade etmekteydi.¹⁹⁷

Soydan'ın yaklaşımlarından hareketle tarihi süreçte birçok sorun yaşadığımız komşularımızla bu tür antlaşmaların yapılması özellikle bu sorunları çözme niyetinde olan Türkiye, bir bakıma komşularıyla sıfır problem ilkesiyle hareket etmek istegindeydi. Ona göre, Türkiye'nin sadece Doğu politikası gütmeye amacında olmadığını aynı zamanda Batıyla da bu tür antlaşmaların yapılabileceği vurgusuydu.

3.1.3. Türkiye-Rusya İlişkileri

Bu dönemde Türk-Rus ilişkileri genelde olumlu bir gelişme izlemiş, Milli mücadele döneminden kalan işbirliği politikası devam etmişti. Türkiye'nin Musul meselesi nedeniyle İngiltere ile ilişkilerin gerginleşmesi, Türk – Rus ilişkilerini daha da kuvvetlendirmişti. Türk-Rus ilişkilerinin olumlu bir hava seyretmesi üzerine iki komşu ülkenin karşılıklı ziyaretleri oldukça önemli bir aşamaydı. Bu bağlamda Nisan 1926 yılında Türk-Sovyet ilişkilerinde daha da ilerlemesi adına Ziraat Bakanı ve heyetinin gerçekleştirmiş olduğu Moskova ziyareti buna örnek olarak verilebilir.¹⁹⁸

Mahmut Soydan, Rusya ile olan ilişkilerimizin tarihi bir geçmişi olduğunu sürekli vurgulamaktaydı. Soydan, Milli mücadelede döneminde Rusya'nın Türkiye'ye samimi bir şekilde yaklaşmasını daha sonraki süreçte her iki devlet ilişkilerinin daha da gelişmesi adına önemli bir adım olarak değerlendirmekteydi. İki devlet arasında imzalanan tarafsızlık antlaşmalarının iyi sonuçlar verdiği kanısındaydı. Avrupa'daki siyasi antlaşma ya da düzenlemelerin bir kısmının, güvenlik ve yardım amaçlı olduğuna vurgu yapan Soydan, bağımsızlığını ve geleceğini güvende görmeyen ulusların, kurtuluşlarını bu oluşumlardan beklediği düşüncesindeydi. Ona göre, siyasi ilişkilerde bu tür oluşumlar faydalı olacaksa, bu konuda kimsenin söz hakkının olmaması gerektiğini, kendini savunmak için ulusların önlem almanın en yasal hakları olduğu tezini savunmak daha doğru bir yaklaşımdı. Soydan, buna karşın bu tür oluşumlara şu eleştiriyi de getirmekteydi: *“Bu oluşumlardan yani siyasi oluşumların bazıları saldırgan bir amaç hedeflemektedirler. Devletler bu konuda resmi olarak güvence*

¹⁹⁷ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

¹⁹⁸ BCA: 030.18.1.1.16.69.15.

vermelerine rağmen maalesef bu güvenceler yerine getirilmiyordu.’’¹⁹⁹ Devletlerin politik yaklaşımlarını bu söylem üzerinden eleştirdiği görülmektedir.

Soydan, Batı diplomatlarının bütün siyasi faaliyetlerinde sürekli olarak önemli bir noktayı ihmal ettiğini şu sözlerle ifade etmekteydi: “*Batı siyaseti batıya has bir politika güttüğünü ve bu bağlamda Doğu’yu dışlamalarıydı.*”Özellikle Türkiye ve Rusya’yı dışarıda bırakan bir politikanın yansımalarıydı. Ona göre, milli sınırlarımıza herhangi bir tehlike olmadığı sürece komşularımızla iyi ilişkiler içerisinde yaşamak amacımızdı. Türkiye -Rusya arasındaki ilişkileri bir nevi Batılı devletlere karşı denge ve emniyet sebebi olarak değerlendirmekteydi.²⁰⁰

Soydan, iki devlet arasında imzalanan tarafsızlık antlaşmasının iyi sonuçlar verdiğini bu bağlamda Rusya kamuoyu tarafından bu dostluğun iki ülke ilişkileri açısından önemli olduğunun altını çizmekteydi. Türkiye ile Rusya ilişkilerinde zaman zaman bazı küçük ayrılıklara yol açan bir takım sorunlar olmuştu. Bu sorunların en başında iki ülke arasındaki ticari ilişkilerdi. Bürokratik nedenlerden dolayı zarara uğrayan Türk tüccarlarından ötürü bu yapıyı eleştirmişti.

Mahmut Soydan, ticari ilişkilerde yaşanan sıkıntıları değerlendirirken şunu da ifade etmekte fayda görmekteydi: “*Rusya hükümetinin Türklere karşı bunu kasten yapmadığını, devletin genel olarak kabul ettiği bir ekonomik sistemdi.*” Bu sorunun iki ülke arasında ciddi problemlere yol açmaması için iki ülke arasında bir ticaret antlaşmasının imzalanması gerekli olduğu düşüncesindeydi. Bu bağlamda antlaşmanın olması için görüşmelerin biran önce yapılması gerekiyordu. Soydan, Soriç tarafından yürütülen görüşmelerin çok yakında olumlu bir şekilde sonuçlanacağı düşüncesindeydi. Soydan, ticari ilişkilerimiz halledildikten sonra iki ülke arasındaki dostluğun daha iyi olacağına hiçbir engelin kalmayacağı fikrindeydi.²⁰¹

Soydan, Türk-Rus ilişkilerinin gün geçtikçe geliştiğini, bu bağlamda Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey ile Çiçerin arasında Odessa’da gerçekleşen görüşme, bütün dünya basını için günün en önemli konusuydu. Ona göre, bu görüşme çeşitli ülkelerde iki ülke ilişkileri açısından olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirilmekteydi. İngiliz ve

¹⁹⁹ Siirt Mebusu Mahmud, “Komşumuz Rusya İle” *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Eylül 1926, s. 1.

²⁰⁰ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

²⁰¹ Siirt Mebusu Mahmud, “Odessa Mülakatı ve Akisleri” *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Eylül 1926, s. 1.

Fransız kamuoyunda, bu görüşme ile ilgili yapılan olumsuz yorumlar ve değerlendirmeler anlamsızdı. *“Maalesef kamuoyu olayları o kadar abartıyor ki, en basit şeylere hayali anlamlar yükleyerek onları efsanevi bir şekle sokmakla ortalığı karıştırmaktan başka bir şey değildi.”* Ona göre, İngiliz basını, bu görüşme ile ilgili olarak Rusya’nın Asya’da daha etkin bir politika izleyeceği anlamını çıkarıyor ve bu politikanın İngiltere’nin aleyhinde olacağını da ekliyordu. İngiltere ve Fransa, Türk – Rus yakınlaşmasını kendi çıkarları zedeleneyeceği ve hâkim oldukları coğrafyayı tehdit edeceği düşüncesiyle tedirginlikle karşılamışlardı.²⁰²

Soydan’a göre, Fransa kamuoyunun bu görüşme ile ilgili değerlendirmeleri oldukça ilginçti. Soydan, bu ilginçliği şöyle ifade etmekteydi: *“Türkiye ile Rusya’nın Avrupa’ya karşı Asya cumhuriyetleri kurucuları”* şeklinde bir siyasi grup meydana getirme arzusunda olduklarını, ancak şartların elverişsiz olmasından dolayı ve maddi bakımdan olanaksız olduğu için bu durumun gerçekleşmesine engeldi. *“İngiliz basınına göre, Rusya ile Türkiye’nin ilişkilerinin gelişmesi ve ilerlemesi ancak ve ancak batıya göre hareket etmesi ile yapılabilir.”* Soydan, Batı dünyası bu iki devletin anlaşmasından korktukları için bu tür bir davranış içine girdikleri düşüncesindeydi. Batı dünyasının çekindiği diğer bir nokta da Asya’da “Şark Milletler Cemiyeti’nin en kısa sürede kurulması meselesiydi. Ona göre, *“Şark Milletler Cemiyeti”* ve ya *“Şark Cumhuriyetleri Kurucuları”* ya da geçmişte olduğu *“İttihad-ı İslam”* gibi düşünceler Avrupa’yı rahatsız etmekteydi. *“Avrupa’nın rahatsız olduğu şey Müslümanların tekrar birleşmeleriydi.”* Ne Rusya’nın ne de Türkiye’nin böyle düşüncesi yoktu. Soydan, iki komşu devlet arasında kurulan ve her gün gelişen bu dostluğun amacı barışın ve milli bağımsızlığın korunmasından başka bir şey değildi. Türkiye şimdiye kadar olduğu gibi bütün Avrupa devletleriyle dostane ilişkilerini sürdürmekten geri kalmayacaktı. İki devletin dışişleri bakanları tarafından yayınlanan ortak bildiride, *“Bugüne kadar izlenen siyasi çizgide değişiklik gerektirecek hiçbir sebebin olmadığı”* özellikle vurgulanmaktaydı. Bu bağlamda Rus gazetesi İzvestiya’nın Odessa görüşmeleri ile ilgili değerlendirmesi de Soydan’ı desteklemekteydi. Batı diplomasisi, Türkiye ile olan ilişkilerinde yalnızca tehdit dilini kullanıyor. İngiltere’nin resmi yayın organları tarafından yazılan yazılar oldukça manidardır. İngiliz basını, İtalya’nın küçük Asya ile ilgili arzularının artmakta olduğunu diğer taraftan İtalyan tehlikesinden korunması için

²⁰² Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

Türkiye'nin milli bağımsızlığından ödün vermesi şartıyla İngiltere ile antlaşma yapması tek çare olarak gösterilmekteydi. İngiltere, Türkiye'yi korkutarak Rusya, İran ve Mısır ile ilgili olan projelerinde kolay bir şekilde uygulanmasını amaçlamaktadır. Bu tehdit edici söylemlere karşı Rus ve Türk diplomatları Odessa'da dostluk ve iyi niyet dilini kullanmaktaydı. Türkiye ve Rusya yakınlaşmasının batı dünyasını rahatsız ettiği ve bunun da baskı diline dönüştüğü değerlendirildi iki ülkenin ortak paradigmasıydı.²⁰³

Soydan, bütün hazırlıkların tamamlanmasından sonra Tefik Rüştü Bey ile Mösyö Çiçerin arasında başlayan görüşmeleri oldukça önemli bir adım olarak değerlendirmekteydi. Odessa görüşmelerinin Batı dünyasında büyük bir yankı oluşturduğunu şu sözlerle ifade etmekteydi: “*Ne tuhaftır ki bu antlaşma en fazla İngiliz basınında yankı uyandırdı*”. Buna karşılık başka ülkelerde çok doğal bir şekilde karşılandı. Ona göre İngiltere'nin düşüncesinde Türkiye ile Rusya arasında gerçekleşen bu antlaşmanın kendi aleyhinde olacağıydı. İngilizlerin herhalde bu antlaşmanın saldırgan bir amaç taşıdığı için bu kadar çok endişelendiğini ifade etmekteydi. Mahmut Soydan, bu durumu şöyle değerlendirmekteydi: Türk-Rus antlaşmasının ne İngiltere'ye ne de başkalarına karşı saldırgan bir amaç taşımadığı ortadaydı.²⁰⁴ Bu anlamda sadece Rusya değil, aynı zamanda diğer dünya devletleriyle de bu tür antlaşmaların yapılması gerektiğini dile getiren Soydan'ın bu açıklamasından hareketle barış politikalarının devletlerin güvenliği açısından oldukça önemli olduğu vurgusu ön plana çıkar.

Soydan, bu antlaşmanın her iki devlet ilişkileri açısından oldukça önemli olduğu düşüncesindeydi. O, milli sınırlarımızda gözü olmayan bütün dünya devletleriyle bu tür antlaşmaların yapılması fikrindeydi. Ona göre, dış politikamızın esas prensibi “*Yurtta Sulh, Cihan'da Sulh*” politikasıydı. Türk-Rus ilişkilerini değerlendirmesine göz attığımızda Milli Mücadele sürecinden yeni çıkmış bir devletin komşularıyla sıfır sorun ilkesiyle hareket ettiğini, özellikle sınırda yer alan Rusya ile yakın ilişkiler geliştirmesinin olumlu yönlerine atıfta bulunduğunu, bundan rahatsızlık duyan Batılı devletlerin de bu tür ittifak zincirine dâhil edilmesini vurgulamaktaydı. Bu yönüyle Türk dış Politikasını yürütenlerle aynı paralellikte düşünmekteydi.²⁰⁵

²⁰³ Siirt Mebusu Mahmud, “Odessa Mülakatı ve Akisleri” *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Kasım 1926, s. 1

²⁰⁴ Siirt Mebusu Mahmud, “Mülakatın Akisleri” *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Kasım 1926, s. 1

²⁰⁵ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

3.1.4. Soydan'ın Doğu ve Asya Toplamlarına Yaklaşımı

Soydan, Doğu'da ve Asya dünyasında genel bir uyanışın olduğunu ileri sürmekteydi. Bu uyanışın işaretleri bazen çok sert, bazen de yavaş yavaş fakat çok etkili bir şekilde etkisini göstermekteydi. Bu uyanışın ya da bu hareketlenmenin daha iyi anlaşılması için buna zemin hazırlayan sorunlar şöyleydi; Asya halkları bu güne kadar niçin sıkıntı içindeydi? Hükümdarların, askerlerin ve ağaların zulümlerine niçin tahammül ediyorlardı? Manevi varlıklarını felce uğratan, yirminci yüzyılın imansız medeniyeti içinde onları silahsız bırakan bu boyun eğmelere karşı kıpırdanmaların kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktaydı. Ona göre, bütün diğer insanlar gibi doğu halklarının da özgür bir şekilde hiçbir etki ve denetim altında kalmadan yaşama hakları vardı. Şüphesiz bu nokta da Doğu ya da Asya ülkeleri ile karşılaştırıldığında Türkiye'de bu uyanışın ve hareketlenmenin daha derin izlerinin olduğu düşüncesindeydi.²⁰⁶

Türk inkılâbının nuru, diğer ırkdaş ve dindaş milletlere cesaret kaynağı olduğunu öne sürmekteydi. Bilimsel ve kültürel alanlardaki ilerlemeler noktasında niçin batıdan geri kalıyorlardı? İlerlemek adına eğer bir şey yapılmıyorsa, bahaneler aramakla ya da bütün bu sorumluluğu başkalarına atarak arka planda durmanın yersiz olduğunu ifade eden Soydan, durumu felsefi bir bakış açısıyla inceledikten sonra uyanmaktan geç kalındığını, diğer milletlere yetişmek için daha çok çalışmanın gerekli olduğunu inancındaydı. Bu bağlamda Soydan, doğuda genel anlamda bir uyanışın olduğunu gören Batı dünyası neden hala bunu anlamak istemiyordu. Ona göre, Doğuyu belli başlı kitaplardan okuyup öğrenen Batılılar kabahatli görülse bile doğuyu yakından tanıyan, senelerce içlerinde yaşayan akıllıların cahilliğini anlamak gerçekten zordu. *“Doğuda, belli ki bir kaynama, bir olağanüstülüğün olduğunu, Türk ve Müslüman ülkelerindeki bu hareketlenmenin anlamı neyi çağrıştırmaktaydı? Bu faaliyetlerin devamlı ve ciddi bir amacı var mıydı?”* İlgililerin farkına varması için daha nasıl işaretlerin ortaya çıkmasını bekliyorlardı. Ona göre, doğunun ruhunda yeni bir ateşin parladığını ve bu ateş hürriyet ve bağımsızlık aşkından başka bir şey değildi.²⁰⁷

Soydan, Doğuda geçmişten beri bilinen tabuların değiştiğini, meselelere yaklaşımında kırılma oluştuğunu maddi çıkar ve beklentilerin yerine düşünceli, idealist

²⁰⁶Siirt Mebusu Mahmud, “Şarkda İntibah Alametleri” *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Ekim 1926, s. 1.

²⁰⁷Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

vatansever profilin artık ağır bastığını tasvir etmekteydi. Ona göre, Dünya politikasına yön verenler, bu gerçeği kabul ederlerse dünya barışı kaçınılmaz olurdu. Türk inkılâbının kapsamı ilişkilerde olduğu batı dünyasına bir türlü anlatılmadığını veya batılıların görmek istemediğini ileri sürmekteydi. Türkü ve Türkiye'yi olduğu gibi bilenler, bilmeyenlere oranla daha az olduğunu ifade etmekteydi. Doğu'da meydana gelen inkılâp hareketlerine değinen Soydan, Afganistan'ın bu konuda oldukça istekli olduğunu öne sürmekteydi. Afganistan Kralı Emir'in inkılâpçı bir profile sahip olduğunu, ülkesini çağdaş ve modern bir görünüme ulaştırmak için çok çaba sarf ettiğini vurgulamaktaydı.²⁰⁸

Afganistan'da inkılâp hareketlerinin güçlü bir zorlukla karşılaşacağını öne süren Soydan, bu savını Afganistan halkının kültür seviyesine, şariat ve din kullarının baskın olmasına bağlamamaktaydı. Ancak bu yolda ciddi adımların atıldığını, ilk olarak birkaç kız okulunun açılmasını çağdaşlaşma yolunda önemli bir adım olarak görmekteydi. Fakat bu girişime tepkilerin gecikmediğini, özellikle âlimlerin ve din adamlarının karşı oldukları bu inkılâp hareketinin kısa süreli olmasına neden olmuştu. Bu baskıcı güçlerin radikal dindarları etrafında toplamaları sonucunda bu kız okulları kapanmıştı. Ülkede inkılâpları destekleyenlerle, inkılâplara karşı olanlar arasında bir mücadelenin başladığını öne sürmekteydi. Ona göre, yapılan bütün engellere rağmen Afganistan'da kız okullarının açıldığını, bu okulların eğitimi medeni ve modern sistemlere dayanmaktaydı. Bu bağlamda Afganistan'da sadece bu alanla sınırlı kalmayan inkılâp hareketleri hemen hemen her alana yayılmalı düşüncesi hâkimdi. İlk etapta ülkenin savunma gücü olan orduda ıslahat hareketlerinin yapıldığını ifade etmekteydi. Askerlerin eğitilmesi için yabancı uzmanlardan faydalanma noktasında ülkenin yararı için oldukça önemli görmekteydi. Afganistan'da eğitim dışında, bayındırlık, tarım ve zirai alanlarda da ıslahatların yapılacağına yönelik olan inancı tamdı. Afganistan'daki bu değişimle ilgili olarak İngiliz Tayms gazetesi şöyle diyordu: *"inkâr edilecek bir durum yoktur. Afganistan daşuan iki ruh hali vardır, bu iki ruh hali birbiriyle çarpışmaktadır. Eski ruh, yani bağınazlık ve irtica ruhu, yeni ruh, yani yenileşme ve inkılâp ruhu."*²⁰⁹ Soydan'a göre, ülkenin içinde bulunduğu ruh hali, yenileşme ve inkılâplara bağlı olan ruh haliydi. İngiliz gazetelerinin gizli endişe içinde olduklarını, bu

²⁰⁸ Siirt Mebusu Mahmud, "İzdirâb Çeken Milletler" *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Kasım 1925, s. 1.

²⁰⁹ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

endişelerin kaynağı ise Afganistan'ın çağdaşlaşma yolunda emin adımlarla ilerleme yolunda oldukça önemli çaba sarf ettiğiydi. İngilizlerin korktuğu şey buraların ellerinden çıkması korkusuydu. Bu sebeplerden dolayı buralarda inkılâphareketlerinin yapılması onları ciddi bir şekilde rahatsız etmekteydi.

Soydan: *“Türkiye Cumhuriyeti’nin, Afganistan gibi dost bir ülkede meydana gelen inkılâp ve yenilik hareketlerini doğal bir şekilde en samimi duygularla memnuniyetle karşıladığını herkes bilsin.”*²¹⁰ Yenileşme yolunda önemli adımlar atan Türkiye’nin, aynı şekilde komşularında meydana gelen bu değişim ve gelişmeleri desteklemekteydi.

Soydan, Doğuluları ilerlemeden ve gelişmelerden alıkoyan sebepler arasında, eski geleneklerin, yerel örf ve adetlerin etkisinin oldukça baskın olduğunu ifade etmekteydi. İnkılâplarla birlikte ilk hedefin bu eski düşüncede olanların eğitilmesinin önemine değinmekle beraber, İnkılâplarla birlikte birçok algının değişeceğini öne sürmekteydi. İnkılâp hareketlerinde en önemli olan şey, halkın ruh yapısı, maneviyatı ve geleneklerini ilgilendiren meselelerde radikal kararlar alıp ve bu kararları ciddi bir şekilde uygulamanın önemini vurgulamaktaydı. Ona göre, başarı ancak bu şekilde sağlanabilirdi.²¹¹ Buradan hareketle çağdaşlaşma yolunda inkılâpların önemine değinen Soydan, buna karşın toplumun göz ardı edilmemesi gerektiği görüşündeydi. Çünkü köklü inkılâpların ancak halkın en alt katmanına indirilmesiyle gerçekleşeceğine yönelik olan inancını paylaşmaktaydı.

3.2. Türkiye’nin Batı Devletleriyle İlişkileri

3.2.1. Türkiye-İngiltere İlişkileri ve Musul Meselesi

1.Dünya Savaşı’ndan önce Musul bölgesi, yer altı kaynaklarının zengin olmasından dolayı İngiltere, Fransa, Almanya ve hatta ABD gibi devletler arasında rekabet konusu olmuştur. 1916 Skyes-Picot antlaşmasıyla bu bölge Fransa’ya bırakılmıştı. Daha sonraki süreçlerde San Remo Konferansında Fransa, İngiltere’nin kendisini Orta Doğu’da desteklemesine karşılık Musul’u İngiltere’ye bırakmıştı.²¹²

²¹⁰Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

²¹¹Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

²¹²Fahir Armaoğlu, a.g.e.,s. 321-322.

Musul meselesi Lozan Konferansı devam ederken, TBMM gizli oturumlarında hararetli bir şekilde tartışılmıştı. Milletvekilleri Musul konusunda farklı gerekçelerle farklı fikirler öne sürmüşlerdi. Bir kısım milletvekili soruna güvenlik eksenli yaklaşırken, bir kısım milletvekili ise Musul meselesinin Kürtlerle Türklerin arasını açacağı için temkinli bir yaklaşım sergiledi. Musul'un alınmasını zengin petrol yatakları için isteyen milletvekilleri oldukça azınlıkta kaldı. Gizli oturumlarda en sert tartışma sorunun Lozan'dan sonra Cemiyet-i Akvam'ın tasarrufuna bırakılması oldu. TBMM'nin gizli oturumlarında söz alan milletvekilleri Musul meselesinin Türkiye'nin güvenliği ve sınırların korunması bağlamında ele alınmasının daha doğru bir yaklaşım olacağını ifade etmişlerdir.²¹³ Buradan hareketle Meclis çatısı altında Musul meselesi görüşülürken Milletvekillerinin bu konuyla ilgili olarak değerlendirmeleri incelendiğinde Mahmut Soydan'la aynı düşüncede oldukları görülmektedir.

Soydan, Musul meselesinin İngiltere ile Türkiye arasında bir sorun olduğunu ve uzun bir dönem çözilemeyen bu meselenin iki ülke ilişkilerini sekteye uğrattığını düşünmekteydi. İki devlet arasında siyasi anlamda bir ayrışmanın Musul sorunu ile ortaya çıktığı Soydan'ın iddiaları arasında yer almaktaydı. Kendisi meselenin çözümünden yana olduğumuzu sürekli gündemde tutmamız gerektiğini belirtmekteydi. O, İngiltere'nin meseleye yaklaşım tarzını eleştirerek Türkiye aleyhinde hareket etmesini doğru bulmamaktaydı. Aynı zamanda Türkiye ve İngiltere arasında 1924'te İstanbul'da başlayan görüşmelerde herhangi bir sonuç çıkmadığını ifade etmekteydi. Soydan'a göre, bir sonuç çıkmayınca bu sorun Türk – İngiliz ilişkilerini gerginleştirdi. Soydan, sorunun Milletler Cemiyetine havale edilmesini şu sözlerle eleştirmektedir: *“Milletler Cemiyetinden bahsetmek boşunadır. Çünkü o, bir manken gibi İngiltere'nin emirlerine boyun eğmekten başka bir şey yapmıyor.”*²¹⁴

Musul meselesinde İngiltere'nin en fazla üzerinde durduğu noktalardan biri de Kürtlerin çoğunluğunu oluşturduğu bu bölgede bağımsız bir Kürdistan'ın kurulmasıydı. Soydan'a göre, İngiltere burada kendi egemenliği altında bir Kürt devletinin kurulmasını arzuluyordu. *“İngiltere'nin amacı sınırlarımızda bir nifak ocağı kurmaktır. İngilizler, böyle bir nifak yuvası kurduktan sonra iç işlerimize istedikleri gibi*

²¹³Mehmet Pınar, TBMM Gizli Celse Zabıtlarında Musul Meselesi, *Tezkire*, Temmuz-Ağustos-Eylül 2017, Sayı:61, s. 175-176.

²¹⁴Siirt Mebusu Mahmud, “Türkiye-İngiltere İlişkileri” *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Şubat 1925, s. 1.

karışabileceklerini, istedikleri anda ÷lkede isyanlar çıkartacaklarını ümit ediyorlardı.’’ İngiltere’nin bir Kürt devletinin kurulması noktasında, hürriyet ve adalet ölçüsünde hareket etmediğini öne süren Soydan, İngiltere’nin tarihten beri doğu milletlerine karşı adaletsiz ve hoşgörüsüz olduğu düşüncesindeydi.²¹⁵

Mahmut Soydan, *“İngiltere’nin bu şekilde hareket etmesine karşılık biz ne yaptık? Eğer bu noktada biz üzerimize düşeni yapmadıysak ya da ihmalkârlık yaptıysak İngiltere’nin bu noktada ümitli olmasında hakları vardır’’* diyerek bu konuda özeleştiri yapılmasının gerekli olduğunu vurgulamaktaydı. Musul meselesinde Türkiye’nin kararlılığını şu sözlerle ifade etmekteydi: *“Artık haksız ve yasal olmayan emellerine itaat etmeye alışmış bir Türkiye değil, hukukunu, şerefini ve bağımsızlığını korumak için her türlü fedakârlığı göze almış bir milletin olduğunu unutmasınlar.”*²¹⁶ Uyarı niteliğinde olan bu sözleriyle dünya siyasetinde Türkiye’nin de artık söz sahibi olduğu vurgusunu yapmaktaydı.

Mahmut Soydan, Musul’da yaşayan vatandaşlarımıza, ırkdaşlarımıza uygulanan zalimce baskılardan dolayı halkın korku ve endişe içinde yaşadığını, bu insanlık dışı muameleyi bütün dünyanın bilmesi gerektiğini düşünüyordu.

Musul meselesi, Lozan’da ve daha sonra da İstanbul’da görüşüldükten sonra Lozan antlaşmasının ilgili maddesi gereğince Milletler Cemiyetine bırakılmıştı. Bu görüşme sonrasında tarihi, ırki, siyasi, coğrafi birçok sebep ve hukuktan dolayı Musul’un anavatana katılmasına karar verilmişti. Soydan’a göre, iki ÷lke ilişkilerinin tarihsel gelişim süreci şöyleydi: Milletler Cemiyeti, karar verebilmek için tarafsız bir heyet tarafından yerinde yeniden bir inceleme yapılmasını kararlaştırmıştı. Musul, Kerkük ve Süleymaniye’de yapılacak incelemenin bilimsel bir mahiyet taşıması gerekliydi. İki tarafa delegeleri de tercüman istediler. Hükümetimizin delegesi askeri meclis üyesi Ferik Cevat Paşa’yı görevli, Nazım ve Abdülfettah Beyleri de tercüman olarak atadılar. Musul’daki tarafsız heyete ayak uyduran tercümanlarımız Nazım ve Abdülfettah Beylerin bir parti merkezinde misafir edildiklerini ve daha sonra bu kişilerin bir kamp içinde ciddi bir şekilde soyutlandığıydı. Milletler Cemiyeti delegelerinin girişimi üzerine bu tercümanlarımızın Bağdat’a nakledilmeleri

²¹⁵Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

²¹⁶Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

sağlanmıştı. Görevlilerimize reva görülen bu muamelenin sebebi ise şöyledir: “Musul halkı iki tercümanımızı görünce galeyana geleceklermiş buna karşılık bizde herhangi bir olumsuz durum meydana gelmesin diye bu tedbiri aldık” şeklindeydi. Soydan’a göre, İngilizler güya Türklerin burayı karıştırmak için geldikleri havasını yaratıp Musul meselesini kendi lehine çözmek düşüncesindeydi.

İngiliz hükümetinin Musul, Kerkük ve Süleymaniye’yi işgal altında tuttuğunu dile getiren Soydan, uçaklarını, bombalarını ve tehditleriyle birlikte her an saldıracakmış gibi hazır bir durumda bekletiyorlar iddiasındaydı. Ona göre, birçok teşkilat, takım ve para İngilizlerin emirlerine hizmet ediyordu. Buna karşılık Türkiye’nin dayandığı tek kuvvet, bölge halkının anavatana olan duygu bağından başka bir şey değildi. Musul’la aramızda olan bu bağ oradaki halkımızın, dindaşlarımızın ve ırkdaşlarımızın korunması bizim için en büyük kuvvet kaynağıydı.²¹⁷

Mahmut Soydan, meselenin çözümü noktasında Milletler Cemiyeti şu noktayı göz önünde bulundurmalıdır: “On bir asırdır ki Bağdat civarına kadar genişleyen Musul bölgesi Türklerin idaresi ve hâkimiyeti altında bulunmuştur. Osmanlılara geçen devirde Musul, Selçukluların elindeydi. Daha çok eski dönemlerden beri Musul’un güneyinden Bağdat’a kadar varan arazilere Tataristan derlerdi.”²¹⁸Buradan hareketle Musul’un geçmişten beri Türklerin hâkimiyeti altında olduğuna dikkatleri çeken Soydan, her şeyden önce tarihi geçmişin çok önemli bir bağ olduğu görüşü ön plana çıkmaktadır.

Soydan, bu bağlamda Türkiye’nin Musul’da bulunmasını ekonomik çıkarlardan çok tarihi bağlarla ortak bir kültür oluşturduğuna inandığı mazlum halkı koruma refleksi ile hareket ettiğini, Türkiye’nin tek gayesi bu halka bağımsızlık verilmesini amaçlamak olduğunu ifade etmiştir. Yukarıdaki iddialarına paralel bir şekilde Musul halkının da bu tarihsel bağlara pozitif yaklaşıtlarını, İngiltere ile ortak bir bağ kuramadıkları gibi İngiliz yönetiminin bölgeye zulümden başka bir şey vermediğini şu sözlerle ifade etmişlerdi: “İngilizler bölgemizi mandası altına almak için hakkımızda reva görmedikleri işkence ve zulüm kalmamıştır. Keyifleri istediği gibi mazbata yayınlayıp zor kullanarak bizlere işkence ediyorlar, karşı duranların ise evlerini yıkıp insanları

²¹⁷Siirt Mebusu Mahmud, “Mevsil’de Neler Oluyor?” *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Şubat 1925, s. 1.

²¹⁸Siirt Mebusu Mahmud, “Türkiye-İngiltere İlişkileri” *Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Mart 1926, s. 1.

katledip mallarını yağmalamaktan geri durmuyorlar."²¹⁹ İngilizlerin amaçlarına ulaşmak için her şeye başvurdıklarını dile getiren Soydan, haksız yere yapılan bu muameleleride sert bir şekilde eleştiren yazılar kaleme almıştı.

Soydan, Musul ile Türkiye arasında sağlam bir tarihsel ve kültürel bağ olduğunu, Musul üzerinde bütün tasarruf hakkının Türkiye'de olduğunu, Türkiye'nin bir parçası olan bir yer için başka devletlerin yapacağı hamlelerin hiçbir hükmünün olmadığını ısrarla belirtmekteydi.

3.2.2. Türkiye-Fransız İlişkileri ve Suriye Sınırı Meselesi

Fransa ile Türkiye'nin ilk resmi ilişkileri Milli mücadele sırasında 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Antlaşması ile başlamış ve Fransa, yeni Türk Devletini tanıyan ilk İtilaf Devleti olmuştu. Fakat Lozan Antlaşması sonunda bazı uygulamalarda ve sonradan gelişen olayların seyrine göre ilişkiler uzun süre olumsuz gelişmişti.²²⁰

Soydan, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra yerine yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal, toplumsal ve iktisadi alanlarda birçok inkılap yaptığından söz etmekteydi. Ona göre, bu inkılâpların amacı hayatın her alanına yenilikler getirdiği için önemliydi. O, Türkiye'nin realist bir dış politika izlediğini, cumhuriyet yönetiminin büyük hayallere dayanan bir dünya politikasının olmadığı görüşündeydi. Soydan, Milli sınırlar içerisinde herkesin hukukuna saygılı olduğumuz ölçüde dış politika da bir karşılık bulacağımızı düşünmekteydi. Bu bağlamda böyle bir karar her şeyden önce bütün devletlerle iyi ilişkilerin kurulması noktasında önemli olduğunu ileri sürmekteydi. Ona göre, Fransa ile Türkiye arasında büyük ve çözülemeyecek birçok problemler ve anlaşmazlıklar yoktu. Türkiye ile Fransa arasında sınır meselesi dışında önemli bir sorunun olmadığı kanısındaydı. Türkiye ile Fransa arasında sorun olan Suriye sınırı meselesi konusunda yabancı kamuoyunun kışkırtmalarına karşın çözüme kavuşturulması iki ülke ilişkileri açısından olumlu olacağına yönelik olan inancı tamdı.²²¹

Soydan, Sınır meselesi görüşülürken iki tarafın hem iyi niyet hem de fikir birliğiyle hareket etmelerinin böyle bir sonucun alınmasında oldukça önemli olduğunu

²¹⁹ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

²²⁰ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2001)*, Der Yayınları, İstanbul 2008, s. 751.

²²¹ Siirt Mebusu Mahmud, "Türkiye-Fransa İlişkileri" *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Mart 1926, s. 1.

ifade etmekteydi. Türkiye'nin böyle meselelerde oldukça uzlaşmacı bir tavırla hareket ettiğini ve bundan dolayı olumlu sonuçların aldığı görüşündeydi. Ona göre, bu antlaşmanın olumlu bir şekilde sonuçlanmasını şu sözleriyle ifade etmekteydi: *“Biz muhataplarımızdan mümkün olmayan taleplerde bulunmadığımız sürece ve onlardan yetkilerinin yetmediği şeyleri istemediğimiz için anlaşma oldu.”* Türkiye ile Fransa arasında problem olan bir diğer sorun olan Kuponlar meselesiydi. Görüşmelere karşın bu sorun çözüme kavuşturulamamıştı. Özellikle bu meselede muhataplarımız Fransa hükümetinden ziyade hamalların olduğu fikrindeydi. Soydan'ın bu mesele ile ilgili eleştirel tavrı ise şöyleydi: *“Eğer Fransa ciddi ve samimi bir müdahale ile ilgilileri aydınlatsaydı meselenin yüzde sekseni halledilirdi.”*²²²

O, Türkiye'nin, Osmanlı Devleti'nin birçok kurum ve kuruluşlarını ortadan kaldırmasına karşın borçlarını tanıyor ve ödeme konusunda hiçbir sıkıntı çıkarmayacağını ifade etmekteydi. Borçlar meselesi ile ilgili olarak Büyük Millet Meclisinde yapılan açık bir celsede, borçlar sorunuyla ilgili Türkiye'nin görüşünün açık ve belli olduğunu vurgulamaktaydı. Türkiye'nin borçlar konusunda antlaşmanın ileriki oluşumlarını daima özen ile takip edeceği düşüncesindeydi. Ona göre, Türkiye'nin borcunu ödeme konusunda hiçbir sıkıntı çıkarmayacağını ve antlaşmanın şartlarına göre borcunu, ekonomik imkânları ölçüsünde düzenli bir şekilde ödeyecekti. Ancak ödemenin ne şekilde gerçekleşeceği meselesine gelince bu konuda Soydan, *“İktidarın öncelikli amacının harap olan bu ülkeyi canlandırmak ve imar etmekten ibaret olan asıl görevini yerine getirmesini ve vatandaşlarının yaşam hakkını göz önüne bulundurmaktır zorundadır.”* Türkiye, borcunu ödeme konusunda ne kadar uygun olsa bile ülkenin yaşam hakkına zarar verebilecek olağanüstü bir durumun yaşanmasından da o kadar kaçınmak zorunda olduğunu önemle vurgulamaktaydı. Ona göre, ödeme konusunda sıkıntı şudur ki, ödemenin ne şekilde olacağı ile ilgiliydi. Bu konuyla ilgili olarak eleştirel tavrı ise şöyleydi: *“Mali yeterliliğimiz ölçüsünde yapılan teklif ilgililerce kabul edilmiyor ve isteklerimizin sanki çok abartılı olduğu düşüncesinde olanlar, I. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya ekonomisinin ne durumda olduğunu, dünyanın genel ekonomik ortamını ve şartların ne kadar değiştiğini fark etmediği ile ilgiliydi.”* Soydan, genel olarak yakındığı durumu ise şöyle ifade etmekteydi: *“Unutulmamalıdır ki bir meseleyi görüşmek ya da incelemeyi üstlenmek ve ona göre bir karar vermek zorunda*

²²² Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e.,s. 1.

olanlar bir başkasının özel durumlarını da göz önünde bulundurmazlarsa çalışmadan istenilen bir sonuç elde edilemez.” O, yüzyılların, kötü idarenin tahrip ettiği koca bir ülkeyi baştanbaşa yapılandırmak ya da onarmanın kaçınılmaz olduğunun vurgusunu yapmaktaydı.²²³

Soydan, *“Cumhuriyet prensiplerini, inkılâp esaslarını ülkede yaşatmak ve yaymak için insanüstü bir çalışmanın harcanmasının gerekli olduğunu öne sürmekteyiz.”* Sefalet ve sıkıntı içinde yaşayan halkı huzura, refaha kavuşturmanın önemli olduğunu, bütün bunları başarmak için de çok paranın olması gerektiğini vurgulamaktaydı. *“Bütçemizin yarısını borçlarımıza ayıramayız. Bunu hiç kimse bizden isteyemez, böyle bir talep yaşam hakkımızı inkâr etmekle beraber bu son günlerde Paris’te yapılan görüşmeler sonucunda kuponlar görüşmesinin sona erdiğiydi. Bu durumda en fazla zarara uğrayacak olanlar bizden ziyade mülk sahibi olanlardır.”* Soydan, Türkiye’nin bu sonuçtan memnun olmadığını çünkü geçmişin sıkıntılarını temizlemek konusunda ki kararları olduğu kanısındaydı. Kuponlar meselesi tamamıyla farklı bir konu olduğunu ve Türkiye-Fransa ilişkileriyle karıştırılmaması gerektiği düşüncesindeydi. Soydan, deneyimler bize şunu göstermiştir: *“Türkiye’ye ait hak ve gerçekler çoğunluk tarafından pek geç ve güç anlaşılmaktadır.”* Böyle geç ve güç anlaşılmalara yüzünden çoğunlukla Türkiye’nin zarar gördüğünü, ancak gerçeklerin öncesi ve sonrası incelendikten sonra her şeyin daha iyi anlaşılacağına yönelik olan inancını paylaşılmaktaydı.²²⁴ Soydan, buradan hareketle Türkiye ile Fransa ilişkilerinin zaman zaman bozulduğunu ancak yapılan anlaşmalar sonucunda düzelmelerin olduğunu ifade etmekteydi.

3.2.3. Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri

I. Dünya Savaşı’nın son yıllarını, Milli Mücadele ve Cumhuriyet’in ilanını takip eden gelişmeleri kapsayan bu dönemde Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerde zaman zaman sorunlar yaşansa da, dostane bir hava içinde meydana geldiğini söylemek mümkündür. Bu olumlu atmosferin sebebi, I. Dünya Savaşı sırasında iki tarafın birbirlerine karşı savaşa girmemiş olmasıdır.

²²³Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

²²⁴Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

Soydan da, Türkiye ile Amerika arasında düşmanlığa, menfaat ayrılıklarına sebep olacak bir meselenin olmadığı kanısındaydı. Ona göre, eksik olan şey, var olan ilişkilerde her iki ülkenin şimdiye kadar geç kalmasıydı. Soydan, I. Dünya Savaşı'nda Amerika'nın farklı bir kıtada olmasından dolayı ve Türkiye ile aralarında herhangi bir savaş durumunun olmaması iki ülke ilişkileri açısından oldukça önemli olduğu düşüncesindeydi. Soydan, gerek I. Dünya Savaşı esnasında gerekse milli mücadele döneminde her iki ülke ilişkilerinde dostane bir havanın hâkim olduğu kanaatindeydi.²²⁵

Türkiye, sıkıntılı olduğu dönemde bile Amerika'ya bağlı olan kurum ve kuruluşlara oldukça olumlu yaklaştığı görüşündeydi. *“Türk'ün vefakâr ve değer bilen ruhu, başkalarından gördüğü en küçük bir iyiliği daima şükranla, minnetle hatırlamaktaydı.”* Amerika'nın savaş döneminde Türkiye'ye dönük olumlu politikasını değerlendiren Soydan, bunu savaş zamanında en büyük bir teselli kaynağı olarak gördüklerini, özellikle ABD'nin Türkiye'deki temsilcisi Amiral Bristol'un İstanbul'da çeşitli saldırılara maruz kalan bazı vatandaşlarımıza yaptığı yardımlar, takdirle karşılanmaktaydı. Dünyada barış ve güven ortamını sağlamayı hayatta en büyük ideal olarak gören Amerika, aynı şekilde barışı seven ve destekleyen Türkiye ile barış çizgisini sürdürmek istediğini iki ülke ilişkileri açısından olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirmekteydi. Soydan, Amerika ile Türkiye arasında bir güven meselesinin olmadığı düşüncesindeydi.²²⁶ Barış yanlısı bir politikaya sahip olan iki ülkenin bu noktada aynı amaç etrafında hareket ettiğini dile getiren Soydan, buradan hareketle bu durumun iki ülke ilişkilerinin gelişmesi açısından olumlu bir hava yarattığı değerlendirmesi ön plana çıkmaktadır.

Soydan'a göre, dünyanın her yerinde Türkiye'nin aleyhinde olan kışkırtma ve propaganda faaliyetlerinin ana kaynağının Amerika olduğunu ifade etmekteydi. Amerika'da, büyük öneme sahip olan bir Papaz teşkilatı sürekli aleyhimizde hareket etmeyi, olumsuz bir tablonun ortaya çıkmasına yol açmaktaydı. Soydan, buna karşılık Türkiye'nin bu olumsuz propaganda karşısında itidalli hareket ettiğini belirtirken Amerika içyapısında ki bu olumsuz tavrın Lozan'ın onaylanmaması ile ilgisinin olmadığını Hükümetin Lozan'ın onaylanmasına sıcak bakmasına karşın Senatonun onay vermediğini belirtmekteydi. Buna karşın Soydan, İki ülke arasındaki ilişkilerin sağlam

²²⁵Siirt Mebusu Mahmud, “Türkiye-Amerika İlişkileri” *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Aralık 1926, s. 1.

²²⁶Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

bir zemine oturtulmasının önemli olduğu düşüncesindeydi. Bu ilişkilerin sağlam bir zemine oturtulmasıyla huzur ve güven ortamında Amerikalı yatırımcıların sermaye birikimlerini Türkiye'ye aktaracağını düşünmekteydi. Türkiye Dışişleri Bakanının da belirttiği gibi dünyada barışçıl bir politika güden ABD, yakın doğuda çalışan, güçlü ve medeniyeti temsil eden ve barışsever olan Türkiye Cumhuriyeti arasında ki resmi ve hukuki ilişkinin sağlam bir zemine oturtulmasını oldukça faydalı olacağına inanmaktaydı. Amerika ile Türkiye arasında ilişkilerin gelişmesi noktasında görüşmeler sonucunda bir antlaşmanın yapıldığını ancak bu antlaşmanın Amerika senatosunda onaylanmadığını, 54 oy antlaşmanın lehinde ve 30 oy aleyhte verildiğini çoğunluğun sağlanamadığını belirtmekteydi. Soydan, iki ülke arasında bir antlaşmanın olmasını destekleyen kişilerin bunca çalışmalarına rağmen sonucun olumsuz olmasından dolayı hayretler içinde ve hatta üzüntü içinde olmalarını doğal karşılamaktaydı. Antlaşmanın onaylanmaması ilişkilerin gelişimini engellemekteydi.²²⁷ Buradan hareketle antlaşmanın onaylanmaması iki ülke ilişkilerinin sekteye uğramasına neden olduğu görüşündeydi.

İki ülke arasında yaşanan bu gelişmeler ekonomik ve sosyal atmosfere olumsuz yansımaktaydı. Soydan, bundan dolayı bu etki yüzünden Türkiye'nin maddi bakımdan zarar görmesi ihtimaldi fikrindeydi. Soydan, Dünyada adalete ve hakka dayanan sürekli bir barışı sağlamaya çalışanların başında bulunacağını şeref ve gururla her zaman dile getiren Amerika, bu noktada güven ve barışı destekleyen Türkiye'nin antlaşmasını neden kabul etmiyordu? Bu noktanın irdelenmesi gerektiğini vurgulamaktaydı. Bu bağlamda, Ona göre, eğer Türkiye aleyhinde meydana gelen bu sonuç, doğrudan doğruya akıllı bir düşünmenin, ciddi bir incelemenin ürünü olsaydı üzüntümüz daha fazla olurdu. O zaman Türkiye hata ve sorumluluğu kendisinde aramaya başlardı kanısındaydı. Soydan, Amerika senatosunu bu haksız karara yönlendiren düşüncenin mantıktan ve sağduyudan yoksun olduğu düşüncesindeydi. Soydan, Türkiye'nin Amerikan iç politikasına zarar verecek hiçbir politikası olmamasına karşın Türkiye'nin bağımsızlığını hedef almış unsurların Amerika'da cirit attıklarını, Türkiye'nin bu zararlı unsurlar karşısında pasif kalıyor iddiasının gerçeği yansıtmadığını, bu zararlı kuruluşların güçlü finansman desteğinin olduğunu Türkiye'nin lobicilik yönünden

²²⁷ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

ekonomik pozisyonun uygun olmadığını, Amerika değil de Avrupa ile eşdeğer olduğunu belirtmekteydi.²²⁸

Ona göre, düşmanlar Türkiye'nin bu yönünü çok iyi bildiği için aleyhteki faaliyetlerde papazların etki ve nüfuzlarından çok iyi faydalanıyorlardı. Soydan, din adamlarını siyasi oyunlarına alet eden bu tür politikaların yok olması kaçınılmazdı. Amerika siyaset mekanizmasının din öğeleri karşısında zayıf düştüğü kanısındaydı. Türkiye'nin kararlı bir şekilde olayları yakından takip etmesini, kararlı bir duruşla bu papazların etkisinin kırıldığını ittifak antlaşması için hiçbir engelin kalmayacağını düşünmekteydi. Bu sürecin uzun süreceğini misyonerlik faaliyetlerinin sabırlı ve yorucu bir çalışma sonucunda ortadan kaldırılabileceğini öne sürmekteydi. Türkiye'nin Kuzey Amerika devletleriyle Lozan sonrası ilişkileri düzene koyduğu, Amerika devleti ile de düzelecek ilişkilerin iki ülke menfaatleri açısından faydalı olacağı inancından vazgeçmemişti. Amerika'nın olumsuz tavrına karşın Türkiye'nin seçkin ve itidalli bir politika ortaya koyduğunu, Amerika ile ilişki kurmanın da hayati bir mesele olmadığını da ayrıca vurgulamaktaydı.²²⁹

3.2.4. Türkiye-İtalya İlişkileri

İtalya, I. Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletlerinin yanında olmasına rağmen kendi çıkarlarına uygun kararlar verilmediği için Milli mücadele sırasında Türkiye'ye karşı ılımlı bir politika izlemişti. 1919'da Havza Genelgesi'yle başlayan Anadolu direnişi kongrelerle devam etmiş ve belirlenen "Misak-ı Milli" esasları ışığında 23 Nisan 1920'de TBMM açılmıştır. TBMM kurulduktan sonra da İtalya diğer İtilaf Devletlerine nazaran Türkiye ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Bu ilişkilerin göstergesi Cami Bey'in 1920'de Roma temsilciliğine tayin edilmesidir.²⁷ İlişkilerin boyutunu derinleştiren faktörlerden birisi Milli Mücadele'nin başından beri Anadolu'daki direnişçileri destekleyen İtalyan Yüksek Komiseri Kont Carlo Sforza'nın "Türk dostu" kabul edilmesine yol açan politikalarıdır. Sforza, 11 Haziran 1920'de

²²⁸ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

²²⁹ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

Dışışleri Bakanlığı'na getirildikten sonra da hemen her konuşmasında “Yaşanabilir ve bağımsız bir Türkiye”den söz etmiştir.²³⁰

Bu bağlamda Türkiye’de milli çıkarlarına zarar vermediği sürece bütün dünya devletleriyle iyi ilişkiler kurulabilir politikası hâkimdi. İtalya’nın diğer İtilaf devletlerinden farklı bir politika ortaya koyması ve çatışma dışı işgal siyaseti kafa karışıklığına neden olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de Türk- İtalyan ilişkilerine kuşku ve endişe ile bakan devletlerin varlığı kaçınılmazdı.

Mahmut Soydan’a göre, Türk-İtalyan ilişkileriyle ilgili olarak Yugoslavya basınında endişe ile karışık bir durum hâkimdi. Soydan, Türkiye ile İtalya arasında bir antlaşmanın yapıldığı ile ilgili haberler gündemin en önemli konuları arasındaydı. Bu yakınlaşmadan dolayı rahatsız olan bazı devletlerin olduğunu iddia etmekteydi. Bunun dışında Fransız gazetelerinin de bu kışkırtmaları alevlendirdiği düşüncesindeydi.²³¹

Soydan’a göre, Dışışleri Bakanı Tefik Rüşti Bey’in Milano’da İtalya Başbakanı Mussolini’yle görüşmesi iki ülke ilişkileri açısından önemli bir gelişmeydi. Soydan, her iki ülkeyi ilgilendiren meseleler hakkında dostluk içinde fikir alışverişinde bulunarak, her iki ülkenin karşılıklı olarak güven ve barışı koruyacağına ve bu bağlamda barışın sağlanması esnasında ortak fikirde olmalarının gerekliliğine vurgu yapmaktaydı. İki ülke arasında ciddi problemlerin olmadığını, Türkiye ile İtalya ilişkilerinde problem yaratmak isteyenlerin amacı her iki ülkeyi karşı karşıya getirmektir. İtalya’nın Türk topraklarında gözü olduğunu iddia edenlerin amacı her iki ülkenin yakınlaşmasını engellemektir. Soydan, Avrupa basınının sürekli olarak iki ülke arasındaki ilişkileri çarpıtarak yalan yanlış bilgileri vermekle meşgul olduğu düşüncesindeydi. “İtalya’yı sürekli bir şekilde hazır kıtada bekler gibi Anadolu topraklarına saldıracakmış gibi İtalya’yı bir kâbus şeklinde resmedenler bu hareketleriyle eğer özel ve siyasi bir amaç takip ediyorlarsa herhalde bu durumda gaflet ve cahillik içinde bulunuyorlar.” Ona göre, böyle bir düşünce ya da ihtimali doğru görenler, ne yeni Türkiye’yi ne de onun maddi ve manevi savunma gücünü tam olarak analiz edemeyenlerdi. Soydan, en zor ve tehlikeli bir dönemde İtalya’yi

²³⁰ Pınar Bulut, 1923-1933 Yılları arasında Türk-İtalyan İlişkileri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2007, s. 10.

²³¹ Siirt Mebusu Mahmud, “Türkiye-İtalya İlişkileri” *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Nisan 1928, s. 1.

anarşiden kurtaran, ona medeniyet ve siyaset arenasında büyük bir yer bulan Mussolini'nin bu meselede gaflete düşeceğine ihtimal vermiyordu.²³²

Soydan'a göre, aksi bir durum yaratmak isteyenlere karşın Türkiye-İtalya ilişkileriyle ilgili İtalyan gazetelerinin kullanmış olduğu üslupta açık bir şekilde memnuniyet vericiydi. O, Türkiye ile İtalya arasında ileride meydana gelebilecek bir antlaşmanın başka bir devlet ya da zümreye karşı aleyhtarlık beslemediğini bu düşüncede olanların gereksiz bir kaygı içinde oldukları fikrindeydi. Soydan, Türkiye Cumhuriyeti, barıştan yana olduğunu sürekli her durumda göstermekteydi. Soydan, sınırlarımızda, yeniden bir değişiklik istemediğimiz gibi, antlaşmanın tespit ettiği şimdiki durum ne ise sınırlarımızdan bir kilometre bile çekilmeye niyetimizin olmadığını bilinmesini ifade etmekteydi. Bu durumun korunması için statükonun de diğer devletlerle iyi ilişkiler kurulmasının gerekli olduğunu öne sürmekteydi. Bu bağlamda Soydan, herhangi bir devletle dost olmak için başka bir devlete düşman olmanın gereksiz olduğunu ifade etmekteydi. Ona göre, komşularımızla bu tür antlaşma ya da benzeri girişimlerde bulunmanın sataşma ya da başka devletler aleyhinde faaliyetlerde bulunmak gibi anlamlar yüklemenin doğru olmadığı kanaatindeydi. Bütün bu düşüncelerine karşın bütün dünya devletlerinin yer aldığı bir güvenlik platformunu da imkânsız olarak görmekteydi.²³³

Soydan, statükodan memnun olmayan küçük veya yenilen devletler, dış politikalarında ve savunma güçlerini hazırlamada galip ve büyük devletlerin baskısı altındaydılar. Son Cenevre görüşmeleri bunun en iyi örneğiydi. Soydan, bu durum karşısında iki taraflı ve ya birkaç taraflı güvenlik ve saldırmama antlaşmaları yapmaktan başka çarenin olmadığı düşüncesindeydi. Etkileri ve katkıları tartışmalı da olsa güvenlik antlaşmalarının önemli olduğunu, bunun en iyi temsilini Türkiye'nin Cenevre görüşmelerinde sergilediğini, antlaşmaya ve uzlaşmaya yönelik politikanın temel prensibi haline geldiğini belirtmekteydi.²³⁴

Mahmut Soydan, Türkiye ile İtalya arasında uzun süredir görüşmelerin sürdüğü ve bununla ilgili olarak en sonunda bir antlaşmanın yapılması iki ülke ilişkileri açısından faydalı olacağı düşüncesiydi. Aralarında hiçbir sorun olmayan bu iki Akdeniz

²³²Siirt Mebusu Mahmud, "Türkiye-İtalya İlişkileri" *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Nisan 1928, s. 1.

²³³Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

²³⁴Siirt Mebusu Mahmud, "Türkiye-İtalya İlişkileri" *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Nisan 1928, s. 1.

devletinin anlaşmasını her iki devletin ilişkilerine de olumlu katkıda bulunacağına; bu yeni antlaşmayla İtalya'yı Türkiye'ye karşı saldırı pozisyonunda göstermeye çalışanların artık bu yalanlarından mahrum kalacaklarını düşünmekteydi.²³⁵

Soydan, bu antlaşmanın şimdiye kadar Türkiye'nin bazı devletlerle imzaladığı tarafsızlık ve saldırmama antlaşmalarından farklı bir şey olmadığını belirtmekle beraber bu antlaşmanın ayrı bir önemi olduğu kanısındaydı. Soydan'a göre Türkiye'nin dış politikasının amaçlarından biri de sınır güvenliğini sağlamak ve bu amaç doğrultusunda bütün dünya devletleriyle barışın sağlanmasıydı. Soydan, bundan önce gerek Afganistan ile gerekse İtalya ile imzalanan antlaşmalardan farklı anlamlar çıkarmanın gereksiz olduğunu şu sözlerle ifade etmekteydi: *“Türk-İtalyan antlaşmasının faydalarından biri de Türkiye'nin özellikle Doğu politikasını takip ettiğine dair ortaya atılan söylentilerin fiilen yalanlanmasıdır.”* *“Biz, nasıl Doğu ve Asya devletleriyle iyi ilişkiler kurmak, durum ve çıkarlarımızın gerekliliklerine göre onlarla da antlaşma yapmak istiyorsak, Batı devletleriyle de aynı şekilde ilişki ve antlaşma yapmaktan çekinmiyoruz.”* Soydan, bazı basın organlarının eğer İtalya antlaşmayı imzalayacaksa Türkiye'nin de Yunanistan'la antlaşması gereklidir söylentilerin kasıtlı çıkarıldığını Türkiye-İtalya arasındaki antlaşmanın Yunanistan'a karşı yapılmış gibi gösterilmesinin yanlış olduğunu belirtirken mücadeleden dolayı iki ülke ilişkilerinin de bozulduğunu kabul etmekteydi. Soydan durumu şöyle özetliyor: *“Yunanistan'ın hem içinde bulunduğu sıkıntılı durum hem de mübadeleden dolayı aramızdaki anlaşmazlık olmasaydı”* Yunanistan'la da antlaşma yapılabilirdi. Soydan, Venizelos'un iktidara gelmesini veya iktidarda bulunanlar üzerinde etkili olmasını, Türkiye ile olan ilişkilerde bir engel oluşturmayacağı düşüncesindeydi. Ona göre, Venizelos'un da böyle bir antlaşma veya ilişkiyi destekleyeceği şüphesizdi. Yunanistan'ın iç durumunun ve Venizelos'un iktidara gelmesinin iki ülke arasında yapılacak bir antlaşmaya engel olmayacağına olan inancı sonsuzdu. Soydan'ın iki ülke ilişkilerini şöyle değerlendirmekteydi: *“Yunanistan'daki hükümet sıkıntıları çözülürse ve içte huzur sağlandıktan sonra daha önce başlanmış olan görüşmelerin kısa süre içinde iyi bir sonuca ulaşması beklenebilir.”*²³⁶

²³⁵ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

²³⁶ Siirt Mebusu Mahmud, “Türkiye-İtalya İlişkileri” Hâkimiyet-i Milliye 4 Haziran 1928, s. 1.

Mahmut Soydan, Türkiye-İtalya antlaşmasıyla ilgili olarak İtalyan kamuoyunun iki ülkenin yakınlaşmasından dolayı memnun olduğu düşüncesindeydi. Soydan, aynı şekilde Türkiye'nin de bu dostluk antlaşmasının yapılmasından dolayı memnun olduğunu vurgulamaktaydı. İtalyan'ın en önemli gazetelerinden olan Mensajero'nun şu yorumu iki ülke ilişkileri açısından oldukça önemliydi: "İki devlet arasında imzalanan antlaşmanın bir anlamı da Akdeniz'de önemli bir etkiye sahip olan Türkiye'nin, barışın devamı için de önemli bir etkiye sahip olduğunu bu vesile ile tekrar etmekte fayda vardır." Soydan, bu antlaşmanın Türkiye – İtalya arasında siyasi ve iktisadi ilişkilerde ciddi bir yükselişe vesile olmasını ve iki ülke arasındaki ilişkilerin zamanla daha ileri ve ciddi dostluklara zemin hazırlamasını temenni etmekteydi.²³⁷

3.2.5. Türk-Yunan İlişkileri ile Hacı Sami Çetesi Olayı ve Diğer Meseleler

Türk-Yunan İlişkilerinin Atatürk dönemindeki en önemli gündemini Türkiye'de kalan Rumlarla, Yunanistan'da kalan Türklerin değişimi sorunu oluşturmuştur. Lozan Konferansında bu mesele çözülememiş, 30 Ocak 1923'te bir sözleşme ve protokol imzalanmıştı.²³⁸ Bu mesele burada çözülemeyince mesele Milletler Cemiyetine havale edildi. Cemiyetin Daimi Adalet Divanından çıkan 1925 yılındaki rapor, meseleyi çözemedi. Cumhuriyet döneminde Türk-Yunan ilişkileri ilk büyük gerginliği yaşadı.²³⁹

Soydan, bu bağlamda meselenin çözülmesi noktasında Türkiye ile Yunanistan arasında antlaşmanın imzalanmasını önemli bir adım olarak değerlendirmekteydi. Soydan'a göre, Lozan Antlaşmasında, Yunanistan'daki Türk ve Türkiye'deki Yunan halkının varlıklarına dair bazı düzenlemeler yapılmıştı. Antlaşma, bu kanunların uygulanış şeklindeki durumu tespit etmiş oluyordu. Hatta böyle bir antlaşma için geç kalındığını bile düşünmekteydi. Bu antlaşmanın düzenlenmesinde Türkiye iyi niyet göstermiş ve noktada büyük kolaylıklar sağlamıştı. Türkiye'yi temsil eden Şükrü Saraçoğlu Bey'in özverili çalışmasının bu sonuca katkıda bulunduğu düşüncesindeydi. Yunan devlet adamlarının çoğunluğunun, Türkiye'ye karşı dostane ve samimi bir

²³⁷ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

²³⁸ SehaMeray, *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar – Belgeler*, C, II, Y.K.Y, İstanbul 2001, s. 17-22

²³⁹ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları 1920-1945*, C. I, TTK Yayınları, Ankara 1989, s. 392.

siyaseti izleyeceği görüşüne karşın antlaşmanın uygulama sahasında zorluklar yaşanabileceği endişesini taşımaktaydı.²⁴⁰

Türk -Yunan ilişkilerinin daha ileri gitmesine mübadele ve emlak meselelerinin muallâkta kalmasını görmekteydi. Ancak iki ülke arasında imzalanan son antlaşmanın her türlü engelleri ortadan kaldırması noktasında önemli olduğunu dile getiren Soydan, bundan böyle iki tarafın yönetici ve basın kuruluşlarının daha faydalı işler yapmalı vurgusunu yapmaktaydı. Soydan'a göre, iki devlet arasında her ne kadar iyi ilişkiler kurulmaya çalışılsa da kuşkusuzdur ki Türkiye ve Yunanistan'ın geçmişteki ilişkilerinde acı hatıralar vardı. Geçmişin hatıralarına, duyguların etkisine bağlı kalmak yalnız milli ve vatani menfaatlerini düşünen realist milletlerin işi olmadığını da vurgulamaktaydı.²⁴¹

Yunan halkının senelerden beri kendi içerisinde bir bunalım hayatı yaşadığını dile getiren Soydan, Türkiye, komşusunun bu içteki mücadelelerini endişe ve dikkatle takip ettiğini, altını çizdiği noktayı ise şöyle ifade etmekteydi: *“Biz başkaları gibi komşularımızın sıkıntı içinde bulunmalarından faydalanmıyoruz, aksine yanı başımızda içte ve dışta kuvvetli, milli çıkar ve istiklalin gerekliliklerini idrak eden bir Yunanistan'ın olmasını istiyoruz.”* Atina'da demokratik bir kabinenin oluşumu beraberinde başarıyı getireceğini vurgulamaktaydı. Mahmut Soydan, iki ülke ilişkilerinin gelişmesi noktasında bu durumun bir an önce gerçekleşmesini olumlu bir aşama olarak değerlendirmekteydi. Demokrasinin önemini ise şöyle vurgulamaktaydı: *“Halkın sesi, hakkın sesidir.”* Fakat duygusal meselelerde bu kuralın kesin amacını anlamanın zor olduğu düşüncesindeydi. Yunanistan'da, halk arasında özellikle Türkiye'den göç eden Rumlar arasında şiddetli bir Türk aleyhtarlığı yapıldığını, Türkiye ile iyi geçinmek isteyen Yunanistan'ın bazı taraflardan eleştirilmesinin kaçınılmaz olduğu fikrindeydi. Ona göre, asıl kabiliyet, bizi saran duyguların ve etkisine rağmen kanaatimizi savunabilmektir. Soydan, son antlaşma iki devletin ilişkilerini daha samimi sınırlar içerisine çekmek için alt yapısını hazırlamakla beraber senelerden beri bekleyiş ve heyecan içinde yaşayan ilgili halkın acılarını dindirmesi noktasında da oldukça önemli olduğunu, söz konusu antlaşmanın iki devletin geleceğe ait ilişkileri için feyizli bir adım olmasına yönelik olan inancını paylaşmaktaydı. İki devlet arasındaki sorunların çözümünün uzamasının ancak dış politika enerjilerini düşüreceğini, sorunların çok

²⁴⁰ Siirt Mebusu Mahmud, “Türkiye-Yunanistan İlişkileri” *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Aralık 1926, s. 1.

²⁴¹ Siirt Mebusu Mahmud, “Türkiye-Yunanistan Antlaşması” *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Aralık 1926, s. 1.

uzatılmadan çözümünden yanaydı. Bir türlü halledilemeyen mübadele meselesi bu bağlamda iki ülke ilişkileri açısından oldukça önemliydi.²⁴² Halledilemeyen sorunlar yüzünden iki ülke ilişkilerini değerlendiren Soydan, açıklamaları dikkate alındığında bir türlü çözüme kavuşamayan sorunlardan dolayı iki komşu ülkenin ilişkilerinin gittikçe gerginleştiğini, buna karşın daha fazla uzatılmadan çözüme kavuşturulmasını oldukça önemli görmekteydi.

Soydan'a göre, mübadele muhacirlerine ait konut meselesinin halledilememesi senelerden beridir heyecan içinde bekleyen iki taraf halkının acıları, son günlerde gerçekten dayanılmaz bir dereceyi bulmuştu. Soydan, Türkiye ile Yunanistan ilişkileri söz konusu olduğu zaman daima bu sıkıntının iki taraf arasında barış ve huzur içinde çözülmesi iki ülke ilişkileri için önemli olduğu görüşündeydi. Ona göre, her iki taraf için önemli olan bu meseleyle ilgili olarak Türkiye ve Yunanistan'ın antlaşma konusunda birbirlerini iyi ağırlamaları önemli olan bu sorunun çözülmesi için önemli bir adımdı. Soydan, bilinen temeller çerçevesinde imzalanan antlaşmanın bir an önce hayata geçirilmesi düşüncesindeydi. *“Atina'dan gelen haberlere göre Türkiye – Yunanistan antlaşmasını inceleyen dışişleri komisyonu, görüşmelerini bitirmiş ve meclisine bu antlaşmanın onayını talep etmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisince de aynı hisle incelendikten sonra onaylanacağını kuvvetle ümit etmekteyiz”* şeklinde inancını paylaşmaktaydı. İki ülke arasında açık bir şekilde antlaşmanın yapılması devletlerin birbirlerine olan güveni ve sonrasındaki iyi ilişkiler açısından önemliydi. Bu antlaşmanın uygulanmasında her hangi bir sıkıntının çıkmayacağını değerlendiren Soydan, bu durumu şöyle ifade etmekteydi: *“Çünkü karşılıklı iyi niyetle anlaştıktan sonra dünyada çözülmeyecek zorluk yoktur.”* Ona göre, Türkiye'yi oldukça fazla memnun eden ve duygulandıran bir özellik de Yunanistan da Türkiye ile bir antlaşma siyaseti izleme arzusunda olanların, yalnız belli bazı partilerden değil, Yunanistan'ın yönetiminde etkin olan bütün partilerin gayret etmeleriydi. Soydan, Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin normal seyrine dönmelerinden sonra Türkiye aleyhinde hırçın ve haşın saldırılarına alıştığımız Yunan basınının sunduğu sakın ve nazik manzarayı da özellikle iki ülke ilişkileri açısından oldukça önemli bir aşama olarak görmekteydi. İki taraf basını ve kamuoyunun iki ülke ilişkilerine yönelmesi ve takdir ile karşıladığı son antlaşmaların, yine iki ülkenin siyasi hayatlarında da yeni yeni

²⁴² Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e.,s. 1.

ilerlemelerde olumlu bir etki yapacağına yönelik olan inancını hiç kaybetmemişti. “*Herkes ait büyük felaketler milletlere en büyük dersleri verir*” vurgusunu yapmaktaydı. Türkiye ve Yunanistan’ın, ölümlere ait hatıraların etkisiyle değil, yalnız ve yalnız gelecek ve milli menfaatlerin gerektirdiği dikkat ve hesapların etkisi altında yürüyebilecekleri bir ortam içerisinde ilişkilerini sürdürmelerinin önemli olduğunu düşünmekteydi.²⁴³ İki komşu ülke ilişkilerinin gelişmesinin geçmişte yaşanmış acı hatıraların etkisine değil de geleceğe ait milli menfaatlere bağlayan Soydan, geçmişin fayda değil de zarar getireceğinden dolayı artık geçmişin bir tarafa bırakılmasının ilişkilerin gelişimine katkıda bulunacağını oldukça önemli olduğunu vurgusu değerlendirmelerinde ön planda olduğunu görebiliriz.

Yunanistan ile Türkiye ilişkilerinin düzelmeye başladığı bir süreçte Hacı Sami çetesi olayının Yunanistan’da meydana gelmesi oldukça önemli bir mesele olduğu düşüncesinde Soydan, ilişkilerin zorlanacağını: “*Yani başımızdaki komşu bir devletin toprağında Cumhurbaşkanımız aleyhine suikastlar düzenleme teşkilat yapılanmasının yanlış olduğunu, Yunan hükümetinin bu işlerde parmağı var mı yok mu sorularını irdelemekle başlanması gerektiğini, olayın açıklığa kavuşturulmasını*” talep etmekteydi. Yunanistan’ın da Türkiye’ye karşı dostluğun bütün gerekliliklerini yerine getirmediğini, bu konuda Yunanistan’ın biraz daha hassas olması gerektiği düşüncesindeydi. Ona göre, Türkiye böyle bir durumun Yunan toprağında meydana gelmesini ve özellikle Türkiye aleyhinde yapılan faaliyetleriyle ilgili olarak Londra’daki Yunan elçisi tarafından açıklama yapılmasını yanlış bulmaktaydı. Açıklamada: Hacı Sami çetesi aracılığıyla Türk basını tarafından Yunan memurlarına yapılan asılsız dayandırmaların doğru olmadığını, Yunan hükümetinin Sisam valisi ve jandarma komutanlarını değiştirmekle bu konuya hassas yaklaştığını ve bu konu hakkında yapılan açıklamanın Türkiye Dışişleri Bakanı Dr. Tevfik Bey (Rüştü) tarafından memnuniyetle karşılandığı, diğer taraftan Dışişleri Bakanı Mösyö Mihalokopolos’da, Times gazetesi muhabirine Sisam valisinin Hacı Sami çetesine yardım etmediğine ve hatta onun bu oluşumdan haberdar bile olmadığını söylemekteydi. Soydan’ın üzerinde ısrarla durduğu ve eleştirdiği nokta açıklamanın neden sadece Londra’da yapıldığıydı.²⁴⁴ Bu olayın yaşandığı ülke olan Yunanistan’da değil de Londra’da Yunan dışişleri bakanının bu

²⁴³Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

²⁴⁴Siirt Mebusu Mahmud, “Hacı Sami Çetesi Olayı” Hâkimiyet-i Milliye, 4 Ekim 1927, s. 1.

durumla ilgili açıklamalarını samimi bulmayan ve aynı zamanda irdelenmesi fikrinde olan Soydan, ister istemez akıllara bu işte dış güçlerinin parmağının olduğunu ısrarla vurguladığı yazmış olduğu yazılarında görülmektedir.

Soydan'a göre, suikast çetesi Yunanistan'da hazırlanmış ilk önce Atina'ya ve daha sonra oradan Sisam'a geçmiştir. Elçimiz, çetenin çalışmaları hakkında Yunan hükümetini uyarmış ve önlem almasını talep etmişti. Yunan hükümetinin ilk verdiği cevapta aslında Hacı Sami çetesinin Sisam'da olduğunu doğrulamış ve adı geçen vali tarafından çağrılarak Sisam'ı terk etmesini kendisine söylemişti. Bunun dışında Yunan dışişleri bakanı, elçimize böyle bir çetenin oluşumuna hükümetin asla izin vermeyeceğini, onlar hakkında ciddi bir inceleme yaptıracağını ve Hacı Sami'nin Atina'ya vardktan sonra güvenlik güçlerimiz tarafından da takip edileceğinin güvencesinin verildiğini vurgulamaktaydı. Türkiye'nin olaya dört elle sarılmasının sonuncunda gerek Sisam valisi tarafından ve gerek dışişleri bakanından böyle resmi bir güvence verilmesi iki ülke ilişkileri açısından oldukça önemli olduğu kanısında olan Soydan, buna rağmen hain çetenin Anadolu'ya geçtiğini fakat güvenlik güçleri tarafından eyleme geçmeden yakalandıklarını ifade etmişti.²⁴⁵

Soydan, Türkiye, Yunanistan ile olan sorunlarını çözmek için uğraşırken Yunan toprağından böyle bir oluşumun meydana gelmesini şu sözlerle eleştirmekteydi: Komşuluk ve iktisadi ilişkilerini ortak çıkar karşısında siyasi dostluklarına takviye etmek zorunda olan Türkiye ve Yunanistan arasında değil, ilişkileri normal durumda olan herhangi iki devlet arasında bile buna benzer tuhafılıklara izin verilemezdi. Oysaki iki ülke aylardan beridir bu samimi ve dostane ilişkileri kurmak için uğraştıklarını, bu durum karşısında akıntıya kürek mi çekiyoruz diyelim? Soydan'a göre, Yunan hükümeti ve kamuoyu kendilerini haklı göstermek için şu soruyu Türkiye'ye yöneltiyorlardı, daha ne yapmalıydık? Dostluğun gerekliliklerine uymak için *“Türkler bizden daha ne bekliyordu?”*²⁴⁶

Soydan, buna vereceğimiz cevap basitti; komşularımızdan abartılı isteklerde bulunmadık vurgusunu yapmaktaydı. İsteğimiz, iki madde ile özetlenebilir:

²⁴⁵Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

²⁴⁶Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

1. Cumhurbaşkanımıza ve idarecilerimize karşı suikast işleriyle meşgul olmak isteyen Çerkezler ve diğer hainler bundan böyle Yunan topraklarında sığınacak yer bulmasın.
2. Bugün batı Trakya Müslümanları arasında Yunan memurlarının himaye ve yardımlarıyla öğretmen, müftü ve ya diğer sınıflarda yerleşmiş yüz ellilikler listesinin içinde birçok kişi vardı. Bu adamlar ne Trakyalıdır ne de Trakyalılarla bir ilgileri vardır. Yunan resmi kanadının etki ve yardımlarından kuvvet alan bu kasıtlı oluşumlar Trakya halkının iktisadi ve siyasi gelişimini sağlamak için değil, buna karşılık Türkiye Cumhuriyeti ve onun idarecileri aleyhinde gazeteler çıkarıp, ortalığı karıştırmaktır.²⁴⁷

Soydan, Türkiye'nin bu konudaki istekleri bu durumlara son verilmesini, hiç olmazsa bu adamların sınır dışına çıkarılmasının iki ülke ilişkileri açısından oldukça önemli olduğu ile ilgiliydi. Ona göre, eğer Atina'nın siyasetinde iddia edildiği gibi samimiyet ve iyi niyet varsa bunun gibi basit önlemlerin alınmasında hiçbir engel yoktu. Romanya'nın vaktiyle aynı şekilde firariler hakkında uyguladığı muamelenin çok dostane olduğu hatırlatmasını yapmaktaydı. *“Atina'nın her defasında Türkiye ile dost olduklarını ve dostluğumuzun gerektirdiği gibi davranacağız söylemlerine karşılık neden bu dostluğun gerekliliğine bağlı olamadıklarını bir türlü açıklayamıyoruz.”* Soydan, Londra'da yayınlanan bildirinin düzeltilmesini şöyle ifade etmekteydi: *“Güya dışişleri bakanımız, Yunan elçisinin verdiği açıklamayı yeterli görmüş ve memnuniyetini göstermişti.”* Belli ki *“gerçeği”* yanıltmacalar içinde boğmak istiyorlar. Yunan elçisi ihmalî gerçekleşmeden Sisam valisinin azledildiğini haber verince, muhterem Tevfik Rüştü Bey'in açıklamasını memnuniyetle karşılaması gayet doğaldı. Ancak dışişleri bakanımızın, valinin azlini bu süre içerisinde ilk önlem olarak değerlendirdiğine ve gelecekte bu mesele etrafında daha ciddi ve fiili önlemleri beklediğine dair olan ifadesi Londra bildirisinde söz konusu edilmemişti. Hükümetimizin bu meseleyi hangi yoldan takip edeceğini bilmiyoruz. İyi bildiğimiz şey, Türk kamuoyunun bu noktada çok hassas olduğudur. Türkiye ile dostluk kurmak, iyi komşu olmak azim ve kararında çok samimi olduklarına inandığımız Yunan idarecileri, ümit ediyoruz ki değerlendirecekleri fiili ve ciddi önlemler ile kamuoyumuzu tatmin etmede gecikmeyeceklerini ve bu şekilde

²⁴⁷ Siirt Mebusu Mahmud, “Hacı Sami Çetesi Olayı” *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Ekim 1927, s. 1.

Türkiye ile Yunanistan'ın ortak amaç etrafında çalışmalarına engel olacak hiçbir sebep bırakmayacaklardır.²⁴⁸

Soydan'ın yaklaşımlarından tarihi süreçte birçok sorun yaşadığımız komşu Yunanistan ile ilişkilerimiz dönem dönem iyi gitse de Yunanistan'a karşı temkinli ve kuşkulu hareket edilmesi idi. Hacı Sami çetesi gibi olaylar bunun en iyi örnekleriydi.

3.2.6. Soydan'ın Avrupa Devletleri İle İlgili Görüşleri

Soydan, Batı Avrupa'da barış ve güvenliğin sağlanması için her şeyden önce Almanya – Fransa ilişkileri üzerinde durmanın faydalı olacağı kanısındaydı. Ona göre, maalesef bu ilişki barışı destekleyenleri tatmin edecek bir önem arz etmiyordu. İki tarafın basını ve kamuoyunun şiddetli bir ayrılık içinde olduğunu, Alman milliyetçilerinin faaliyetlerinin öteden beri Fransızları sinirlendirdiği düşüncesindeydi. Almanların içinde bulundukları durum ve ortama rağmen eski alışkanlıklarını değiştirmediklerini, hepsinin kalbinde eski emperyalist emellerin yattığını iddia eden Fransızlar, günden güne çoğalıyorlardı. Fransa'da, gün geçtikçe yerleşen bu düşüncenin iki komşuyu devamlı birbirinden uzaklaştırdığı düşüncesindeydi. Cumhurbaşkanı Mareşal Hindenburg'un meşhur Totenburg konuşmasını takiben sekseninci yıl dönümü münasebetiyle yapılan tezahüratlar bu düşüncenin var olduğunu kanıtlamaktaydı. Uzun süreden beridir Fransız basını ve Fransa'nın siyasi kanadı bu konuşmayla ilgili olarak yapılan değerlendirmeler ve yorumlarla meşguldü.²⁴⁹

Bazı Fransızlar karşılarında ikiyüzlü görünen bir Almanya'nın varlığını iddia ediyorlardı; biri militarist ve milliyetçi Almanya, diğeri de Doktor Stresemann'ın Lokarno'da ve Cenevre'de temsil etmek istediği demokrat Almanya'ydı. Birinci Almanya Vilhelm Almanya'sının bizzat kendisiydi. İkinci Almanya'ya ise ne kadar güvenileceği henüz kestirilememişti. Totenburg nutkunda, Alman Cumhurbaşkanı savaş sorumluluğuna değinerek Alman ordusunun sırf vatanını savunmak için savaştığını ve Almanya'nın sorumluluk konusunun doğruluğunu tarafsız bir heyete bırakmaya hazır olduğunu söylemişti.²⁵⁰

²⁴⁸ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

²⁴⁹ Siirt Mebusu Mahmud, "Garbi Avrupa'da" *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Ekim 1927, s. 1.

²⁵⁰ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

Fransızlara göre, Almanya'nın meseleyi bu şekilde meydana getirmesindeki amacı savaşın manevi sorumluluğunu basit bir inceleme sonucu üzerinden atmak ve Versay antlaşmasının diğer maddelerinde değişikliklerin yapılmasını istemektir. Fransızlara göre, savaşın sorumluluğu meselesi tamamen halledilmişti. Çünkü Versay antlaşmasının bir maddesine göre Almanya, I. Dünya Savaşı'nın maddi ve manevi bütün sorumluluğunu üzerine almıştı. Versay antlaşmasının ve genellikle taraflara imzalatırılan diğer antlaşmaların nasıl bir durum ve ortam altında ilgililere kabul ettirildiği burada asla düşünülüyordu. Hôr Stresemann'ın, Totenburg nutkundan sonra yaptığı açıklama Fransa'daki heyecanı dindirmedi.²⁵¹

Aslında Almanya dışişleri bakanı bu açıklamasını bile nutkun anlam ve ruhuna tamamen uygun gördüğünü dile getiren Soydan, Fetv Vesatarik bazı Fransız gazetelerinde görülen açıklamalar eğer doğruysa bütün parlamento üyeleri gibi Dışişleri Bakanı Stresemann'ın da bu nutuktan haberdar olmasının kaçınılmaz olduğunu ifade etmekteydi. Ona göre, herhalde durum, iki devlet ilişkilerinin bakış açılarında farklı bir tarz ve aşamanın olduğuydu. Fransızları en çok sıkıntıya koyan şey, yalnız Mareşal Hinderburg'un söyleşisi değildi. Onlar, dahası bu söyleşiden dolayı İmparator Vilhelm'in yeniden Hôr Telame kabilinden Cumhurbaşkanıyı tebrik etmesini üzüntü ile karşılıyorlardı. Soydan, eski Kayzer tebrik mektubunda Totenburg ruhunun milletin ruhuna etkisini ve Alman milletin yeni mucizelere bağlı kalınarak yükselmesini olumlu karşılıyor ve Kayzer'in tebrik mektubu Almanya'da çeşitli yankılara sebep olduğunu düşünmekteydi. Bazıları aleyhinde bulunmakla beraber bazısı da bunu savaş savunması olarak, Kayzer'in de etrafında bulunduğu Almanya tarafından samimi bir şekilde yapıldığını tekrar etmişlerdi. Alman basını, Fransız basınına cevaben savaş sorumluluğunun tarafsız bir heyet tarafından denetlenmesini ve Versay antlaşmasının maddelerini değiştirme isteği arasında hiçbir ilişki olmadığını söyledikten sonra: *"Bununla beraber Almanlara kabul ettirilen sözlerin, hukuki hiçbir esasa sahip olmadığını ve asırlardan beri galiplerin daima mağluplara bu yolda maddi sorumluluklar yüklediklerine tarihin şahitlik ettiğini"* ilave etmekten çekinmiyorlardı. Soydan, geçmişi karıştırdıkça, savaşın maddi ve manevi sorumlulukları bu şekilde arandıkça anlaşma ümitleri zayıflıyor ve iki ülke arasında ki uçurumun daha fazla derinleştiğini ifade etmekteydi. Ona göre, maalesef Fransa ve Almanya'nın

²⁵¹Siirt Mebusu Mahmud, "Garbi Avrupa'da" *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Ekim 1927, s. 1.

birbirlerine karşı aldıkları karasız durumun etkisi yalnız kendi bölgelerine zarar vermekle kalmıyor buna karşılık bütün dünyanın tereddüt ve güvensizlik içine sürüklenmesine sebep oluyordu.²⁵²

3.2.7. Soydan'ın Cemiyeti Akvam'a Yaklaşımı

25 Ocak 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı'nın yaptığı ikinci Genel Kurul toplantısında Yüksek Meclisin teklifi üzerine, bir Cemiyet-i Akvam'ın kurulması ve bunun yapılacak olan barış antlaşmalarının bir parçası haline getirilmesi kararlaştırılmıştı. Ayrıca, teşkilatın anayasasını hazırlamak üzere Yüksek Meclis üyelerinin ikiye, beş küçük devletin de birer temsilci ile katılacakları bir komisyon kurulmuştu.²⁵³

Kurulan bu Cemiyet sonrasında Soydan, Avrupa kamuoyunun iddialarına göre, Batı devletlerinden bazılarının Türkiye'yi bu cemiyete almaya çalıştıklarını ancak buna karşılık Rusya'nın Türkiye'nin bu kuruluşa girmesini engellemeye çalıştığını ifade etmekteydi. Ona göre, Türkiye'nin hangi devletin etkisinde kalacağı merak edilen önemli konulardan biriydi. Kamuoyu, Türkiye'nin Cemiyet-i Akvam'a başvuru yapmasını başkalarının etkisinden ziyade milli çıkarları doğrultusunda hareket etmiş olsaydı daha sağlam bir zeminde ilerleyeceği düşüncesindeydi.²⁵⁴

Soydan, Türkiye'nin Cemiyet-i Akvam'a karşı tavrının olumlu olduğunu, herkese adaletle yaklaşan, eşitlik ilkesiyle hareket eden bir teşkilat fikrine asla karşı olmadıklarını vurgulamaktaydı. Türkiye'nin, barışın ve güvenliğin kesin bir şekilde sağlanmasına hizmet eden her kurum ve her kuruluşa olumlu yaklaştığını; ancak Cemiyet-i Akvam'ın teşkilat yapısına ve özellikle çalışma disiplinine karşı olduğunu ifade etmekteydi. Çünkü Cemiyet adına alınmış birçok kararın, yalnız üç dört büyük devletin etkisiyle meydana geldiğini, kuruluşa girmiş olan küçük devletlerin ise konuşma hakkından yoksun olduğunu ileri sürmekteydi.²⁵⁵

Bu düşüncesini açan Soydan, Cemiyet-i Akvam düşüncesini ilk ortaya atan Amerika'nın temsil edilmediğini, ABD'nin niçin temsil edilmediğinin sebebi ise,

²⁵² Siirt Mebusu Mahmud, "Garbi Avrupa'da" *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Ekim 1927, s. 1.

²⁵³ Kamil Günel, *Coğrafyanın Siyasal Gücü*, Çantay Kitapevi, İstanbul 1997, s. 162.

²⁵⁴ Siirt Mebusu Mahmud, "Cemiyet-i Akvam" *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Aralık 1926, s.1.

²⁵⁵ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

Milletler Cemiyeti'nin gerçek anlamda barışı sağlama hedefinden çok uzak olduğu görüşündeydi. Amerika, Rusya ve Türkiye'nin yer almadığı Cemiyet-i Akvam'ın başarılı olamayacağını ileri sürmekteydi. Büyük devletler Cenevre Konferansından niye o kadar uzak durmayı tercih ediyorlardı? Çünkü herkesin o kadar içtenlikle yaklaştığı bu kurumun barışı ve güveni sağlayamayacağı yönünde endişe taşıdıklarını ifade etmekteydi. Ona göre, sonuçsuz kalmış birçok kuruluş buna bir örnekti. Devletlerin Cemiyet-i Akvam'a yaklaşımının çıkar eksenli olduğunu, bu bağlamda en çok İngiltere gibi bazı devletlerin bu cemiyetten faydalandığını ileri sürmekteydi.²⁵⁶

Ona göre, dünyayı ilgilendiren meseleler söz konusu olduğu zaman Cenevre'deki toplantıların birinde geçen garip bir çekişme şöyleydi: Bu konuyla ilgili olarak burada bir konferans yapılmıştı. Bu bağlamda açılan çekişme bir hafta sürdü. Asıl konu hakkında bir karara varmak şöyle dursun, toplantıda bulunan batı devletlerinin delegeleri "silah" kelimesinin tarifinde bile anlaşamamış ve en sonunda alt yapısını değiştirmek zorunda kalmışlardı. İlk önce tehdit üçlüsü mü yoksa güven ve kurtuluş mu incelenmeliydi? Bu konu konuşmacılar arasında ayrışmanın yaşanmasına neden oldu. Fransız delegesi her şeyden önce güven ve kurtuluş meselesinin çözümü ile ilgili ciddi bir şey olmadığını iddia etmekteydi. Bunun üzerine Alman delegesi Funber Shitov, *"Efendiler, güven ve kurtuluş meselesinden niçin bu kadar endişe ediyorsunuz? Cemiyet-i Akvam, milletlerin güven ve kurtuluşunu temin etmiyor mu? Bana kalırsa biz burada yalnız tehdit üçlüsünü konuşalım."* Soydan, bu sorunların çözüme kavuşmamasıyla ilgili olarak Cemiyet-i Akvam'ın açıkça alaya alındığını vurgulamaktaydı. Büyük bir heyecanla toplanan bu konferanstan hiçbir sonucun alınmadığını, bununla beraber Cemiyet-i Akvam'ın yetersizliği milletler için çok iyi bir ders olduğu kanısındaydı. Barışı sağlamak için kurulan kuruluşlardan, uluslararası adaletten medet umanların, bu kuruluşların faydalı olamayacağını fark ettikten sonra ve Cemiyet-i Akvam'ın bu yetersiz durumu karşısında çözüm bulma yollarını aramaya çalıştıklarını oldukça önemli görmekteydi.²⁵⁷

²⁵⁶ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

²⁵⁷ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

3.2.8. Türkiye-Yugoslavya İlişkileri

I. Dünya Savaşı'nın taraf ülkelerinden birisi olması açısından Lozan Konferansı'na katılan Yugoslavya Barış Antlaşmasını imzalamamıştı. Bundan dolayı Türkiye ile Yugoslavya arasındaki savaş durumu devam etmekteydi. 28 Ekim 1925 tarihinde Ankara'da imzalanan "Dostluk Paktı" ile iki ülke arasındaki savaş durumuna son verilmişti. Bundan sonra ikili ilişkiler giderek gelişecekti. Türkiye ve Yugoslavya arasındaki ilişkilerin bu şekilde olumlu gelişmesinde, her iki devletin de Balkanlar'da statükonun korunmasını istemelerinin ve iki devletin sınır komşusu olmamasının önemli etkisi olmuştur.²⁵⁸

Soydan, Asya ve Avrupa devleti olduğu kadar aynı zamanda bir Balkan devleti olan yeni Türkiye'nin, Balkanlarda samimi bir barış ve düzenin amili olmayı prensip olarak kabul ettiği düşüncesindeydi. Şimdiye kadar çeşitli durumlarda izlediği barışçıl, uzlaşmacı siyasetiyle Türkiye Cumhuriyeti'nin Balkanlarda devamlı bir barış ve huzurun sağlanmasından başka bir amacı olmadığına işaret etmekteydi. Hiçbir devletin statükonun korunmasından yana olan Türkiye'nin Balkanlarda, aykırı bir politika izlediğini iddia edemez vurgusunu yapmaktaydı.²⁵⁹

Soydan, Türkiye, Balkanlarda huzuru sağlamak için her devletle ayrı ayrı birer dostluk antlaşması imzalamak suretiyle kendisine yönelen görevi yerine getireceğine olan inancı tamdı. Türkiye ile Yugoslavya arasında imzalanan antlaşma, bu zeminde atılmış yeni ve önemli bir adımdı. Bu antlaşmayı imzalamakla Türkiye'nin, Balkanlar'daki devletlerle ilişkilerini doğal mecrasında yürüttüğüne inanan Soydan, bütün Avrupa devletleriyle olduğu gibi Balkan devletleriyle de siyasi ilişkilerinin başlamış olmasını dış politika açısından önemli görmekteydi.²⁶⁰

Soydan, Türkiye'nin aktif bir refleks ortaya koymasına karşın diğer Balkan devletlerinin bu performansı yakalayamadığını düşünmekteydi. Bu durum, Balkan barışı ve hatta dünya barışı için bir tehlike kaynağıydı. Ona göre, Balkanlar'daki durum tamamıyla başka bir şekilde incelenmeliydi. Uluslararası arenada devletler tasnif

²⁵⁸Sina Akşin, *İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar (1919-1939)*, Ortadoğu ve Balkan incelemeleri vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 120.

²⁵⁹Siirt Mebusu Mahmud, "Türkiye-Yugoslavya İlişkileri" *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Kasım 1925, s. 1

²⁶⁰Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

edilirken zayıf, kuvvetli, yenen-yenilen, Doğulu-Batılı gibi kriterle bir hareket alanı belirlemenin yanlışlığına değinirken, bu tür yaklaşımların Balkanlarda çözüm getirmeyeceğini belirtmekteydi. Ona göre, I. Dünya Savaşı'nda en fazla zarar gören Balkan ülkeleriydi. Bu yönüyle statükodan yana bir tavır sergileyerek savaş karşıtı bir durum sergilemeleri gayet doğaldı. Halkların eğilimleri de bu yöndeydi. Balkanlıların, batıya oranla geri kaldıklarını medeni, sanayi ve bilimsel alanlarda kendilerine olanak sunacak bir siyaseti, her görüşe, her sisteme tercih edeceklerini vurgulamaktaydı. Yalnız I. Dünya Savaşı'nda değil, o korkunç dönemde bile savaştan en fazla zarar gören Balkanlar olduğu düşüncesindeydi. Balkanlıların yeniden bir macera, bir savaş istemedikleri gayet doğaldı. Orada ki halkların çoğunluğunu idare edenler, genel eğilimleri de hiçbir sebeple gözden uzak bulunduramazlardı. Ona göre, Balkanlıların, batıya nispetle geri kaldıkları medeni, sanayi ve bilimsel alanlarda kendilerine olanak sunacak bir siyaseti, her görüşe, her sisteme tercih edeceklerini ifade etmekteydi. Türkiye ile Yugoslavya arasındaki antlaşmanın diğer Balkan devletleri içinde model olacağını düşünmekteydi.²⁶¹

Soydan, Yunanistan ile Bulgaristan arasında meydana gelen sınır olaylarının yalnız görünürdeki sebeplerinden bahsedildiğini, duygusal yönüne bakılmadığını belirtmekteydi. Balkanlar'da fiilen barışın kurulması üzerinden seneler geçmesine karşın komşular arasında iki tarafı da tatmin edecek uyuma esasları bir türlü bulunamıyor düşüncesindeydi. Bulgaristan uluslararası bir antlaşmanın kendisini bağladığı bir durumda komşusuna dış biliyor. Yunanistan ise hala üzerinden seneler ve yeni olaylar geçen zaferinin verdiği gururla düşmanına yukarıdan bakmaya devam ediyordu. *“Böyle bir alanda güven ve huzurun kurulmasından bahsedilebilir mi? Bu koşullar altında Balkanlılar daima bir barut fıçısının üstünde oturanların durumunda bulunmaktaydı. Oralarda bütün insanlara yeni bir felakete sebep olacak olan müthiş bir olayın meydana gelmesinde küçük bir işaret yeterliydi.”* Balkanlardaki barışın dünya barışını da beraberinde getireceğini düşünmekteydi. Balkanlardaki barışın sağlanmasında dünya devletlerinin duyarsız kaldığını, Türkiye'nin sağduyulu yaklaşımı

²⁶¹Siirt Mebusu Mahmud, “Türkiye-Yugoslavya İlişkileri” *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Kasım 1925, s. 1.

sonucunda bu coğrafyada barışın sağlanması için önemli bir adım atıldığını ifade etmekteydi.²⁶²

3.2.9. Soydan'ın Balkan Devletleri ile İlgili Görüşleri

I. Dünya Savaşı sonrası Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun yıkılmasından sonra, bu İmparatorluğun mirasçısı olarak beş devlet ortaya çıktı. Avusturya, Macaristan, Çekoslovakya, Yugoslavya ve Romanya. Bulgaristan ve Yunanistan'ı da içine katacağımız bu devletler topluluğu, iki savaş arası devresinde, içerde ve dışarıda çeşitli gelişmelere, davranışlara ve politikalara ve hatta büyük devletlerarasında rekabetlere neden olacaktı. Bu gelişmelerin bazı ana özellikleri vardı. Birincisi Versay düzeni bakımından bunları revizyonistler ve antirevizyonistler diye ikiye ayırmak gerekiyordu. Macaristan, Bulgaristan ve Almanya ile birleşme arzuları dolayısıyla Avusturya'yı revizyonistler arasında saymak gerekmektedir. Diğerleri Versay düzeninden hoşnut devletlerdi. İkinci olarak, Wilson prensiplerine rağmen, bunların etnik kapıları, Avusturya ile Macaristan'ı ve Bulgaristan'ı dışarıda tutarsak, çok unsurlu bir sisteme dayanmaktaydı. Romanya bile sınırları içinde bir kısım Macarlara ve bir kısım Bulgarlara sahipti. Üçüncü olarak, bu devletlerin ekonomik yapıları zayıf kalmıştı. Milliyetçiliğin etkisiyle savaştan sonra bunların hemen hepsinin kendi kendine yeterli politikası izlemeleri, aralarında verimli bir ekonomik işbirliğini önlemiş ve dolayısıyla ekonomik güçleri zayıflamıştı. Bu unsurlar açısından bu devletlerin diplomatik gelişmeleri standart veya değişken olmaktan ziyade, çeşitli biçimler gösteren bir diplomasi olmuştu.²⁶³

Soydan, Yugoslavya parlamentosunun oluşması sonucunda demokrasi adına ve oradaki sorunların çözümü noktasında oldukça önemli olduğunu vurgulamaktaydı. Fakat bu sonuç İtalya-Arnavutluk antlaşmasıyla ilgili olarak herhangi bir hareketlenme ya da İtalya'nın Balkanlar'a yönelik politikalarını yok etmediğini ifade etmekteydi. İtalya'nın bu antlaşma ile Balkanlar'da ayrı bir durum ve hâkimiyet kazandığı şüphesizdi. Bundan en fazla sitemkâr olan devlet ise Yugoslavya'ydı, fakat diğer taraftan dünya kamuoyunda akıllara gelecekte ne olacak soruları gelmekteydi. İtalya'nın Balkanlar'daki bu hamlesi Yunanistan'da niçin asabi bir duygu uyandırmadı?

²⁶²Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

²⁶³Fahir Armaoğlu, a.g.e., s. 177.

Bulgaristan, “*Balkan, Balkanlılarındır*” politikasını bozan bu harekete karşı niçin bu kadar duyarsız ve ilgisiz kalmaktaydı? Arnavutluk-İtalya antlaşması, zamanında Avusturyalılar “*şarka doğru*” siyasetinin İtalya tarafından yapılan bir benzeri olduğu düşüncesindeydi.²⁶⁴ Buradan hareketle Soydan, İtalya’nın yayılma ve saldırı politikasıyla hareket ettiğini ileri sürmekteydi.

Bu konuyla ilgili olarak Fransız Tan gazetesi şöyle yazıyordu: “*İtalya’nın Balkanların içişlerine karışması, herhalde Balkanlılar tarafından bazı önlemlerin alınmasını gerektiriyordu.*” Ona göre, bu meseleyle ilgili olarak özellikle Arnavutluk’la en fazla ilgilenmekte olan Yugoslavya ve Yunanistan arasında daha sıkı bir antlaşma yapılmalıydı. Soydan, bunun dışında İtalya’nın doğuya yönelik hedeflerinden şüphe duyan Türkiye’yi dahi İtalya’dan çekinen devletlerle antlaşmaya yönlendirdiği kanısındaydı. Yunanistan ise sebepsiz bir şekilde İtalya ile ilişkilerinin bozulmasını istemiyor, aralarında anlaşmazlık çıkmasın diye bu durumdan uzak durmaya çalışıyordu. Soydan, bu durumun iyi niyet göstergesi olmadığını, burada her şeyden önce egemen ve etkili olan şeyin coğrafi konum olduğunu vurgulamaktaydı.²⁶⁵

Soydan’a göre, Yunanistan’ın bulunduğu bölgede daha yumuşak bir politikayla İtalyanlara güler yüzlü davranmasının sebebi korkudan ziyade on iki ada meselesinden başka bir şey değildi. Yunanistan’ın, İtalya ile Arnavutluk antlaşmasına karşı aldığı ilgisiz tavır ise bilinçli olmaktan ziyade İtalya ile arasının bozulmasını istemediğinden kaynaklanıyordu. Soydan, Yunanistan, Yugoslavya’yı sıkıntıya sokan, Yugoslavya’nın politikada enerjisinin düşmesini ve ana hatlarını başka yönlere çeviren hareketleri memnuniyetle karşıladığı fikrindeydi. Sırbistan’ın İtalya’ya eğilimli olması, Selanik’e karşı beslediği hırstan dolayı ve Pangalos yönetimi zamanında imzalanan antlaşmanın durumundan bu şekilde olmasında etkili olduğunu düşünmekteydi. Bulgaristan’ın bu meseledeki durumuna gelince, onun daha az önemli olduğu düşüncesindeydi. Ona göre, genellikle Bulgaristan kamuoyu, İtalya’nın Balkan devletleriyle birleşmesi Sırbistan’ın Balkanlar’daki politikasının düşmesine neden olacağı düşüncesi hâkimdi.²⁶⁶

Ona göre, basındaki yankılara bakıldığında Bulgaristan hükümeti İtalya’nın durumundan endişelenmiyordu. Bulgar basını Yugoslavya’da parlamento sıkıntılarının

²⁶⁴ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

²⁶⁵ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

²⁶⁶ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

sebepleri arasında Arnavutluk antlaşmasından ziyade dâhili durumun partiler arasındaki anlaşmazlığın daha büyük bir amil olduğu düşüncesi hâkimdi. Bulgaristan'ın Yugoslavya ile olan ilişkilerinin öteden beri gergin bir halde olmasına karşılık İtalya ile olan bağı geçen süre zarfı içinde bir kat daha güçlenmişti. Soydan, İtalyanların Bulgaristan'daki faaliyetlerinin amacının ortada olduğunu, orada her vesile ile faşistlik lehinde tezahürat yapıldığını vurgulamaktaydı. Faşist başkanlarından bir zatın Sofya'yı ziyareti bu çeşit tezahürata uygun bir vesile olmuştu. Ona göre, kabinede Dışişleri Bakanı olan ve eğitimini İtalya'da tamamlayan Molos, İtalya siyasetinin başarılı olmasında önemli ölçüde etkin olan bir kişiydi. Kısaca İtalya ile Bulgaristan arasında imzalanmış bir antlaşma olmamakla beraber ilişkileri son derece iyiydi. Soydan, Yunanistan ve Bulgaristan'ın İtalya ve Yugoslavya ile olan özel durumu ve ilişkileri yakından incelendikten sonra bu kadar uğultuya davet eden İtalya-Arnavutluk antlaşmasına karşı aldıkları durumun sebep ve anlamının iyi bir okumayla kolaylıkla anlaşılacağı görüşündeydi. Soydan, Türkiye, kuruluş yılından itibaren belirli temel hedefleri izleyen, istikrarlı ve sağduyulu bir dış politika izlemişti. Bu bağlamda bir Balkan ülkesi olan Türkiye, Balkanlar'la tarihten kaynaklanan yakın ilişkilere sahipti. Balkanlar'da meydana gelen bu durumlara karşı sessiz ve ilgisiz kalamazdı. Ancak Türkiye, Misak-ı Milli esaslarına bağlı kalarak sınırları dışında kalan Balkanlar'daki eski toprakları üzerinde hak iddia etmemiş, bütün Balkan devletlerine eşit mesafede bir politikanın takipçisi olmuştu. Soydan'a göre, Balkan devletlerinin birbirleriyle olan siyasi ilişkileri, Balkanların genel durumuyla ilgili olarak memnuniyet verici değildi. Galiba Balkanların makûs kaderi olacak ki sürekli bir tereddüt ve heyecan içinde yaşamaktı.²⁶⁷

Yukarıda bahsedildiği gibi Balkanlar'daki sorunların çözülmesi adına devletlerarasında bir takım antlaşmaların yapılması sorunların çözüme kavuşturulması adına oldukça önemliydi. Bu bağlamda Soydan, Yugoslavya ile Arnavutluk ve İtalya ile Sırbistan antlaşmaları yapıldıktan sonra daha sonraki süreçlerde bunu Bulgaristan, Yugoslavya ve Yunanistan arasında yapılan antlaşmalar takip etmekteydi. Ona göre, yeni bir meselenin ortaya çıkması söz konusu olmazsa bile “*ebedi Makedonya sorunu*” her üç devlet arasında bir antlaşmanın imzalanması için yeterli bir sebepti. Yunanistan ile Sırbistan ilişkileri açısından yeni bir antlaşma daha olduğunu, oda Selanik limanı ve

²⁶⁷ Siirt Mebusu Mahmud, “Balkanlarda Vaziyet” *Milliyet*, 12 Ekim 1927, s. 1.

Kökili-Selanik treni sorunuydu. Bu anlaşmazlık Balkanlar'da bir antlaşmanın yapılmasına ve ilişkilerin normal bir seyir halinde devam etmesine bir engeldi. Yugoslavya, Selanik limanı ve Kökili-Selanik demiryoluna ait amaçlarını tatmin etmek şartıyla güney komşusuna 1914 yılında olduğu gibi yeni bir Yunanistan-Yugoslavya antlaşmasını teklif etmişti. Bu teklif, Yunanistan tarafından iyi karşılanmamıştı. 1914'te faydalı olacağına inanılan bu antlaşmanın iki ülke ilişkileri açısından nasıl bir öneme haizdi? O yıllarda Yunanistan'ın karşısında Bulgaristan ile Sırbistan gibi iki devlet vardı. Bunun dışında Balkan savaşından mağlup çıkmış ve ilk fırsatta intikam almaya hazırlanmış olan birde Türkiye bulunuyordu. Herhalde Sırbistan'la birleşerek diğerlerine karşı başarılı olmak kaçınılmaz olmuştu. Onun için 1914 antlaşmasını imzalamakla tereddüt etmedi. Daha sonraki süreçlerde aynı durumun gerekli olmadığı anlaşılmıştı.²⁶⁸

Soydan'a göre, Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin daha fazla ilerlemesi adına bir dostluk kurulmuştu. Silahsız ve ordusuz Bulgaristan ise, Yunanistan için endişe kaynağıydı. İşte Yunan devlet adamları bu düşüncelere dayanarak antlaşma teklifini abes buluyor ve bunu Yugoslavya'nın Adalar denizindeki amaçlarını gerçekleştirmede bir araç olarak görüyorlardı. Soydan, Fransa için Almanya nasıl bir tehlike oluşturuyorsa Sırbistan'da, Yunanistan için aynı ölçüde tehlike oluşturduğu kanısındaydı. Yunanistan'ın, Türkiye ve Bulgaristan'la iyi ilişkilerin kurulmasına destek olmasının yanı sıra hükümetini daha fazla bu noktada yönlendirmesi gerektirdiğini vurgulamaktaydı. Sofya ile Atina arasındaki ilişkilerin iyi olmadığını dile getiren Soydan, her şeyden önce Yunanistan'dan göç etmiş olan Bulgar göçmenleri sorunu ve Makedonya'nın iki ülke arasında samimi bir dostluğun kurulmasına engel olduğunu ileri sürmekteydi. Ona göre, dostane ve hatta normal bir ilişkinin kurulması şöyle dursun Yunanistan'ın, ülkede Bulgar Konsolosluğunun kurulmasına izin vermemesinin iki ülke arasındaki ilişkilerin nasıl bir aşamada olduğunun göstergesiydi. Yunanistan ile Bulgaristan arasındaki ilişkilerin düzelmesi noktasında, iki taraf kamuoyunun karşılıklı ziyaretleri önemli bir adımdı. Soydan, Selanik'te bir açılışa katılan bazı Bulgar basını ve aydınlarının iyi karşılanması neticesinde buna karşılık Yunan basınından bir kısmının Sofya'yı ziyaretleri iyi bir ilişkinin kurulması için önemli olduğu kanısındaydı. Fakat uzun süreden beri Makedonya'da Bulgar çetelerinin

²⁶⁸ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

faaliyetlerde bulunmaları ve Yunanistan'ın sınırlarını Bulgarlara kapattığına bakılırsa bu defa gereğinden fazla hoşgörölü olmaya yer yoktu.²⁶⁹

Yunan gazetecilerinin Sofya'da bulundukları sırada şereflerine verilen bir ziyafette: *“ticari ve iktisadi alanda yapılan bu dostane yaklaşımların ve iki ölke arasında her gün ilerleyen ilişkilerin yakında siyasi alanlarda da görölleceğine emin olduğunu”* söyleyen başbakan AndreyLyapçev'in açıklamasına karşılık maalesef bir türlü başarı elde edilmiyordu. Soydan, Bulgaristan'ın Yunanistan'la iyi geçinmesi, onun için iktisadi bir zorunluluk olduğunu vurgulamaktaydı. Ona göre, Bu gelişmelerden sonra Bulgaristan'ın Yunanistan'a ihracatında bir milyarlık bir artış olduğunu ve bu miktarın iki milyara çıkılacağı düşünölmüştü. Buna karşılık, Yunanistan'ın Bulgaristan'a ihracatı elli milyon lirayı bulmuştu.Yugoslavya ile Yunanistan hükümetleri tarafından Sofya nezdinde yapılan siyasi girişimin dostane bir önemde olduğu kanısındaydı. Avrupa basınının bir kısmı ve özellikle Fransız basını, Makedonya'nın canice suikastlardan dolayı Bulgar hükümetini suçlu göstermesinin kesin olmadığını ve bu işlerde Sofya'nın hiçbir sorumluluğunun bulunmadığını özellikle vurgulamaktaydı. Ona göre, Sofya hükümetinin Belgrat parlamentosunca ortaya atılan sorunları incelerken uzlaşmacı bir tavır takınacağından yana şüphe yoktu. Ancak kendisinden istenen şartlar makul olmalıydı. Bulgaristan durumu inceledikten sonra, hükümetin, Sırp toprağındaki faaliyetleri yüzünden Bulgaristan'ın niçin sorumlu tutulduğunu hayretle karşılamaktaydı. Bununla ilgili olarak Kampana gazetesine göre: *“Makedonya'ya özerklik verilmediğı sürece Balkanlarda kalıcı barışın sağlanamayacağı yönündeydi.”* Bu bağlamda Soydan, büyük devletlerin Balkanlar'da barışın sağlanması adına müdahalelerde bulunmasının sonucunda devletlerarasındaki sorunların çözüme kavuşturulması noktasında önemli olduğu görüşündeydi.²⁷⁰

3.2.10. Soydan'ın Dış Politikayla İlgili Genel Yaklaşımı

Atatürk, takip edilen dış politikada ısrarla, diğer devletlerin Türkiye'nin milli bağımsızlığına ve toprak bütönlüğüne saygı duyulmasını istemiş ve sadece devletlerin eşitliğı ilkesine saygılı olup, içişlerimize karışmayan devletlerle dostluk ilişkileri içerisinde yaşamaktan yana olmuştu. Bu çerçevede barışın her devletin işine

²⁶⁹ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

²⁷⁰ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

yarayacağını savunan Atatürk, özellikle “*Yurtta Barış Dünyada Barış*” ilkesi doğrultusunda Türk dış politikasını şekillendirmişti. Türk dış politikasını belirleyen diğer bir etkende, Türkiye’nin coğrafi ve stratejik konumu olmuştu. Türkiye’nin tarihten kalan sorunlarının da etkisiyle bu hassas konu ihmal edilemeyecek kadar önemli hale gelmişti.²⁷¹

Bu bağlamda Soydan, Türkiye’nin dış politikasıyla ilgili olarak milli sınırlarına zarar vermediği sürece bütün dünya devletleriyle iyi ilişkiler kurulmasının faydalı olacağı görüşündeydi. Batı dünyasının, Türkiye’nin dış politikasına yönelik yaklaşımı şöyleydi; Doğuya mı yöneliyorsunuz yoksa batıya mı bir türlü anlayamıyoruz? Bunun dışında Milletler Cemiyetine girmek istiyorsunuz, bir diğer taraftan Rusya ve İran devletleri ile antlaşmalar, dostluklar yapıyorsunuz. Türkiye’nin İran ve Rusya’yla ilişkilerinin dünyada hoş görülmesine karşın Avrupa’nın bazı devletleri ve Milletler Cemiyeti kanadında ise endişeyle takip edilmekteydi. Milletler Cemiyetine karşı Türkiye’nin tavrının olumlu olduğunu vurgulamaktaydı. Almanya’nın da Milletler Cemiyeti’ne katılmasıyla birlikte Cemiyetin etki alanının genişlediği kanısındaydı. Ancak Milletler Cemiyeti’nin bağımsız olmadığını beş büyük devletin etkisinde olduğunu, buna karşılık her devletin kendi çıkarları doğrultusunda bu cemiyete yaklaştığını ve bu cemiyete girmeye can attığını öne sürmekteydi. Soydan, herhangi siyasi bir teşkilatta yer alabilmek için cemiyetin üyesi olmanın gelecekte en önemli bir şart olacağı yönünde düşüncelerini ifade etmekteydi. Çünkü bir devlet diğeri için garanti verecekse sözleşmenin üçüncü maddesinin içerdiği genel kefaleti düşünmek zorundaydı. Türkiye’nin, Milletler Cemiyetine karşı hususi ve olumsuz bir bakış açısının olmadığını; ancak Cemiyetin tarzını ve yönetim anlayışını eleştirmekteydi. Türkiye’nin, Milletler Cemiyeti fikrine karşı olmadığını hatta Milletler Cemiyetine daimi üye olmak şartıyla Türkiye’nin katılmasında herhangi bir engelin olmadığını vurgulamaktaydı. Ona göre, Milletler Cemiyeti’nin dünya barışını sağlama noktasında çok faydalı bir kuruluştur.²⁷²

Soydan’a göre, Türkiye’nin, Cemiyete alınma noktasında özel bir girişimi olmadı. Soydan, Türkiye’nin başvuru noktasında bu kadar ağır veya geç hareket etmesinin sebepleri üzerinde durarak, çeşitli siyasi hareketlerin, dünya siyasetine yön veren devletlerin ve özellikle Milletler Cemiyeti’nin Türkiye hakkındaki görüşlerinin

²⁷¹ Suat İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, TTK Yayınları, Ankara 1989, s. 114.

²⁷² Siirt Mebusu Mahmud, “Harici Politikamız” *Milliyet*, 14 Ekim 1926, s. 1.

etkili olduğu düşüncesindeydi. Soydan, Türkiye'nin Doğu politikasına yönelik değerlendirmesine gelince, Türkiye'nin birçok devletle sınır komşusu olması hasebiyle komşu devletlerle iyi ilişkiler içerisinde olmasının yanlış yorumlanması yersiz olduğunu buna karşın her devletle ayrı ayrı ilişkilerin olması gerektiği fikrindeydi. Bu bağlamda Türkiye'nin İtalya, İngiltere ve Fransa ile ilişkilerinin de olduğunu öne sürmekteydi. Türkiye'nin Balkanlar'da izlemiş olduğu politikanın herhangi bir çıkar amacı taşımadığını buradaki devletlerle barış ilkesiyle dostluk kurulabilir düşüncesi temel amaçtı. Türkiye'nin bütün Batı devletleriyle samimi ilişkiler içerisinde hareket etmesini arzu etmekteydi. Bu bağlamda Türkiye'nin dış politika çizgisinin belli olduğunu, aksi bir durumun olmadığını belirten Soydan, batıya karşı belli ve sabit bir politika izleyen Türkiye'nin aynı şekilde doğu devletleriyle de belli ve sabit bir politika izlediğini vurgulamaktaydı.²⁷³ Doğu ve Batı dünyasına karşı dengeli bir politika izlendiği kanaatindeydi.

Soydan, batının, Sevr antlaşmasından sonra Türk aleyhtarlığının olumsuz bir algı oluşturmak için yaptıkları görüşünde idi. Lozan'a gelince bu antlaşmayla Türkiye'ye verilen bir takım hakların sanki sadaka olarak verildiğini dillendiren Batı dünyasının gaflet içerisinde olduğu yönünde idi. Ona göre, Lozan'da Türkiye'nin elde ettiği haklar yalnız ve yalnızca Türk milletinin kendi hakkı ve kuvvetiyle alınmıştı. Türkiye'nin milli sınırları içerisinde hürriyet ve bağımsızlığına sahip çıkmayı siyasi bir amaç olarak belirlediğini vurgulamaktaydı. Türkiye'nin bütün çalışmalarında ve her meselede olduğu gibi bu amaca olan sadakatinden asla ödün vermeyeceği kanaatindeydi. Ancak buna karşın dünyada Türkiye'nin gördüğü muamelenin uluslararası adalet ve insaniyet prensipleriyle taban tabana zıt olduğunu ifade etmekteydi. Avrupa'nın kendi içinde birçok siyasi antlaşma ve ittifak içindeyken Türkiye söz konusu olduğunda duyarsız kalmalarının dikkatten kaçmadığını, bu duruma karşı Türkiye'nin kayıtsız ve ilgisiz kalmayacağı, Türkiye, Rusya ve İran devletleri arasında meydana gelen antlaşmaların bu amaca hizmet ettiğini ve bu algıyı kırmak için yapıldığını vurgulamaktaydı. Doğu devletleriyle imzalanan bu antlaşmalarda başka bir devlete karşı düşmanca bir tavrın olmadığını bilmesini de ayrıca arzu etmekteydi. Bu bağlamda Türkiye'nin Batı

²⁷³ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

devletleriyle güvenlik eksenli antlaşmalar imzalamasında herhangi bir engelin olmadığını savunmaktaydı.²⁷⁴

Soydan, dış politikayı değerlendirme noktasında tarihi süreçle birlikte ele aldığı konuları Türkiye'nin dış politika ilkesinin ve hareket çizgisinin belli olduğunu vurgulamakla beraber güvenlik eksenli izlediği politikanın eleştirilme konusu olmasının yersiz olduğu kanısındaydı.

Buradan hareketle Soydan, Türkiye'nin dış politikasına yönelik olarak Milletler Cemiyeti ve genel görünüşte Türkiye'nin doğu ve batı siyasetine ait yaklaşım tarzının açık ve samimi bir şekilde bilinmesine karşın Batı dünyasının farklı değerlendirmelerde bulunmasının gereksiz olduğu görüşündeydi. Batının Türkiye'nin iç ve dış siyasetindeki amaçlarını anlamaya çalışmadan ortaya koyduğu değerlendirmelerin Türkiye'yi dış politikada yalnızlaştırma amacından başka bir şey olmadığı fikrindeydi. Türkiye'nin Milletler Cemiyetine karşı herhangi bir olumsuz duygu beslemediğini dile getiren Soydan, bu kuruluşa düşmanca bir bakış açısıyla da yaklaşmadığının bilinmesini arzu etmekteydi. Bu bağlamda Milletler Cemiyeti'ne daimi üye olmak şartıyla katılma noktasında herhangi bir engel yoktu. Almanya'nın Cemiyete katıldığı gibi Türkiye'nin de katılmasına sıcak bakıyordu. Ancak cemiyete girmek için şimdiye kadar herhangi bir başvuru ya da girişimde bulunulmamasını da eksiklik olarak görmekteydi. Türkiye'nin, Rusya ve diğer doğu devletleriyle ilişkilerini samimi bir ortamda yürütmesinin olumsuz değerlendirmelere yol açmasının anlamsız olduğu yönünde düşüncelerini ifade eden Soydan, Rusya ile yapılan antlaşmaların iyi niyet çerçevesinde yapıldığının bilinmesinin önemine işaret etmekteydi. İhtiyaç hâsıl olduğunda Batı dünyasıyla da bu tür antlaşmalar yapılabilirdi.²⁷⁵

Avrupa kamuoyunda özellikle Times ve Trabest gibi önemli İngiliz gazeteleri bu meseleyi (başmakalelerinde) önemle inceleme gereği hissetmişlerdi. Soydan, bu gazetelerin, olaya doğru bir açıdan yaklaşmadan hüküm verdiğini ifade etmekteydi. Bu iki İngiliz gazetesini olumsuz hükümlere yönlendiren yanlış bilgi ve görüşler şöyleydi:

²⁷⁴Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

²⁷⁵Siirt Mebusu Mahmud, "Türkiye'nin Harici Siyaseti" *Milliyet*, 7 Kasım 1926, s. 1.

1. *Türkiye'nin yöneticileri arasında yabancı lehine olduğu gibi aleyhinde olanları da vardı. Türkiye başarılı olmak istiyorsa her şeyden önce yabancı aleyhtarlığına engel olmalıydı.*
2. *Küçük bir devletin katılımı Milletler Cemiyetinden ziyade o devletin faydasıdır. Bununla beraber Türkiye Milletler Cemiyetine girmedikçe ona yeni Türkiye demek yanlıştı.*
3. *Türkiye bir yandan Batılılaşmak istiyor, diğer taraftan batı ile ilişkisi olmayan Rusya'nın ülkede etkinlik kazanmasına izin verip ve siyasette doğruya yöneliyor.*²⁷⁶

Soydan'a göre, Times ve Trabest gazetelerinin bu yanlış hükümlerine sırasıyla cevap vermekte fayda vardı; mecliste dış politika meselelerinin sık sık söz konusu olduğu ve hükümet içerisinde yer alan bazı kişilerin yabancı aleyhtarı olduğu inkâr edilemezdi. Türkiye ve Türkler hakkında doğru bir hüküm verebilmek için her şeyden önce ülkenin medeni seviyesi ve düşünce yapısı iyice araştırıldıktan sonra bir yargıya varılmalıydı. Türkiye'nin dış politikası belli esaslar içerisinde doğal olan oluşumlara göre şekillenmekteydi. Dış politikaya yönelik yaklaşımlarında hükümeti temsil edenler arasında en küçük bir anlaşmazlığın olmadığını ısrarla gündeme getirmekteydi. Milletler Cemiyeti ile ilgili olarak, Türkiye, adalet ve hukuk ilkesiyle barışı ve huzuru sağlamak gibi yüksek bir amaçla kurulmuş olan bir kuruluşa karşı olmadığını ifade etmekteydi. Ona göre, bunun dışında üzerinde durulması gereken nokta, ortada böyle bir kuruluşun var olup olmadığıydı. Milletler Cemiyeti, barışı ve adaleti sağlama noktasında yetersizdi. Soydan, Türkiye'nin, bazı devletlerin iradesinin hâkim olduğu bir kuruluşa değil, kendisinin de saygıyla dinlenileceği bir adalet meclisine girmekle faydalı olacağı görüşündeydi.²⁷⁷

Soydan, Milletler Cemiyeti'nin adeta beş büyük devletin etkisinde olduğunu bundan dolayı Türkiye, toplamda 49 devletin temsilcileri arasına sadece kendi temsilcisini koymakla faydalı olmayacağını vurgulamaktaydı. Türkiye ancak kendisine daimi bir üyelik verildiği takdirde bu meseleyi ciddi bir şekilde inceleme gereği görecekti. Türkiye'nin bu kuruluşa girmesi cemiyete karşı güvensizlik hissiyle yaklaşan doğu milletlerinin kanaatlerinde cemiyet lehine büyük bir değişiklik meydana

²⁷⁶ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

²⁷⁷ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

getirebilirdi. Soydan'a göre, doğuluların bakış açılarında meydana gelecek olan bu değişikliğin Milletler Cemiyeti'nin prestijini koruması açısından önemlidir.²⁷⁸ Soydan, Türkiye'yi Cemiyet ile doğu devletleri arasında bir köprü olarak görmekteydi.

Soydan'a göre, Avrupalıların Türkiye ile ilgili olarak sürekli gündemde tuttukları bir diğer konu da Türkiye'nin Rusya ile olan yakınlaşmasıydı. Soydan, Batı dünyasının Türkiye'nin bu yaklaşımını anlamlandırmasının zor olduğunu ifade etmekteydi. Rusya'nın sosyal ve siyasal alanlardaki antlaşmalarını desteklemenin başka bir konu olduğunu ifade etmekle beraber, Rusya'ya uluslararası ilişkilerde hiçbir şekilde değer vermemek ve Rusya'ya hak tanımamasını desteklemek yanlış bir tutumdur. Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkinin her iki ülkeyi aynı paydada buluşturmayı sağladığını düşünmekteydi.²⁷⁹

Soydan, Batı dünyası, Türkiye'nin doğu yanlısı bir politika izlediğini ve bundan dolayı bu politikadan rahatsız olduğunu şu şekilde ifade etmekteydi: *“Bir taraftan Batılılaşmak istiyorsunuz, diğer taraftan doğulularla siyasi antlaşmalar yapıyorsunuz.”* Batılılaşmayı yalnız, medeniyet ve bilim noktasında onlara katılmak manasını alıyoruz, siyasi konuların tamamıyla ayrı bir şey olduğunu Türkiye'nin hem doğuya hem de batıya karşı belli cepheleri vardır. Bunu açık bir şekilde bir daha özetlemekle fayda vardır: Türkiye, dış politika da milli güvenliğini korumak ve ortak çıkarları olduğundan dolayı doğu komşularıyla güvenlik ilkesiyle hareket ederek bilim ve medeniyetten faydalanmayı gerekli görmekteydi. Bunu sağlamak için batı ile dostane ilişkilerini geliştirmeyi ve batı biliminden faydalanma noktasında Türkiye'nin var gücüyle çalışacağına yönelik olan inancı tamdı. Devletlerarasındaki ilişkilerin doğallıktan ve samimiyetten uzak çıkar amaçlı olduğunu Türkiye'nin, uluslararası arenadaki faaliyetlerini olumsuz bir şekilde lanse etmek isteyenlerin amacının Türkiye'yi siyasi anlamda yalnız bırakmaktan başka bir şey olmadığını ileri sürmekteydi. Ona göre, her millet kendi aracıyla, kendi ürünüyle, özellikle kendi kaynaklarıyla yaşamak zorundaydı. Türkiye'nin mücadelesinin tek amacının barışın sağlanması yönündeydi. Bunu sağlamak için de en önemli şeyi de şöyle ifade etmekteydi: *“Bunun tek üretim aracı ise içte ve dışta güçlü olmaktır.”* Ona göre, iktidarın takip ettiği yol yarın için Türkiye'ye kuvvetli ümitler vaat ediyordu. O, Türkiye Cumhuriyeti'nin elde edeceği

²⁷⁸ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

²⁷⁹ Siirt Mebusu Mahmud, a.g.e., s. 1.

kuvvetle başkalarının hukukunu çiğnemek veya yasal olmayan emeller uğrunda çaba sarf etmekten daima uzak olduğunu savunmaktaydı.²⁸⁰

Atatürk'ün dış politika yaklaşımının genelde “*Yurtta Barış Dünyada Barış*” ilkesi doğrultusunda olduğunu dile getiren Soydan, aynı şekilde İsmet Paşa'nın da bu ilkeyle hareket ettiğini İsmet Paşa'nın dış politikaya çizgisi şöyleydi: “*Hiç kimsenin aleyhinde olmayan dürüst bir yolda kendi politikamızı yapmak dışında bir amacımız yoktur.*” Barış ilkesiyle hareket eden ve milli sınırlarımızda gözü olmayan bütün dünya devletleriyle iyi ilişkiler kurulabilirdi. Bundan dolayı bazı devletlerle olan problemlerin çözüme kavuşturulması önemliydi. Uzun bir süredir Türkiye ile Yunanistan arasında sorun olan ve çözüme kavuşturulması noktasında zaman alan mübadele meselesinin halledilmesinin iki ülke ilişkilerinin gelişmesi açısından oldukça önemli olduğunu vurgulamaktaydı. Ona göre, Türkiye'nin dış politikada izlediği yol genellikle milli sınırlarına zarar vermediği sürece bütün dünya devletleriyle iyi ilişkiler kurulabilirdi. Soydan, Türkiye'nin, komşularıyla sıfır problem ilkesiyle hareket ettiğini bu bağlamda Fransa ile problem olan Suriye sınırı meselesi sorunun çözüme kavuşturulamaması iki ülke ilişkilerini sekteye uğratmaktaydı. Ancak bu meselenin çözüme kavuşturulması noktasında Türkiye'nin oldukça ılımlı yaklaştığını, buna karşın Fransa'nın aynı şekilde hareket etmediğini ileri sürmekteydi.²⁸¹

Soydan'ın değerlendirmelerinden hareketle ısrarla üzerinde durduğu konu Türkiye'nin dış politikada genellikle barıştan yana olduğunu ve milli sınırlarına zarar vermediği sürece bütün devletlerle iyi ilişkilerin kurulmasının mümkün olduğu vurgusu ön plana çıkmaktadır.

²⁸⁰ Siirt Mebusu Mahmud, “Beynelmilel Münasebetler” *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Kasım 1926, s. 1.

²⁸¹ Siirt Mebusu Mahmut, “Harici Siyasetimiz” *Milliyet*, 2 Mayıs 1928, s. 1.

SONUÇ

Millî Mücadele ve Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında önemli görevler almış kişilerin hatıra, görüş ve yorumları, dönemin tarihinin daha sağlıklı anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Soydan'ın gazetelerdeki yazıları incelendiğinde genel olarak düşünce eksenini, iç ve dış politikaya yaklaşımlarını içermektedir.

Bu bağlamda Millî Mücadele tarihinde aktif rol almış olan Mahmut Soydan'ın az bilinmesinin sebebi yeterli ölçüde çalışılmamış olmasından kaynaklandığı söylenilebilir. Vatansever bir kişiliğe sahip olan Mahmut Soydan, Millî mücadele başladığında Anadolu'ya gelip bu mücadeleye katılmıştır. Topyekûn bir mücadelenin verildiği Anadolu'da bu hareketin haklılığını duyurmak ve halkın moralini yükseltmek için Mustafa Kemal Paşa'nın direktifiyle kurulan Hâkimiyet-i Milliye ve daha sonra kendisinin kurduğu Milliyet Gazetelerinin kuruculuğunu üstlenmiş ve aynı zamanda bu gazetelerde Milli mücadeleyi destekleyen yazılar yazmıştı. Millî Mücadele'de aktif bir görev üstlenen Soydan, Cumhuriyetin kurumsallaşmasında ve düşünce örüntüsünün şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştı. Özellikle rejimin uygulamak istediği devletçilik anlayışına yeni yorumlar getirerek bu anlayışın yumuşamasını sağlamıştı.

1924 yılında kurulan İş Bankası genel müdürlük görevini 1936 yılı yani ölümüne kadar sürdüren Soydan, özel sermayecilerin de bu ülkede iş yapabilmesinin önünü açan devletçilik anlayışındaki farklılıktan dolayı daha çok liberal sistemin varlığını kabul ettirmişti. İş Bankası görevinden dolayı en yakın arkadaşları tarafından sert şekilde eleştiri oklarının hedefinden kurtulamamıştı.

Gazetecilik ve iş dünyasının dışında siyasi hayata atılması ilk olarak 1924 yılında CHF grup yöneticiliğiyle başlamıştı. 1923-1936 yılına kadar 5 dönem TBMM'de Siirt Milletvekili olarak mecliste çeşitli görevlerde bulunarak ülkesine faydalı olmak için çaba sarf ettiğini söyleyebiliriz. Siyasi partilerle ilgili görüşlerde bulundu, bu bağlamda Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Cumhuriyet Halk Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası ile ilgili olarak farklı değerlendirmeleri olmuştur. Bu eleştirel tarzda olan değerlendirmeleri genellikle hükümet içerisinde yer alan siyasetçi kimliğiyle Türkiye'nin yararına hareket etmeyen oluşumlara karşı yapılan bir

reaksiyon şeklindeydi. Her meselede olduğu gibi siyasi partilerin yapmış oldukları yanlışları eleştiri konusu yapmaktan çekinmedi. Eleştirdiği konular genellikle siyasi partilerin samimi olmadığını ve koltuk sevdası uğruna hırslarına yenik düştüğü şeklindeydi.

Mahmut Soydan, demokrasi ve çok partili hayata geçişi Türkiye'nin yararına olacağı kanısındaydı. Her ne kadar çok partili hayata geçişi savunsa da bunun için zamana ihtiyaç olduğuna inanmaktaydı. TPCF ve SCF'nin kurulmasını Türk siyasi hayatının demokrasiye geçiş sürecinde önemli bir aşama olarak değerlendirmekteydi. Bu partilerin kurulmasında ümitli olan Soydan, vatandaşların sorunlarını aktarılabilceği, iktidarın icraatlarından hesap sorabileceği bir sürece girildiğini düşünmekteydi. Bu yaklaşımı kısa bir zaman dilimi içerisinde değişmiş, Soydan bu partilerin kuruluşunu memnuniyetle karşılamasına rağmen SCF'nin faaliyetlerinin toplumu yanlış yola kanalizedeceğini düşünmeye başlamıştı. Bu sebeplerden dolayı bu iki partiye karşı olan olumlu düşüncelerinin değiştiğini, bu partiler eleştiri oklarının hedefinden kurtulamamıştı. TPCF ve SCF'nin kapatılmasını olumlu yönde karşılamıştı. Ancak buna karşın Soydan'ın savunduğu fikirler daha çok CHF'nin yanında bir pozisyon almasına neden olmuştu. Ancak her ne kadar CHF'nin yanında bir pozisyon almış olsa bile yeri geldiğinde kendi partisini eleştirmekten çekinmeyen bir profile sahipti.

Soydan'ın gazetelerdeki yazıları incelendiğinde genel olarak düşünce eksenini iç ve dış politika içermektedir. Dünyanın hemen hemen her devletiyle bu bağlamda mikro anlamda daha çok Türkiye'nin komşuları olan devletlerle ilgili düşünceleri olmuştu. Buna karşın Soydan'ın yaşadığı dönemden bu yana, değişen konjoktorü içinde uluslararası ilişkilerde, dış politika sorunları ve konuları da değişmiştir. Bu sebeplerden dolayı genel olarak Türkiye'yi ilgilendiren konular seçilmişti.

Dış politika konusunda Türkiye'nin o dönem gündemini meşgul etmekte olan konular arasında Musul meselesi, Mübadele meselesi, Sınır meseleleri, Dostluk antlaşmaları vb. konularda Soydan'ın düşünceleri belirleyici olabilecek niteliktedir. Soydan, Musul'u ayrı bir konumda görmektedir ve Musul meselesinde oldukça ısrarlı bir tavır sergilemiştir. Bu ısrarcı tavrının sebebi ise Musul'un Türkiye'nin vazgeçilmezi olduğuydu. Bu vazgeçilmezin temelini de Musul'un tarihi ve stratejik önemi

yatmaktadır. Musul'da yapılmak istenen uygulamalara karşı tavrı ve duruşu netti. Çünkü tarihi geçmişe hatırlatmalarda bulunarak Musul'un çok eskilerden beri Türklerin hâkimiyeti altında olduğunu, oradaki halkla duygusal bir yakınlığın olduğunu belirtmekle birlikte Musul'la ilgili bir karar verilecekse son sözün Türklerin hakkı olduğu düşüncesindeydi. Emperyalist devletlerin Musul'a müdahalesini ise sadece sömürme amacını taşıdığını öne sürmekteydi. Bu bağlamda Emperyalist devletlerin Musul'da Kürtler üzerinden bu düşüncelerini uygulama girişiminde bulunmaları ve burada bir Kürt otonom bölgesi oluşturmalarını da değerlendiren Soydan, Kürtlerin hakkını savunma noktasında yapısal olarak böl-yönet politikasının bir ürünü olduğu düşüncesindeydi.

Soydan'ın dış politika konusundaki düşüncelerinde devletlerarasında, güç dengesi, emperyalist politikalar ve ittifakların önemli bir yer kapladığını vurgulamaktaydı. Soydan, tarihsel süreç içinde, devletlerarasındaki karşılıklı ilişkilerde güç dengesi üzerinde daha çok durur ve ortaya çıkan savaşların ve anlaşmazlıkların temel nedenin güç dengelerinde meydana gelen bozulmalara bağlamaktaydı.

Dış politika konularında Asya'dan Batı'ya kadar var olan oluşumları ve yapıları inceleyerek, dünya devletlerinin içinde bulundukları durumları sebep-sonuç ilişkisi içerisinde ele alarak, bu bağlamda genel bir dış politika konusunda düşünce üretmiştir. Konuların bu kadar geniş bir alana yayılmış olması Mahmut Soydan'ın dış politika incelemelerinde temel uygulama alanını gazete yazıları oluşturmuştur. Soydan'ın gazete yazıları dış politikaya yaklaşımı inceleme konusu yapıldığında, genel olarak devletlerin dış politika amaçları, hareketleri ve amaçları açısından ele alınmıştır. Bu bağlamda uluslararası ilişkilerde belirleyici bir etkiye sahip her devlet, Soydan'ın gazete yazılarında incelenmiş, devletlerin giriştiği politikalara sebep-sonuç ilişkileri içinde geleceğe yönelik öngörülerde bulunması açısından da önemliydi.

Mahmut Soydan'ın gerek siyasete girmeden önceki ve gerekse siyasete girdikten sonraki yaşamı göz önünde tutulduğunda; kendisini bir yazar olarak ve basın tecrübelerini siyasette somutlaştıran bir devlet adamı olarak tanımlamak mümkündür. Türkiye'nin yakın tarihindeki siyasi atmosferi iyi analiz eden Soydan, aynı zamanda, ülkenin geçirdiği en kritik zamanlarda kaleme aldığı yazılarla idealist bir yazar portresi çizmekteydi.

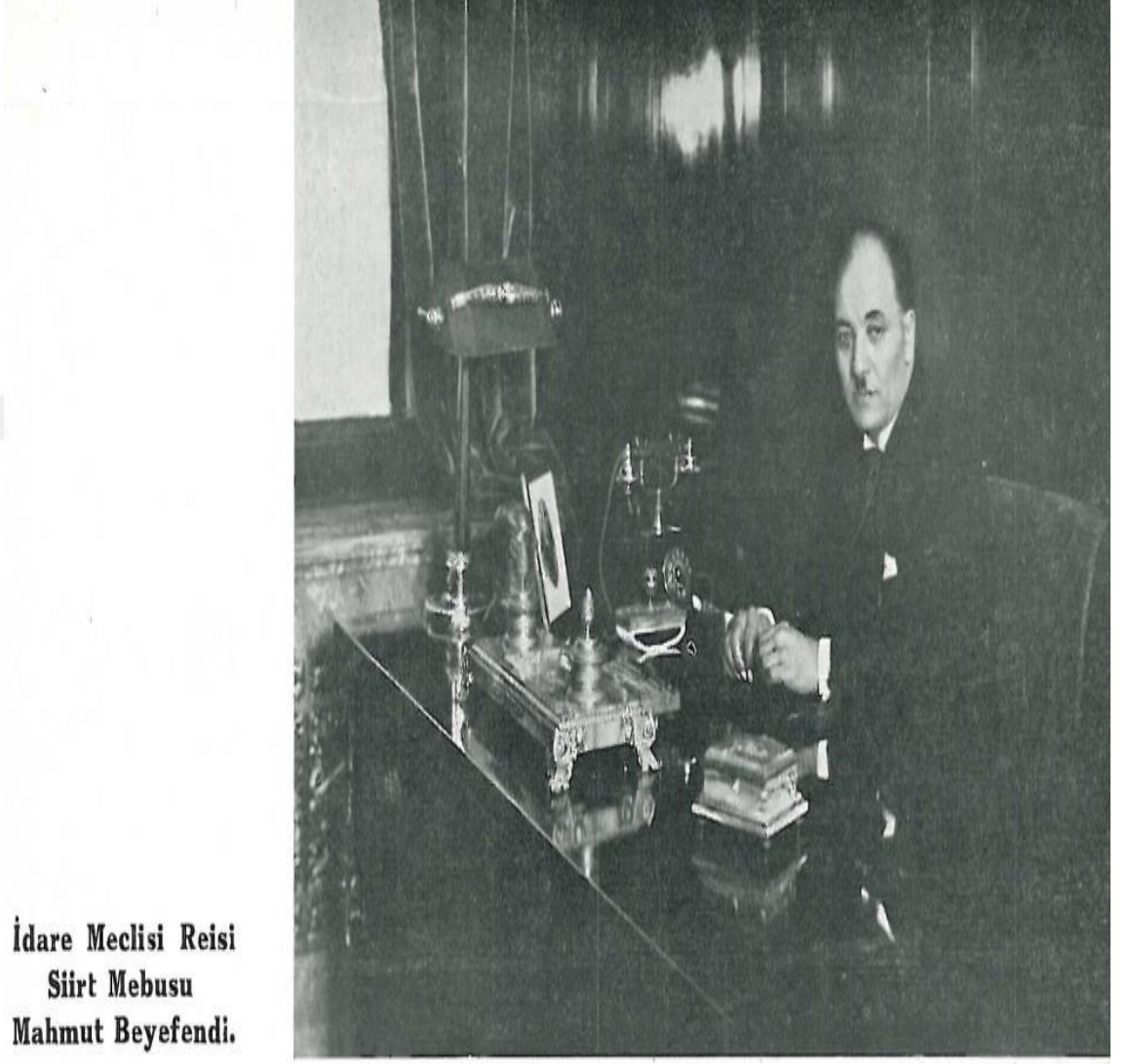
Mahmut Soydan çok yönlü bir lider olmasının yanında, siyasi ve iş adamı kimliğiyle yaşamının son günlerine kadar ülke çıkarlarını gözetmiş, milli duygularından asla taviz vermemiş ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel ilkelerine bağlı kalmıştır.

EKLER

EK-1: İş Bankası'nın Kurucularından Mahmut Soydan

**İdare Meclisi Reisi
Siirt Mebusu
Mahmut Beyefendi.**

Kaynak: Türkiye İş Bankası Müzesi Arşivi

EK-2: İş Dergisi'nde Mahmut Soydan'ın Hayatı

TÜRKİYE İŞ BANKASI

BANKAMIZ KURUCULARI (17)

Bankamız kurucularından ve ilk Yönetim Kurulu Başkanımız Mahmut Soydan, 1883 yılında Siirt'te dünyaya geldi.

Harbiye mektebini bitirdikten sonra, ilk görevini Rumeli'de 3. Ordu Komutanlığında yapan Mahmut Bey, askerliğinin yanı sıra yazarlığı ile de adını duyurmuş ünlü bir gazeteci idi.

Mustafa Kemal ile arkadaşılıklarının başladığı ve yoğunlaştığı dönem, 3. Ordu Komutanlığında Mahmut Bey'in görevi esnasında olmuş ve Meşrutiyetten başlayıp, Anadolu'nun kurtuluşuna kadar sürecektir. Mustafa Kemal'in yanında yer almıştır.

II. Abdülhamid tahttan indirildiğinde Selanik'teki Atatürk Kışla Muhafız Subaylığı görevine gönderilen Mahmut Bey, kendisi gibi yazarlık yönü olan Salih Bozok'la birlikte çalışmıştır.

Daha sonra II. Abdülhamid İstanbul Beylerbeyi'ne geldiğinde, Mahmut Bey önce Muhafız Subaylığı sonra da Şehzade Abit Efendiye, hocalık yapmıştır.

Duygularla yüklü olan kişiliği, kuvvetli bir kaleme sahip olması, çadırlarda geçirilen millî mücadelelerin heyecan dolu günleriyle birleşince, yaşadıklarını yazıya dökme ihtiyacını duyan Soydan, ilk eserini Selanik'te gerçekleştirmiştir. Mahmut Nedim imzasıyla Muhabbeti Vatanı adıyla İstanbul'da neşrettiği bu eser, yurt çapında ilgi görmüş ve ileride meslek edineceği gazetecilik ve başyazarlık görevinin temelini oluşturmuştur.

1920'lerde Mustafa Kemal'in Refakat Zabiti olan Mahmut Bey, üç yıl sonra Büyük Millet Meclisi'nin II. döneminde Siirt'ten mebus seçilmiş ve bu dev-

MAHMUT SOYDAN
(1883 - 1936)

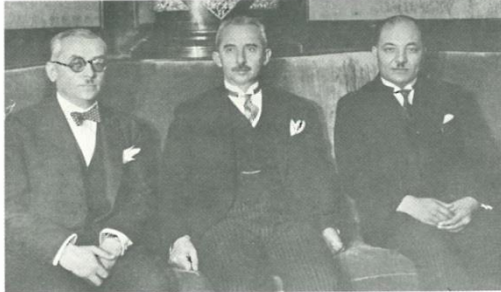
rede kendisine Recep Peker'in vekalet vazifesi olarak bıraktığı Hakimiyet-i Milliye Gazetesinin Müdür ve Başmuhaririği görevi verilmiştir. Gazetede ciddi üslupla yazılar kaleme alan Mahmut Bey okuyucuların beğenisini kazanmış bir gazeteci idi.

Mahmut Soydan'ı bir de silah arkadaşı Salih Bozok ve oğlu

Cemil Bozok'tan dinleyelim. Baba ve oğul, birlikte kaleme aldıkları "Hep Atatürk'ün Yanında" adlı eserlerinde Mahmut Soydan'ı şöyle anlatıyorlar:

"Abit Efendi, Beylerbeyi'nde muhafız subaylarından Mahmut Bey'in hocalığında ilk tahsiline devam ediyordu. Mahmut Bey Şehzadeyi muntazam ve ciddi bir şekilde yetiştiriyordu. Bir kaç lisan bilen ve çok okuyan bu zat (Mahmut Bey), millî mücadele yıllarında Atatürk'ün Emir Subaylığında bulundu. Cumhuriyet döneminde de ölünceye kadar Siirt Mebusluğu yaptı. Aynı zamanda Milliyet Gazetesinin başyazarlığını yürüttü. 1924 yılında İş Bankası kurulurken Yönetim Kurulu Başkanı olan Mahmut Soydan ölünceye kadar Başkan olarak kaldı."

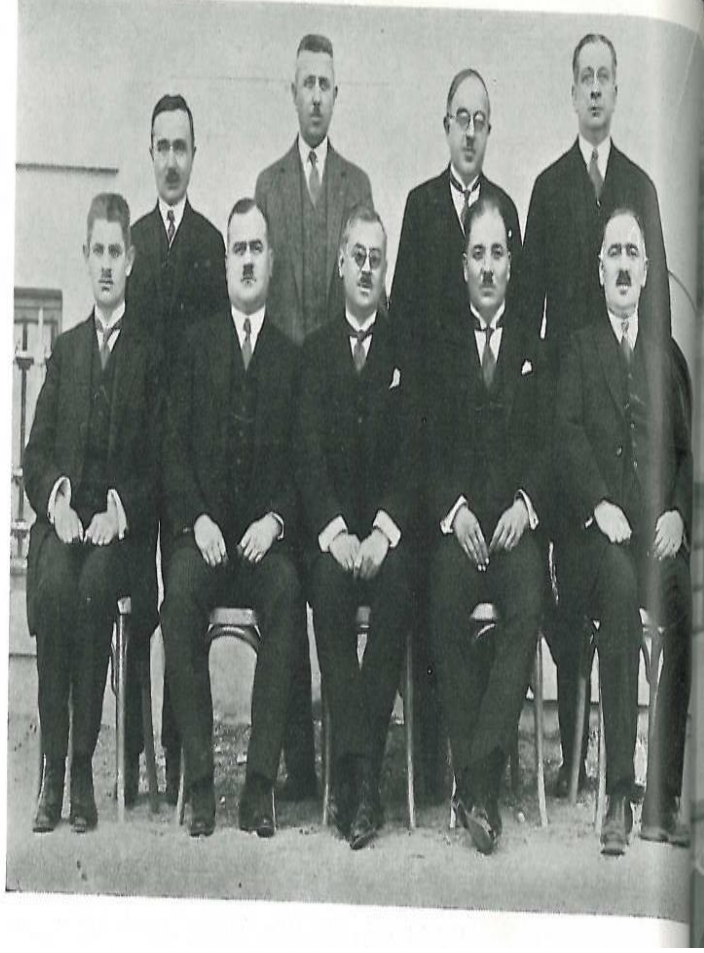
Metinde geçtiği gibi Bankamızın İdare Meclisi Azalığına ve Başkanlığı görevine getirilen Mahmut Soydan, Bankamızın iktisadi faaliyetlerinin tanziminde büyük hizmetler vermiş ve ölünceye kadar Başkanlık görevini yürütmüştür. 3 Aralık 1936'da kalp rahatsızlığından İstanbul'da vefat etmiştir.

Mahmut Soydan, Celâl Bayar ve İsmet İnönü ile birlikte

Kaynak: İş Dergisi

EK-3: Bankanın İlk İdare Meclisi Üyeleri

Bankanın ilk İdare Meclisi:

**Oturanlar sağdan: Salih,
Mahmut, Mahmut Celâl,
Kılıç Ali ve Rasim Beyler.**

**Ayakta: Fikret, Rahmi,
Fuat ve Şakir Beyler.**

Kaynak: Türkiye İş Bankası Müzesi Arşivi

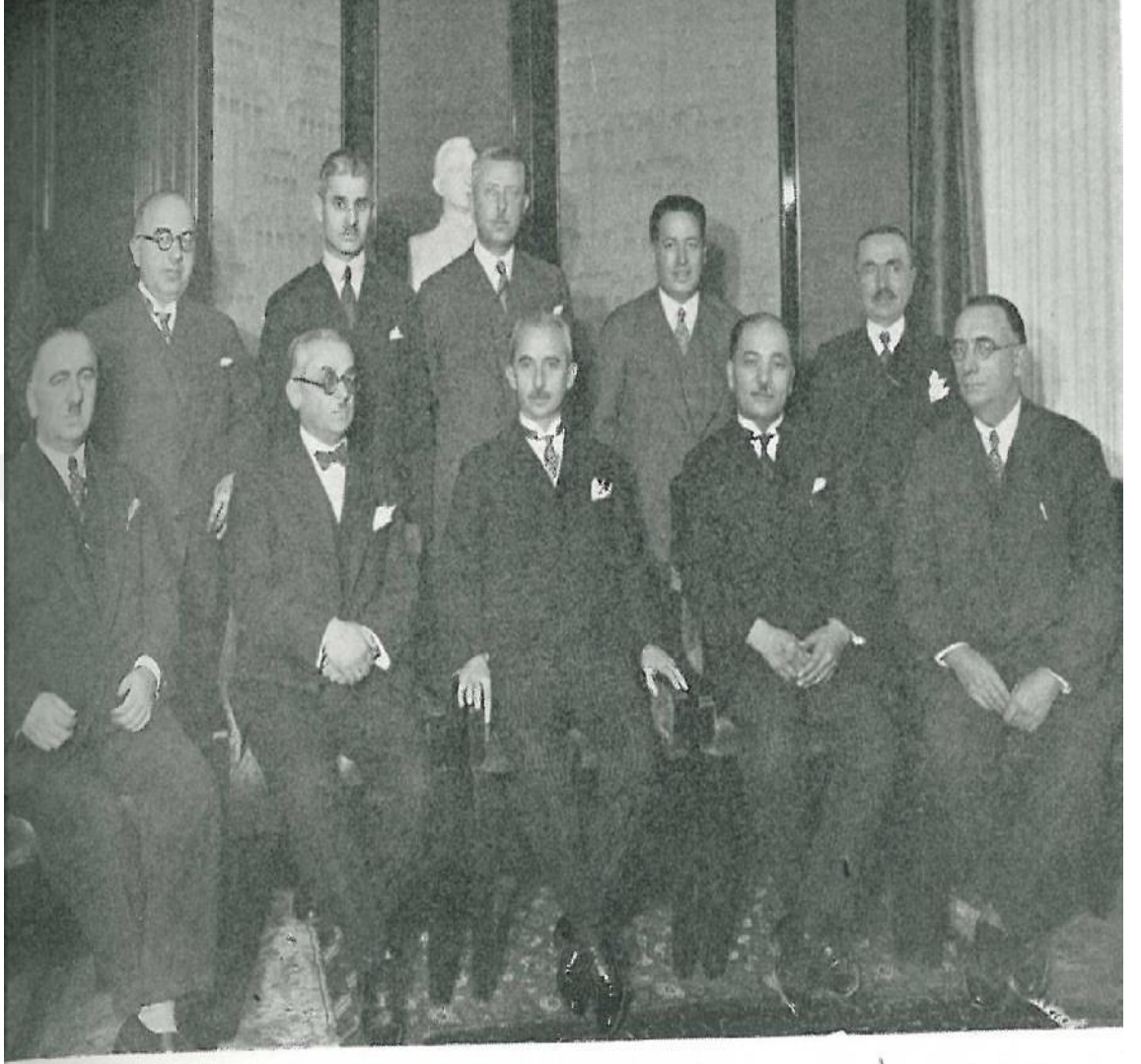
EK-4: İsmet İnönü'nün İş Bankası Ziyareti Celal Bey ve Mahmut Bey'lerle

İsmet Paşa Celâl ve Mahmut Beylerle.

Kaynak: Türkiye İş Bankası Müzesi Arşivi

EK-5:İsmet İnönü ve Banka Meclisi Üyeleri

**İsmet Paşa Hz. İş Bankasını ziyaretlerinde
Umum Müdür ve İdare Meclisi azalarile birlikte.**

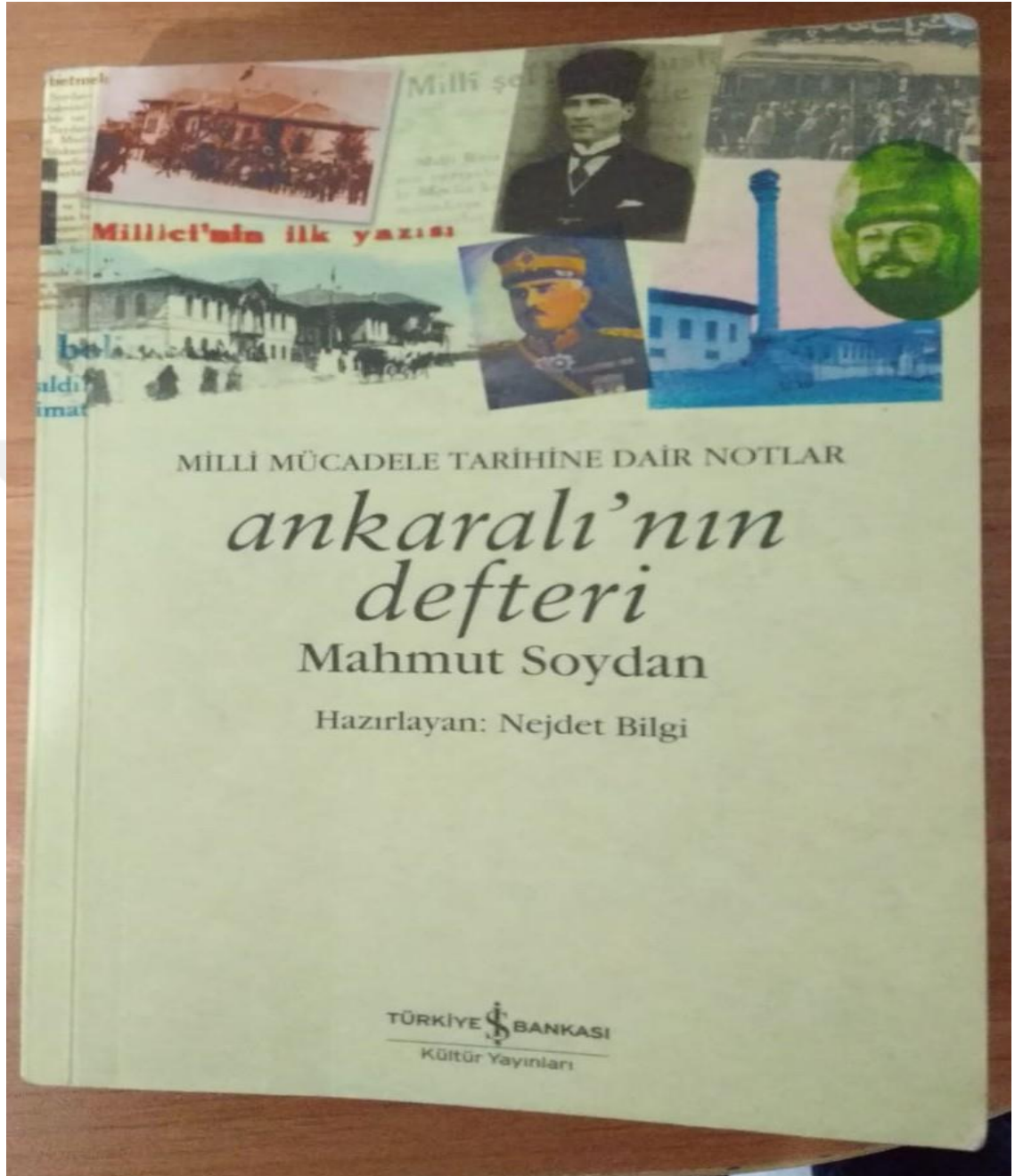
Kaynak: Türkiye İş Bankası Müzesi Arşivi

EK-6: Celal Bey, Mahmut Bey ve İş Bankası Çalışanları

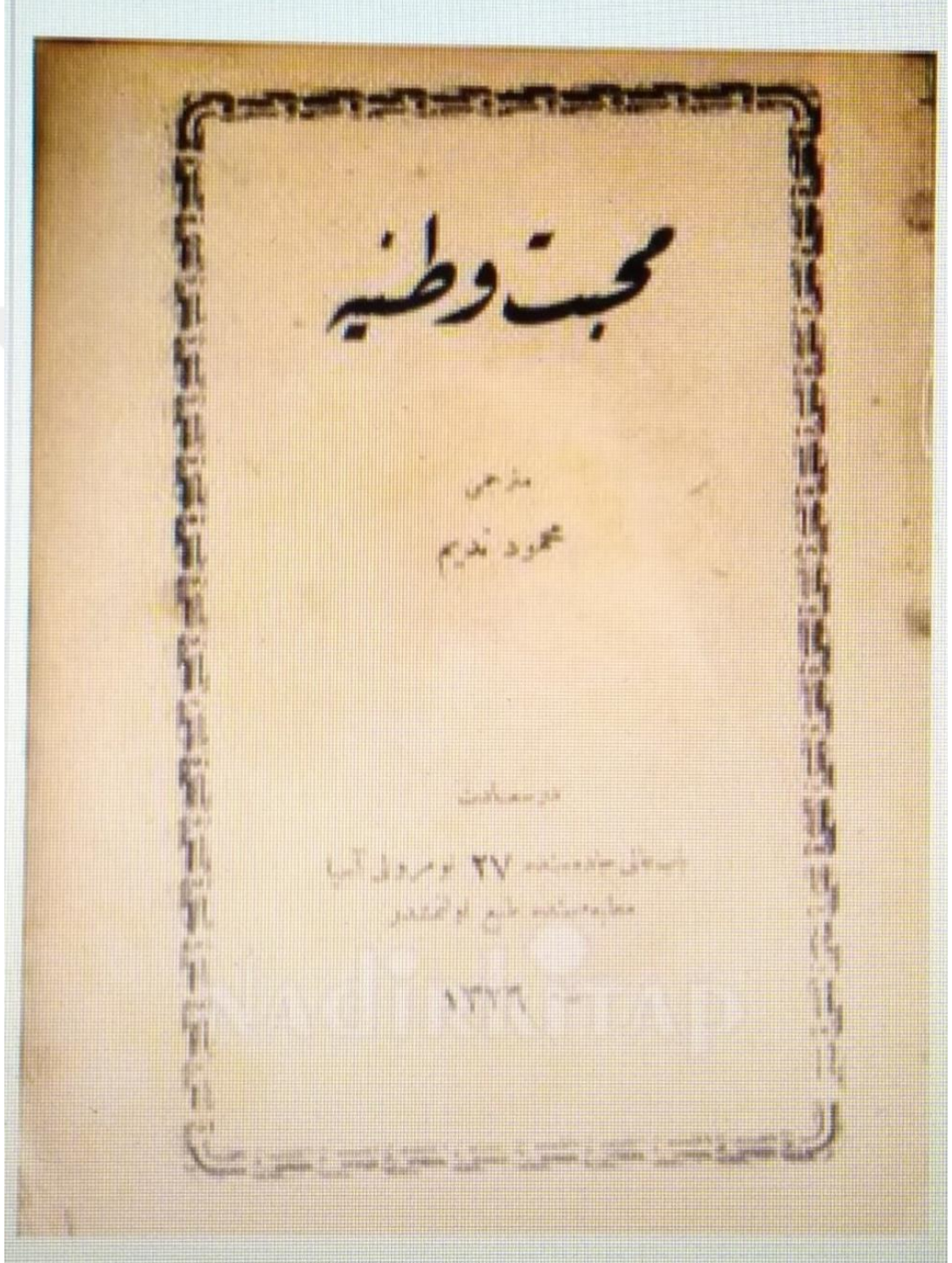

Kaynak: Türkiye İş Bankası Müzesi Arşivi

EK-7: Mahmut Soydan'ın Anılarından Oluşan Kitabı

EK-8: Mahmut Nedim İmzasıyla Fransız yazar Sallier'den çevirdiği Muhabbet-i Vataniye adlı eseri

132

باسمہ وکالت
قلم مخصوص مدبریتی
ہمد

قوله

825

۱۱. *مفتی* c.

فرمانی که رئیس می‌دهد

[illegible]

030	18	01	01	010	40	17
-----	----	----	----	-----	----	----

T. C.
BAŞVEKÂLET
Neşriyat Müdürlüğü

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Kararname No: 1120

2525 sayılı Soy Adı kanununa göre Dahiliye Vekilligince teklif ve Şûrayı Devletçe görülerek 10/12/1934 tarih ve 23206 sayılı tezkere ile tevdi olunan ilişik "Soy Adı Nizamnamesi" nin mer'iyete konulması; İcra Vekilleri Heyetinin 15/12/1934 toplantısında onaylanmıştır.

15/12/1934

REİSİCÜMHUR
K. ATATÜRK

Bayvekil	Adliye Vekili	Milli Müdafaa Vekili	Dahiliye Vekili
İSMET İNÖNÜ	Ş. SARACOĞLU	Z. APAYDIN	Ş. KAYA
Hariciye Vekili	Maliye Vekili	Manîf Vekili	Nafia Vekili
Ş. KAYA	F. AGRALI	A. ÖZMEN	A. ÇETİNKAYA
İktisad Vekili	Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili		
C. BAYAL	Dr. R. SAYDAM		
Gümrük ve İhtisarat Vekili	Ziraat Vekili		
R. TARHAN	M. ERKMEK		

SOY ADI NIZAMNAMESİ

BÖLÜM I

Hususî hükümler

Madde 1 — Her Türk, öz adından başka soy adı da taşıyacaktır. Soy adı olmayanlar 2/7/1936 günlemecine kadar bir soy adı seçip 32 nci madde hükümlerine göre bunu nüfus kütüklerine ve doğum kâğıtlarına yazdıracaklardır.

Madde 2 — Söyleyişte, yazışta, imzada öz ad önde, soy adı sonda olmak üzere bütün harfleri söylenerek veya yazılarak kullanılabileceği gibi söyleyişte ve yazışta öz adsız yalnız soy adını kullanmak ve imzada öz adın ilk harfini, öz adı iki tane ise her ikisinin ilk harflerini veya birinin ilk harfi ile ötekini kullanmak ve soy adının tümünü yazmak caizdir.

Madde 3 — 2/7/1936 günlemecine kadar soy adlarını seçip nüfus kütüklerine yazdırmayanların soy adlarını 30 uncu maddeye göre vali veya kaymakamlar seçerler.

Bu günlemeçten sonra soy adları nüfus kütüklerine yazılmadıkça kullanılamaz. Soy adında yapılacak değişiklikler nüfus kütüklerinde yazılmadıkça sayılmaz.

Madde 4 — Soy adları, Kanunu Medenî hükümlerine göre mahkeme kararı ile değiştirilir. Kanunun neşrinden evvel kütü-

272			12	63	190	9
-----	--	--	----	----	-----	---

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Emekli Sandığı Arşivi

TBMM Arşivi

GAZETE ve DERGİLER

Hâkimiyet-i Milliye

İş Dergisi

Milliyet

Resimli Ay Almanakı

Tan

KİTAPLAR

AKŞİN, Sina, **İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar (1919-1939)**, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.

ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**, Alkım Yayınevi, İstanbul 2007.

ATAY, Falih Rıfkı, **Atatürk'ün Hatıraları 1914-1919**, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1965.

AVCIOĞLU, Doğan, **Türkiye'nin Düzeni**, C.I, Yayıncılık Matbaası Yayınları, İstanbul 1982.

BEŞİKÇİ, İsmail, **Cumhuriyet Fırkası'nın Tüzüğü(1927) ve Kürt Sorunu**, Komal Yayınları, Ankara 1979.

BOSTANCI, Naci, **Cumhuriyetin Başlangıç Yıllarında Ekonomi ve Siyaset**, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1996.

ERTAN, Temuçin F. **Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Siyasal Kitapevi, Ankara 2011.

ÇOKER, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem 1931-1935**, Ankara 1996.

GÜL, Muhittin, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Barış Platin Kitapevi, Ankara 2010.

GÜNEL, Kamil, **Coğrafyanın Siyasal Gücü**, Çantay Kitapevi, İstanbul 1997.

GÜNEŞ, İhsan, **Türk Parlamento Tarihi TBMM V. Dönem 1935-1939**, C. II, Ankara 2001.

GÜRER, Cevat Abbas, **Cepheden Meclise Büyük Önder ile 24 yıl**, Gürer Yayınları, Ankara 1999.

İLHAN, Suat, **Jeopolitik Duyarlılık**, TTK Yayınları, Ankara 1989.

İNÜĞÜR, Nuri, **Basın ve Yayın Tarihi**, Çağlayan Kitapevi, İstanbul 1982.

KOCABAŞOĞLU, Uygur, **Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna**, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

KOCABAŞOĞLU, Uygur, **Türkiye İş Bankası Tarihi**, Türk İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2001.

SOYDAN, Mahmut, **Milli Mücadele Tarihine Dair Notlar: Ankaralı'nın Defteri**, Haz. Nejdett Bilgi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2006.

MERAY, Seha, **Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar – Belgeler**, C. II, Y.K.Y, İstanbul 2001.

OBUZ, Ömer, **Siirt'in Cumhuriyet Serüveni(1923-1950)**, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul 2017.

ÖZTÜRK, Kâzım, **Türk Parlamento Tarihi TBMM-II. Dönem 1923-1927, III.** Ankara 1995.

ÖZÇETİN, Yaşar, “Milli Mücadele İçerisinde “19 Mayıs 1919”, **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, C.5, Sayı:2, 2004, s. 65-74.

SERTEL, M. Zekeriya, **Resimli Ay Almanakı**, İstanbul 1928.

SOYSAL, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları 1920-1940**, C. I, Ankara 1989.

ŞAHİNGİRAY, Özel, **Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938**, TTK Basımevi, Ankara 1995.

UÇAROL, Rifat, **Siyasi Tarih (1789-2001)**, Der Yayınları, İstanbul 2008.

MAKALELER

AKYILDIZ, Hüseyin. EROĞLU, Ömer. “Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Uygulanan İktisat Politikaları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 9, S.1, Isparta 2004, 43-46.

KIZILCA, Gül Karagöz, “Milliyet, Mahmut Soydan ve Devletçilik Tartışmaları”, **Selçuk İletişim Dergisi**, Konya 2003, 2148-2942.

ÖZER, İlbeyi, “Türkiye’nin ilk resmi konluğu Afgan Kralı Amanullah Han, Türkiye Ziyaretinin Türk Basınındaki Yansımaları (1928) Afganistan Büyükelçiliği, Afganistan’a Bakış”, **Turkish Studies**, 8/11.2013, 280-291.

PINAR, Mehmet, “TBMM Gizli Celse Zabıtlarında Musul Meselesi”, **Tezkire**, sayı 61, Temmuz-Ağustos-Eylül2017, 167-194.

SUNAR, Lütfi, “Kadro Dergisi/Hareketi ve Etkileri”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, 2004, 511-526.

TEMİZGÜNEY, Firdes, “Erzurum Şeker Fabrikası’nın Açılışı”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 43, Erzurum 2010, 329-343.

TÖKİN, İsmail Hüsrev, “Milli Kurtuluş Devletçiliği” **KadroDergisi**, Sayı: 19, Temmuz 1933, 23-31.

Siirt Mebusu Mahmud, “Komşumuz Rusya İle” **Hâkimiyet-i Milliye**, 27 Eylül 1926.

Siirt Mebusu Mahmud, “Balkan Devletleri Arasındaki Münasebetler” **Hâkimiyet-i Milliye**, 29 Aralık 1926.

Siirt Mebusu Mahmut, “Balkanlarda Vaziyet” **Milliyet**, 12 Ekim 1927.

Siirt Mebusu Mahmud, “Beynelmilel Münasebetler” **Hâkimiyet-i Milliye**, 19 Kasım 1926.

Siirt Mebusu Mahmud, “Büyük Kongre” **Hâkimiyet-i Milliye**, 15 Ekim 1927.

Siirt Mebusu Mahmud, “Cemiyet-i Akvam” **Hâkimiyet-i Milliye**, 18 Aralık 1926.

Siirt Mebusu Mahmud, “Ekalliyetler Meselesi” *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Kasım 1925.

Siirt Mebusu Mahmut, “Esaret Zincirleri” *Milliyet*, 12 Mayıs 1928.

Siirt Mebusu Mahmud, “Garbi Avrupa’da” *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Ekim 1927.

Siirt Mebusu Mahmud, “Hacı Sami Çetesi Olayı” *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Ekim 1927.

Siirt Mebusu Mahmut, “Harici Politikamız” *Milliyet*, 14 Ekim 1926.

Siirt Mebusu Mahmud, “İzdirâb Çeken Milletler” *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Mayıs 1928.

Siirt Mebusu Mahmud, “İnkılâbın Hudûdu” *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Nisan 1926.

Siirt Mebusu Mahmud, “Kambiyo Meselesi” *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1927.

Siirt Mebusu Mahmud, “Kuponlar Meselesi” *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Mayıs 1928.

Siirt Mebusu Mahmud, “Kürtlük ve Kürdistan” *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Eylül, 1925.

Siirt Mebusu Mahmud, “Maarifde Gayemiz” *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Kasım 1925.

Siirt Mebusu Mahmud, “Musîb Bir Karâr” *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Kasım 1925.

Siirt Mebusu Mahmud, “Mülakatın Akisleri” *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Kasım 1926.

Siirt Mebusu Mahmut, “Nasıl Devletçiyiz?” *Milliyet*, 1 Kasım 1933.

Siirt Mebusu Mahmud, “Odessa Mülakatı ve Akisleri” *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Eylül 1926.

Siirt Mebusu Mahmud, “Re’is-i Cumhûr Hazretlerinin Beyânnâmeleri Münâsebetiyle” *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Mart 1925.

Siirt Mebusu Mahmut, “Soyadı Kanunu” *Milliyet*, 27 Kasım 1934.

Siirt Mebusu Mahmut, “Sözden İşe” *Milliyet*, 22 Aralık 1929.

Siirt Mebusu Mahmut, “Şark Vilayetlerimizde” *Milliyet*, 24 Kasım 1927.

Siirt Mebusu Mahmud, “Takrir-i Sükûn” *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Mart 1925.

Siirt Mebusu Mahmud, “Türkiye-Afganistan Muahedesi” *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Mayıs 1928.

Siirt Mebusu Mahmud, “Türkiye-Amerika İlişkileri” *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Aralık 1926.

Siirt Mebusu Mahmud, “Türkiye-Yugoslavya İlişkileri” *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Kasım 1925.

Siirt Mebusu Mahmud, “Türkiye-Yunanistan İlişkileri” *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Aralık 1926.

Siirt Mebusu Mahmud, “Türkiye İran ile” *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Kasım 1926.

Siirt Mebusu Mahmud, “Türkiye İş Bankası” *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Temmuz 1926.

Siirt Mebusu Mahmut, “Türkiye’nin Harici Siyaseti” *Milliyet*, 7 Kasım 1926.

Siirt Mebusu Mahmud, “Türkiye-İngiltere İlişkileri” *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Şubat 1925.

Siirt Mebusu Mahmud, “Türkiye-İtalya İlişkileri” *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Nisan 1928.

Siirt Mebusu Mahmud, “Türkiye-Yunanistan Antlaşması” *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Aralık 1926.

Siirt Mebusu Mahmud, “Vergiler ve Bütçe” *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Ekim 1926.

Siirt Mebusu Mahmud, “İktisadda Milliyetperverlik” *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1924.

Siirt Mebusu Mahmud, “Şarkda İntibah Alametleri” *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Ekim 1926.

Siirt Mebusu Mahmud, “Türkiye-Fransa İlişkileri” *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Mart 1926.

Siirt Mebusu Mahmut, “Şeker Fabrikaları” *Milliyet*, 3 Ocak 1933.

Siirt Mebusu Mahmut, “Vicdani Bir Vazife” *Milliyet*, 30 Aralık 1933.

Siirt Mebusu Soydan, “Eski Borçlarımız” *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Ağustos 1927.

TEZLER

BULUT, Pınar, *1923-1933 Yılları Arasında Türk-İtalyan İlişkileri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2007.

ÇEBİ, Murat Sadullah, *Siyasal Bir Muhalefet Aracı olarak Tan Gazetesi (1935-1945)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1988.

ÖZFIRAT, Abbas, *Türkiye’de Sivil Muhalefet: Kadro Hareketi (1932-1934)*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya 2009.

SEMİZ, Yaşar, *1929-1938 Dönemi’nde Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya 1991.

TAŞPINAR, Bülent, *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinde Şeyh Said Ayaklanması*, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2010.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.google.com.tr/search?q=kola%C4%9Fas%C4%B1+nedir&oq=kola%C4%9Fas%C4%B1&aqs=chrome.2.69i57j0l5.6197j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8>. Erişim Tarihi: 25.08.2018.

<http://www.biyografya.com/biyografi/11777>. Erişim Tarihi: 30.10.2018.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Rıdvan KIZILKAYA
Uyruğu : TC.
Doğum tarihi ve yeri : 05.05.1990
Medenihali : Bekar
Telefon : +905419794281
e-mail : rkizilkaya34@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	Devam ediyor.
Lisans	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	2013

Sempozyum ve Yayınlar

Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Hâkimiyet-i Milliye Uluslararası Sempozyumu
Mahmut Soydan'da Milli Hâkimiyet Anlayışı

Yabancı Dil

İngilizce
Rusça
Azerice